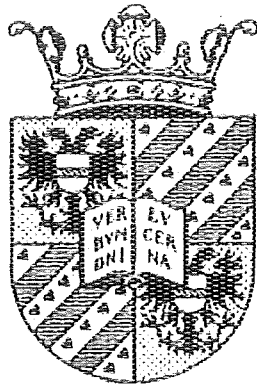

Rijksuniversiteit Groningen

Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap

De volkstelling van David (op)nieuw verteld

Een exegetisch onderzoek naar I Kronieken 21 in
vergelijking tot II Samuel 24.

Scriptiebegeleider

Dr. J.T.A.G.M. van Ruiten

Masterscriptie

Yvette Krol

Meelezer

Dr. M. Popovic

u

x

VOORWOORD

Voor u ligt de scriptie die ik schreef ter afronding van de master theologie. Het is het eindresultaat van een lang proces waarin ik niet alleen worstelde met de tekst, maar evengoed met mezelf. Dat de scriptie nu af is en het examen aangevraagd, geeft een enorm gevoel van ruimte.

Toen ik in 1993 in Groningen aan de studie godsdienstwetenschap begon had ik nooit gedacht dat het nog tot 2011 zou duren eer ik zou afstuderen. Had iemand mij toen verteld dat dit bovendien niet als godsdienstwetenschapper, maar als theoloog zou zijn, dan had ik daar vast hartelijk om gelachen. Ik was niet kerkelijk opgevoed en mijn interesse lag eerder bij de oude Grieken en Romeinen, dan bij jodendom en christendom. Toch was de kerk me niet helemaal vreemd. Als klein meisje ging ik graag met opa en oma mee naar de mis en via een vriendinnetje van wie de moeder predikant was, was ik een tijd lang betrokken bij het doopsgezinde jeugdwerk. Het was na een hernieuwde kennismaking met de doopsgezinden, halverwege de jaren '90, dat ik besloot naast godsdienstwetenschap ook theologie te gaan studeren. Toen ik enige tijd later in de Doopsgezinde Gemeente Groningen op mijn belijdenis gedoopt werd, zette ik ook de stap naar het Doopsgezind Seminarie in Amsterdam. Zo ging ik van één studie naar drie. In Groningen had ik de meeste vakken inmiddels afgerond en was ik aan het schrijven van de scriptie toe. In Amsterdam moest ik nog beginnen. De scriptie schoof ik op de lange baan. Niet in eerste instantie omdat ik tijd te kort kwam, maar eerder omdat ik twijfelde of het eindresultaat wel bevredigend zou zijn. In mijn hoofd nam de scriptie enorme proporties aan en tegelijkertijd legde ik de lat steeds hoger. Hoewel ik het vertrouwen hield dat het op een dag af zou komen en het bij tijden ook lukte mij op de scriptie te concentreren, kwam de eindstreep maar niet in zicht.

In 2008 kwam daar dan eindelijk verandering in. Verschillende lijntjes kwamen bij elkaar. Voor godsdienstwetenschap was het niet meer mogelijk het doctoraalexamen af te leggen en was ik genoodzaakt mij naar de nieuwe BaMa-structuur te voegen. Het lag voor de hand nu ook voor theologie die route te kiezen. Bovendien besloot ik het wat godsdienstwetenschap betreft bij de bachelor te laten en alleen voor theologie mijn master af te ronden. Dat de afronding nu opgeknipt was in twee stukken (de bachelor en de master) maakte dat de druk er wat vanaf ging. De omvang van de scriptie werd iets kleiner en vormde niet langer het eindproduct van drie studies. Het hielp mij de scriptie te reduceren tot wat het was, een werkstuk waarmee ik mijn studie af ronden. Welliswaar in omvang groter dan de werkstukken die ik eerder schreef, maar het hoefde geen levenswerk meer te worden. In diezelfde tijd liep mijn contract bij de Doopsgezinde Gemeente Noordoost Nederland af. Aan de verlenging van het contract stelde de gemeente de voorwaarde dat

ik mijn studie af zou ronden. Een extra stok achter de deur. Tot slot was er nu ik het werk wat in de vingers begon te krijgen en de kinderen steeds groter en zelfstandiger werden, voldoende tijd en ruimte om mij weer op de studie toe te leggen.

Vrienden en familie en niet te vergeten de Doopsgezinde Demeente Noordoost Nederland dank ik voor hun inspiratie en betrokkenheid. Speciale dank gaat uit naar Jacques van Ruiten voor de bijzonder prettige begeleiding. Doodeng vond ik het om iets in te leveren, maar steeds weer kwam ik met een goed gevoel bij de nabespreking vandaan. Zo raakte ik steeds meer van mijn scriptieangst kwijt. Tot slot wil ik Hendrik-Jan heel erg bedanken. Zijn relativisme en vertrouwen waren een enorme steun bij het volbrengen van dit project.

Yvete Krol

(Groningen, mei 2011)

INHOUDSOPGAVE

Inleiding		3	
Hoofdstuk 1	Kronieken	7	
Hoofdstuk 2	Exegese	13	
	2.1	Vertaling	13
	2.2	Structuuranalyse	17
	2.3	Synoptische vergelijking	20
	2.3.1	Het eerste tekstdeel, II Sam 24:1 en I Kron 21:1	21
	2.3.2	Het tweede tekstdeel, II Sam 24:2-10a en I Kron 21:2-7	24
		2.3.2.1 II Sam 24:2-3 en I Kron 21:2-3	25
		2.3.2.2 II Sam 24:4-8 en I Kron 21:4	28
		2.3.2.3 II Sam 24:9 en I Kron 21:5-6	30
		2.3.2.4 II Sam 24:10a en I Kron 21:7	32
	2.3.3	Het derde tekstdeel, II Sam 24:10b-16 en I Kron 21:8-15	34
		2.3.3.1 II Sam 24:10b-f en I Kron 21:8	35
		2.3.3.2 II Sam 24:11-12 en I Kron 21:9-10	37
		2.3.3.3 II Sam 24:13 en I Kron 21:11-12	38
		2.3.3.4 II Sam 24:14 en I Kron 21:13	43
		2.3.3.5 II Sam 24:15 en I Kron 21:14	44
		2.3.3.6 II Sam 24:16 en I Kron 21:15	44
	2.3.4	Het vierde tekstdeel, II Sam 24:17-18 en I Kron 21:16-18	46
	2.3.5	Het vijfde tekstdeel, II Sam 24: 19-25 en I Kron 21:19-27	50
		2.3.5.1 II Sam 24:19 en I Kron 21:19	50
		2.3.5.2 II Sam 24:20 en I Kron 21:20-21	50
		2.3.5.3 II Sam 24:21-24c en I Kron 21:22-24	51
		2.3.5.4 II Sam 24d-25 en I Kron 21:25-27	53
	2.3.6	Het zesde tekstdeel, I Kron 21:28-30	54
	2.4	Samenvatting	56
Conclusie		59	
Bibliografie		61	
Bijlagen		63	
	Synopsis II Samuel 24 – I Kronieken 21 Masoretische Tekst	63	
	Vertaling synopsis II Samuel 24 – I Kronieken 21 Masoretische Tekst	68	
Index referenties Bijbelteksten		73	

INLEIDING

I Kronieken 21 beschrijft hoe David Israël telt en hoe God vervolgens het volk treft met een verschrikkelijke plaag. Hoewel het David is, die de volkstelling houdt, maakt de auteur direct in het eerste vers duidelijk dat het initiatief voor deze telling niet bij hem ligt. Het is Satan die hem hiertoe verleidt met als doel Israël te treffen. Dit eerste vers maakt de lezer vooraf duidelijk dat de telling een negatieve lading heeft en niet in het voordeel van Israël zal zijn. Heel in het kort geeft de schrijver zo in het eerste vers al weer wat er komen gaat. David gaat het volk tellen en dat loopt niet goed af.

Dat het houden van deze volkstelling geen verstandige zet is, blijkt ook uit de woorden die zijn legerleider Joab in v.3 tot David richt: 'Waarom verzoekt u dit mijn heer? Waarom zal het Israël tot schuld zijn?'. Ook uit Joabs woorden blijkt dat het tellen van het volk onverstandig is en de retorische vragen die hij stelt maken duidelijk dat van David verwacht mag worden dat hij hiervan op de hoogte is. Zo wordt hier nogmaals bevestigd dat het houden van deze volkstelling een slechte zaak is. Zoals echter ook op grond van het eerste vers verwacht kon worden, zet de door Satan verleide David zijn plannen door en stuurt Joab op pad om het volk te tellen. Wanneer Joab de cijfers aan David overhandigd heeft, slaat God Israël (v.7). Wat Joab al voorspelde, en wat je als lezer aan voelde komen, is gebeurd. De telling heeft plaatsgevonden en heeft rampzalige gevolgen voor Israël gehad. Waarom deze telling slecht is en waarom deze schuld op Israël laadt, wordt niet vermeld.

Het is niet waarschijnlijk dat de Chronist tellen an sich als een zondige bezigheid zag. Ook in andere hoofdstukken geeft hij cijfers, die, wanneer ze op waarheid berusten, door telling moeten zijn verkregen.¹ Of de Chronist deze cijfers verzonnen heeft, zelf door telling heeft verkregen heeft of dat hij hiervoor van een bron gebruik gemaakt heeft, maakt geen verschil voor de constatering dat de Chronist, gezien zijn veelvuldige weergave van cijfers, moeilijk principiële bezwaren tegen tellen kan hebben gehad. Dit wordt bevestigd door het feit dat hij niet alleen cijfers in zijn tekst verwerkt, maar ook daadwerkelijk van tellingen verhaalt.² In tegenstelling tot de door David ondernomen volkstelling, leiden deze tellingen niet tot rampspoed.

Het verhaal over de volkstelling van David staat niet alleen in I Kronieken 21. Ook II Samuel 24 beschrijft hoe David het volk telt en ook hier wordt Israël getroffen. Algemeen wordt aangenomen dat het verhaal uit Samuel ouder is dan de versie in Kronieken en dat de schrijver van Kronieken zich

---

¹ Bijvoorbeeld I Kron 12: 24-38, I Kron 18, I Kron 19:18, I Kron 27:1-15, II Kron 2:1, II Kron 9:25.

² I Kron 23: 2-5, II Kron 2:16.

op II Samuel 24 gebaseerd heeft.³ Japhet schrijft dat hoewel de datering van Kronieken uiteen loopt van de vernietiging van de Eerste Tempel tot aan de Hellenistische tijd, de meest gangbare opvatting is dat het boek tegen het eind van de Perzische tijd geschreven is.⁴ Ook Kalimi geeft aan dat Kronieken op basis van het taalgebruik (o.a. Perzische en Aramese invloeden) en het vermelden van personages uit de Perzische tijd in de Tweede Tempel periode gedateerd moet worden en dat Samuel en Koningen waarschijnlijk tijdens de Eerste Tempel periode, maar uiterlijk tijdens de ballingschap zijn ontstaan.⁵ In totaal komt ongeveer de helft van wat in Samuel en Koningen staat in Kronieken terug.⁶ Hiernaast zijn de eerste zeven hoofdstukken gebaseerd op Genesis en zijn er verder in Kronieken ook enkele overeenkomsten met andere teksten te vinden.⁷ Een uitgebreid overzicht van parallellen tussen Kronieken en de andere boeken uit het Oude Testament is te vinden in *Synopse zum Chronistischen Geschichtswerk* van Jürgen Kegler en Matthias Augustin.⁸ Tevens vermeldt de Chronist enkele buiten-Bijbelse bronnen.⁹ Deze zijn ons niet overgeleverd. Of ze daadwerkelijk bestaan hebben is dan ook niet met zekerheid te zeggen. Door delen van al deze werken samen te voegen, aan te passen en aan te vullen met eigen materiaal, construeert de Chronist een heel eigen werk met eigen accenten.¹⁰ Ook het verhaal van de volkstelling heeft de Chronist niet klakkeloos overgenomen. Door nauwkeurig te beschrijven en te analyseren wat hij weggelaten, toegevoegd en herschreven heeft, hoop ik een antwoord te vinden op de vraag waarom de Chronist dit verhaal over de volkstelling in zijn werk opgenomen heeft en welk doel hij met zijn aanpassingen nagestreefd heeft.

Bij deze synoptische vergelijking heb ik de Masoretische tekst (MT) als uitgangspunt genomen. Het is echter niet uit te sluiten dat de versie die de Chronist van II Samuel 24 tot zijn beschikking had, op sommige punten afweek van de ons door de MT overleverde versie. Zo toont I Kronieken 21 op enkele punten meer overeenkomsten met de versie van II Samuel 24 in de

---

³ Japhet, S., *The Ideology of the Book of Chronicles and Its Place in Biblical Thought* (BEATAJ 9; Frankfurt 1997), p. 139.

⁴ Japhet, *Ideology*, p. 5.

⁵ Kalimi, I., *The Reshaping of Ancient Israelite History in Chronicles* (Winona Lake, Indiana, 2005), p.1.

⁶ Kalimi, *Reshaping*, p. 1.

⁷ Vergelijk bijvoorbeeld I Kron 6:39-66 met Joz 21: 10-42, I Kron 16:7-36 met Ps 105: 1-15, 96:1-13 en 106: 1, 47 en 48.

⁸ Kegler, J. and Augustin, M., *Synopse zum Chronistischen Geschichtswerk*, (BEATAJ 1, 2. Auflage, Frankfurt, 1991), p. 10-26.

⁹ De kronieken van koning David (I Kron 27:24), de geschriften van de ziener Samuel (I Kron 29:29), de geschriften van de profeet Natan, de profetie van Achia uit Silo en de visioenen van de ziener Jedo (II Kron 9: 29, de geschriften van de profeet Semaja en de ziener Iddo (II Kron 12: 15 en II Kron 13: 22), de geschriften van Jehu (II Kron 20: 34) en het boek over de koningen van Israel (II Kron 20: 34 en 24:27), het boek over de koningen van Israël en Juda (II Kron 27:7), de kronieken van de koningen van Israël (II Kron 33:18) en de geschriften van Chozai (II Kron 33:19).

¹⁰ Zie hoofdstuk 1.

Septuaginta, dan met die in de MT¹¹ en hoewel op grond van een vergelijking van de MT-versies van beide teksten geconcludeerd zou kunnen worden dat de Chronist vers 16 toegevoegd heeft, staat dit vers ook in de in Qumran gevonden versie van II Sam 24 (4Qsam^a).¹² Ook is niet uit te sluiten dat het door de Chronist gecomponeerde verhaal over de volkstelling van David in de loop der tijd op enkele punten gecorrumpereerd is. Een aantal verschillen tussen de Masoretische tekst en de tekst van de Septuaginta is bijvoorbeeld alleen te verklaren door corruptie in de ene, dan wel de andere of beide teksten. Ook I Kronieken 21 zoals weergegeven in de MT, kan dus afwijken van het door de Chronist geschreven verhaal.¹³ Waargenomen verschillen tussen de MT-versies van Samuel/Koningen enerzijds en I en II Kronieken anderzijds zijn dus niet zondermeer toe te schrijven aan de Chronist. Deze verschillen kunnen ook door latere corruptie in één van de teksten ontstaan zijn of door het gebruik van een van de MT-versie afwijkende Vorlage van Samuel/Koningen door de Chronist. Omdat niet met zekerheid te achterhalen is welke verschillen waardoor ontstaan zijn, heb ik mij bij mijn synoptische vergelijking gebaseerd op de MT-tekst. Waar deze duidelijk afwijkt van andere versies, heb ik dit weergegeven.

Omdat I Kronieken 21 geen los verhaal is, maar deel uitmaakt van een groter geheel en omdat ook dit onderzoek niet op zichzelf staat, maar zich positioneert in het grotere discours rondom Kronieken in het algemeen en I Kronieken 21 in het bijzonder, begin ik met een korte weergave van het onderzoek naar Kronieken en de belangrijkste punten die daaruit naar voren zijn gekomen.

---

¹¹ Vergelijk bijvoorbeeld LXX II Regn 24:13 met MT I Kron 21:11d. Het Griekse *Ἐκλεξαί σεαυτῶ γενέσθαι* en het Hebreeuwse קבל-לך liggen inhoudelijk dicht bij elkaar. In MT II Sam 24:13 ontbreekt dit versdeel.

¹² Kalimi, *Reshaping*, p. 245.

¹³ Kalimi, *Reshaping*, p. 12.

HOOFDSTUK 1

KRONIEKEN

De Hebreeuwse Bijbel rekent Kronieken tot de Geschriften (en Samuel en Koningen tot de Profeten). De boeken staan in de Masoretische Tekst aan het eind en zijn aangeduid als דְּבָרֵי הַיָּמִים, 'het woord der dagen'. De Septuaginta (LXX) spreekt van παραλειπομενον (het achterwege gelatene). De Vulgaat volgt de LXX en duidt de boeken aan met *paralipomenon*. Oorspronkelijk vormden I en II Kronieken (net als I en II Samuel en I en II Koningen) één boek. In de Hellenistische tijd is Kronieken gesplitst in twee delen. Het eerste deel omvat een geslachtsregister van Adam tot en met de nakomelingen van Saul (ook wel *Vorhalle* genoemd, I Kronieken 1-9), de dood van Saul (I Kronieken 10) en de regering van David (I Kronieken 11-29). Het tweede deel begint met de regering van Davids zoon Salomo (II Kronieken 1-9) en beschrijft vervolgens de regeerperioden van de koningen van Juda tot en met de verwoesting van de Tempel en de wegvoering in de Babylonische ballingschap en tot slot de uiteindelijke terugkeer van de ballingen en Cyrus oproep de Tempel te herbouwen. Kort samengevat reikt Kronieken dus van Adam tot het Cyrus-edikt. Het grootste deel beschrijft echter de koningen van Israël en Juda en hun regeerperiodes, waarbij de meeste plaats is ingeruimd voor David en Salomo.

Algemeen wordt aangenomen dat Kronieken na de Babylonische Ballingschap (dus na 539 BCE.) is ontstaan. De meningen lopen echter uiteen over de vraag wanneer het Bijbelboek precies geschreven is.¹⁴ De voorstellen variëren van kort na de terugkeer uit de ballingschap tot aan de Makkabeese tijd. Johnstone dateert Kronieken bijvoorbeeld in de 4^e eeuw.¹⁵ Zo'n twee eeuwen na de terugkeer uit de ballingschap. De meeste theologen dateren Kronieken echter in de Perzische tijd op grond van het laat Bijbelse Hebreeuws, Aramese invloeden, Perzische woorden en overeenkomsten in vocabulair, syntaxis, orthografie en stijl met de laat Bijbelse boeken zoals Ezra, Nehemia, Esther en Daniel.¹⁶ Ook tonen een aantal verzen uit profetenboeken die dateren uit de laat 6^e eeuw overeenkomsten met verzen in Kronieken.¹⁷ Kalimi voegt hier aan toe dat de Perzische koning Cyrus (538 BCE) genoemd wordt en dat I Kron 29:7 een munt (darie) vermeldt, die niet voor 515 BCE in omloop was.¹⁸ Hoewel niet uit te sluiten is dat het boek door meerdere personen samengesteld is gaan de meeste exegeten er van uit dat het werk door één schrijver gecomponeerd is. Deze wordt

---

¹⁵ Johnstone, W., *1 and 2 Chronicles. Volume 1. I Chronicles 1 - 2 Chronicles 9: Israel's Place among the Nations* (JSOTSup 253, Sheffield 1997), p. 10.

¹⁶ Kalimi, I., *An Ancient Israelite Historian: Studies in the Chronicler, His Time, Place and Writing* (SSN 46 Assen, 2005), p. 41.

¹⁷ II Kron 15:5 & Zach 8:10, II Kron 16:9 & Zach 4:10, II Kron 30:9 & Mal 1:9.

¹⁸ Kalimi, *Ancient Israelite Historian*, p. 42.

doorgaans aangeduid als de Chronist en leefde dus waarschijnlijk in het Israël van de Perzische tijd. Israël is dan al lang geen zelfstandige natie meer. Na de Assyrische overheersing van het Noordrijk, de daarop volgende inval van de Babyloniërs in zowel Israël als Juda, de daaraan gekoppelde Babylonische Ballingschap en de vernietiging van de Tempel in Jeruzalem, zijn nu de Perzen aan de macht. De buitenlandse politiek van de Perzen heeft ertoe geleid dat de ballingen uit Babylonië teruggekeerd zijn en dat er, later, opnieuw een tempel in Jeruzalem gebouwd is. Echt vrij zijn de Israëlieten echter niet en een eigen koning hebben zij al heel lang niet gehad. Het is in deze context dat de Chronist zijn boek schrijft en zijn boodschap richt op de in die tijd levende Israëlieten.

Qua stijl en inhoud toont Kronieken overeenkomsten met andere late Bijbelboeken zoals Esther en Daniel en voornamelijk met Ezra en Nehemia. Steins geeft in *Die Chronik als kanonisches Abschlussphänomen* een overzicht van de overeenkomsten tussen Kronieken en Ezra en Nehemia, waarbij hij naar Blenkinsopp verwijst.¹⁹ In Ezra 3:7 en I Kron 22:2, 4 en 15 en in II Kron 2: 9, 15 en 16 zijn de voorbereidingen voor de bouw van de Eerste en Tweede Tempel op vergelijkbare wijze weergegeven. In beide teksten wordt eerst een altaar opgericht en daarna pas de Tempel gebouwd.²⁰ De bouw van beide tempels is mogelijk gemaakt door familiehoofden.²¹ Beide boeken hechten veel waarde aan de religieuze voorwerpen.²² De volgorde van de offers²³ en de opsomming van wat geofferd werd²⁴ komen bijna geheel overeen. Ook zijn er overeenkomsten tussen de beschrijving van de liturgische muziek en muziekinstrumenten.²⁵ En tot slot krijgen gebeden op dezelfde manier vorm.²⁶ Op grond van de overeenkomsten in stijl tussen Kronieken en Ezra en Nehemia en omdat het begin van Ezra overeen komt met de laatste verzen van II Kronieken, kwam Martin Noth tot de conclusie dat deze werken door één en dezelfde auteur geschreven waren. Deze opvatting werd lange tijd algemeen aanvaard.²⁷ Inmiddels is dit idee van een Chronistisch geschiedwerk achterhaald en wordt Kronieken als zelfstandig werk gezien. De overeenkomsten in stijl worden ofwel aan een latere redactie toegeschreven of verklaard doordat de werken in dezelfde tijd ontstaan zijn.²⁸ In de joodse traditie wordt Ezra overigens wel als de auteur van Kronieken gezien.

Hoewel meestal wordt aangenomen dat Kronieken door één auteur geschreven is, is niet uit te sluiten dat meerdere mensen aan dit boek gewerkt heb. Kalimi merkt bijvoorbeeld op dat één of

---

¹⁹ Steins, G., *Die Chronik als kanonisches Abschlussphänomen. Studien zur Entstehung und Theologie von 1/ 2 Chronik* (BBB 93, Weinheim 1995), p. 62.

²⁰ Ezra 3:2 en I Kron 21:18-22:1.

²¹ Ezra 2:68 en I Kron 26:26.

²² Ezra 1:7, 7:19, 8:25-30, 33-34 en I Kron 28:13-19 en II Kron 5:1.

²³ Ezra 3: 4-6 en II Kron 2:3, 8:13.

²⁴ Ezra 6: 9, 7:22; 7:17-18 en 8:35-36 en I Kron 29: 21 en II Kron 29: 21, 32.

²⁵ Ezra 3:10, Neh 12:35 en I Kron 15:19, 16: 5-6, 25: 1, 6 en II Kron 5:12-13.

²⁶ Bijvoorbeeld Neh 9:5-6 en I Kron 29:10-19.

²⁷ Noth, M., *The Chronicler's History*, (JSOT Supplement Series 50, Sheffield, 1987), p. 29.

²⁸ Kalimi, *Reshaping*, p. 8.

meerdere redacties niet uitgesloten zijn en dat een redacteur de stijl van de Chronist zou hebben kunnen kopiëren. Ook hem lijkt het echter het meest waarschijnlijk dat dit werk geschreven is door één auteur.²⁹ Deze wordt doorgaans aangeduid als de Chronist. Bij het schrijven van Kronieken heeft deze gebruik gemaakt van Samuel en Koningen. Een eenvoudige kopie is het echter allerminst en de Chronist is eerder auteur dan redacteur.³⁰ Ongeveer de helft van deze boeken heeft hij in zijn werk verwerkt.³¹ Algemeen wordt aangenomen dat Samuel en Koningen ouder zijn en door de schrijver van Kronieken als bron gebruikt zijn. Naast materiaal uit Samuel en Koningen heeft de schrijver gebruik gemaakt van de Pentateuch, enkele profetische boeken en de Psalmen.³² Hiernaast wordt in Kronieken nog naar een aantal onbekende buiten-Bijbelse teksten verwezen³³. Of deze teksten werkelijk hebben bestaan en als bronmateriaal gediend hebben, is niet duidelijk. Ondanks de vele oudere tekstfragmenten die in Kronieken terug te vinden zijn, onderscheidt het Bijbelboek zich genoeg van het gebruikte bronnenmateriaal om als zelfstandige tekst te kunnen worden beschouwd.

Het bronnenmateriaal heeft de schrijver niet klakkeloos overgenomen. Op sommige plaatsen heeft hij stukken tekst weggelaten en op andere plaatsen passages toegevoegd. Ook zijn er in de tekst veranderingen aangebracht. Tot slot zijn er die stukken tekst die niet teruggaan op een ander Bijbelboek en ook niet direct aan een buiten-Bijbelse bron kunnen worden toegeschreven. Deze fragmenten worden vaak als nieuw gezien en toegeschreven aan de Chronist zelf, hoewel het niet onmogelijk is dat de Chronist bij het schrijven van deze tekstgedeelten ook gebruik gemaakt heeft van andere, ons niet bekende bronnen. Tot slot kunnen de door de schrijver van Kronieken gebruikte bronnen enigszins afwijken van de vorm waarin deze ons overgeleverd zijn. De delen die hij gebruikt heeft, heeft hij niet letterlijk overgenomen, maar bewerkt. Hiernaast heeft hij gebruik gemaakt van een aantal andere Bijbelboeken en enkele onbekende buiten-Bijbelse bronnen.³⁴ Door stukken van deze bronnen te combineren, delen weg te laten, toe te voegen en te herschrijven heeft dit tot een op zichzelf staand werk geleid met een eigen visie en theologie.

Lange tijd hebben oud testamentici geen oog gehad voor deze eigenheid van Kronieken. Men was voornamelijk geïnteresseerd in de historische betrouwbaarheid van de Bijbelboeken. Juist de verschillen tussen Kronieken en Samuel/Koningen en de aanname dat Kronieken van later datum

---

²⁹ Kalimi, *Reshaping*, p. 407.

³⁰ Kalimi, *Reshaping*, p. 407-410.

³¹ Kalimi, *Reshaping*, p. 1.

³² Ackroyd, P.R., *The Chronicler in His Age* (JSOTSup 101, Sheffield 1991), p. 345.

³³ De kronieken van koning David (I Kron 27: 24), de geschriften van de ziener Samuel (I Kron 29:29), de geschriften van de profeet Natan, de profetie van Achia uit Silo en de visioenen van de ziener Jedo (II Kron 9: 29, de geschriften van de profeet Semaja en de ziener Iddo (II Kron 12: 15 en II Kron 13: 22), de geschriften van Jehu (II Kron 20: 34) en het boek over de koningen van Israel (II Kron 20: 34 en 24:27), het boek over de koningen van Israël en Juda (II Kron 27: 7), de kronieken van de koningen van Israël (II Kron 33:18) en de geschriften van Chozai (II Kron 33:19).

³⁴ Zie voor een overzicht van de parallellen met de Bijbelse bronnen *Synopse zum Chronistischen Geschichtswerk*, (BEATAJ 1, 2. Auflage, Frankfurt 1991) van J. Kegler en M. Augustin, p. 10-26.

was, maakte dat men weinig waarde aan Kronieken toekende. In *The Ideology of the Book of Chronicles and Its Place in Biblical Thought* beschrijft Sara Japhet hoe het onderzoek naar Kronieken zich ontwikkelde.³⁵ Zij laat zien hoe dat vanaf het begin van de 19^e eeuw wetenschappers als de Wette, Graf en Wellhausen probeerden aan te tonen dat Kronieken historisch onbetrouwbaar en dus van geen belang voor het onderzoek naar de geschiedenis van Israël was.³⁶ In de jaren '20 van de vorige eeuw kwam hier verandering in, toen J. Hänel in de inleiding op J. W. Rothsteins commentaar op I Kronieken de vraag naar de theologie van Kronieken loskoppelde van de vraag naar de historische betrouwbaarheid.³⁷ In 1930 volgde G. von Rad met zijn *Geschichtsbild des Chronistischen Werkes* waarin de nadruk lag op het beeld dat de auteur van Kronieken van de geschiedenis neerzet en in 1943 onderscheidde M. Noth naast een Deuteronomistisch, tevens een Chronistisch geschiedwerk, waartoe hij naast Kronieken ook Ezra en Nehemia rekende.³⁸ Beide geschiedwerken hadden volgens Noth een eigen ideologisch systeem. Het idee dat Kronieken, Ezra en Nehemia door één en dezelfde auteur geschreven zijn, is inmiddels niet meer gangbaar.³⁹ De interesse voor de theologie van de Chronist is gebleven. Zo verdween in de loop der tijd de vraag naar de historische betrouwbaarheid van de in het Bijbelboek geschetste verhalen naar de achtergrond om plaats te maken voor de vraag naar de ideologie van de auteur.

De belangrijkste exegeten die zich de afgelopen decennia met deze vraag hebben bezig gehouden zijn: P.R. Ackroyd, S. Japhet, W. Johnstone, I. Kalimi, G. Steins, T. Willi en H.G.M. Williamson.⁴⁰ Zij hebben ieder op hun eigen wijze gezocht naar een antwoord op de vraag naar de betekenis van Kronieken. Japhet stelt dat Kronieken gezien moet worden als geschiedschrijving, omdat het de geschiedenis van Israël van Adam tot aan het Cyrus-edikt beschrijft. Zijn ideeën en concepten behandelt de Chronist niet systematisch, maar verwerkt hij in de narratieve structuur van de boeken.⁴¹ Ook Kalimi ziet de Chronist als een geschiedschrijver en Kronieken als een laat-Bijbelse historiografie, waarbij hij opmerkt dat dit niet wil zeggen dat de informatie die de Chronist geeft historisch betrouwbaar is.⁴² Volgens Johnstone is Kronieken een theologisch boek waarin de Chronist de universele relatie tussen God en de mensheid en de roeping van Israël in die relatie centraal

³⁵ Japhet, S., *The Ideology of the Book of Chronicles and Its Place in Biblical Thought* (BEATJ 9; Frankfurt 1997).

³⁶ W.M.L. de Wette, 'Historisch-kritische Untersuchung über die Bücher der Chronik', in *Beiträge zur Einleitung in das Alte Testament*, Volume 1 (Halle 1806); K.H.Graf, 'Das Buch der Chronik als Geschichtsquelle' in *Die geschichtlichen Bücher des Alten Testaments: Zwei historisch-kritische Untersuchungen* (Leipzig 1866), p. 114-247 en J. Wellhausen, *Prolegomena zur Geschichte Israels* (Berlin 1878).

³⁷ J. W. Rothstein, *Kommentar zum ersten Buch der Chronik* (Leipzig 1927).

³⁸ G. von Rad, *Das Geschichtsbild des Chronistischen Werkes* (Stuttgart 1930) en M. Noth, *Überlieferungsgeschichtliche Studien* (Halle 1943).

³⁹ Kalimi, *The Reshaping*, p. 8.

⁴⁰ T. Willi, 'Zwei Jahrzehnte Forschung an Chronik und Ezra-Nehemia', *ThR* 67 (2002), p. 61-104.

⁴¹ Japhet, *Ideology*, p. 7.

⁴² Kalimi, I., *An Ancient Israelite Historian: Studies in the Chronicler, His Time, Place and Writing* (SSN 46 Assen, 2005), p. 32.

stelt.⁴³ Steins meent dat het boek Kronieken een belangrijke rol gespeeld heeft bij het vastleggen van de kanon van het Oude Testament. Het is volgens hem geschreven om de kanon af te sluiten.⁴⁴ Willi is van mening dat de Chronist zijn werk in de tijd na de ballingschap schreef als uitleg bij het Deuteronomistisch geschiedwerk.⁴⁵ Over wat de schrijver van Kronieken bewoog en wat hij beoogde bestaat dus verschil van mening.

Wat betreft de theologie van de schrijver van Kronieken is een aantal punten van belang. Zo valt op dat Kronieken, in tegenstelling tot Samuel en Koningen, alleen de koningen van het Zuidrijk noemt. Volgens Japhet ligt er in Kronieken meer nadruk op het uitverkoren zijn van David. Deze uitverkiezing geldt volgens haar niet alleen voor David, maar is doorgetrokken naar zijn zoon Salomon en de hele stam Juda.⁴⁶ Adler stelt dat door het weglaten van negatieve verhalen over David (bv. II Samuel 21 en het verhaal over Bathseba en Uriah), David in een positiever daglicht gesteld wordt.⁴⁷ De rol van David en de Daviden is groter dan in Samuel en Koningen. De koning staat tussen God en het volk en vormt een schakel. Wanneer Israël een goede koning heeft, gaat het ook het volk goed. Zondigt de koning tegen God, dan treft het onheil heel Israël.⁴⁸

Naast de Daviden krijgen ook de bouw van de tempel en de verhuizing van de ark naar Jeruzalem hier meer aandacht dan in Koningen. Zo is Kronieken uitgebreider wat betreft de constructie. De bouw van de tempel is in Kronieken nauw verbonden met David. Hij is het die in I Kronieken 22 opdracht geeft tot de bouw. Toch is David niet degene die de tempel ook daadwerkelijk bouwt. Tot tweemaal toe wordt opgemerkt dat David de tempel niet mag bouwen omdat hij oorlogen gevoerd heeft en bloed heeft vergoten (I Kron 22: 8 en 28: 3). De werkelijke bouw van de tempel gebeurt onder leiding van zijn zoon en opvolger Salomo en wordt hier uitgebreider weergegeven dan in Koningen. Wanneer de tempel klaar is, drukt volgens Japhet de ark Gods aanwezigheid in de tempel uit.⁴⁹ Zijn aanwezigheid beperkt hem echter niet tot die plaats. Niet alleen de ark, maar de hele tempel fungeert als Gods troon en het beeld van de ark die rust in de tempel suggereert Gods aanwezigheid, niet alleen in de tempel, maar ook onder zijn volk. Tevens speelt de tempel ook een duidelijke rol in de relatie tussen God en zijn volk. Kronieken is het enige boek dat de tempel naast gebedshuis ook als offerplaats definieert. Voor Kronieken zijn volgens Japhet gebed en

---

⁴³ Johnstone, W., *1 and 2 Chronicles. Volume 1. 1 Chronicles 1 - 2 Chronicles 9: Israel's Place among the Nations* (JSOTSup 253, Sheffield 1997), p. 10.

⁴⁴ Steins, G., *Die Chronik als kanonisches Abschlussphänomen. Studien zur Entstehung und Theologie von 1/2 Chronik* (BBB 93, Weinheim 1995), p. 509.

⁴⁵ Willi, T., *Die Chronik als Auslegung: Untersuchungen zur literarischen Gestaltung der historischen Überlieferung Israels* (FRLANT 106 Göttingen 1972), p. 54.

⁴⁶ Japhet, *Ideology*, p. 92.

⁴⁷ J.J. Adler, 'Chronicles: The Neglected Books of the Bible', *JBQ* 37 (2009), p. 113-117.

⁴⁸ O.a. I Kronieken 21 en II Kronieken 36.

⁴⁹ Japhet, *Ideology*, p. 75.

offer twee zijden van dezelfde medaille. Zo heeft de tempel een duidelijke functie in de relatie tussen God en Israël.

Kronieken is, zo concludeert Japhet, niet zomaar geschiedschrijving, maar theocentrische geschiedschrijving. In Kronieken komt de relatie van God tot de wereld en van God tot Israël in het bijzonder tot uitdrukking. God is in Kronieken aan de ene kant ver weg, buiten de wereld, en tegelijkertijd ook heel dichtbij. Hij heeft de wereld geschapen en is heerser over zijn schepping. Bovenal is hij echter God van Israël. De relatie met Israël komt volgens Japhet in Kronieken op de eerste plaats. Deze verbondenheid is niet het resultaat van historische gebeurtenissen. De verbondenheid is niet tot stand gebracht, maar is er altijd al geweest. Kronieken verhaalt van Gods constante betrokkenheid bij de geschiedenis van zijn volk Israël. Gods interventie in de geschiedenis is in Kronieken direct. Andere volkeren fungeren als zijn instrument.

HOOFDSTUK 2

EXEGESE

In dit hoofdstuk staat de vraag naar de boodschap van de Chronist centraal. Wat wil de Chronist door middel van I Kronieken 21 vertellen? Waarom schrijft hij zijn verhaal? Wat voegt deze perikoop toe? Hoe verhoudt het zich tot de rest van Kronieken? En hoe past het binnen dit grotere werk? In het vorige hoofdstuk heb ik laten zien dat de auteur bij het schrijven van I Kronieken 21 gebruik gemaakt heeft van II Samuel 24. In grote lijnen volgt hij deze tekst. Toch herschrijft hij het verhaal van de volkstelling van David uit de Samueltekst niet simpelweg, maar lijkt hij deze als kapstok te gebruiken voor een nieuwe boodschap. Door de verschillen tussen beide teksten in kaart te brengen wordt zichtbaar hoe de Chronist zijn bron herschrijft. Het analyseren en interpreteren van deze verschillen maakt duidelijk hoe de veranderingen hun weerslag hebben op de inhoud van de tekst. Op basis daarvan kan mogelijk iets gezegd worden over de motivatie van de Chronist.

Wat de schrijver met deze perikoop wil uitdragen zal ik in dit hoofdstuk onderzoeken. In de eerste paragraaf geef ik een vertaling van I Kronieken 21⁵⁰. Waar nodig zal ik de vertaling door middel van voetnoten voorzien van tekstkritische opmerkingen. In de tweede paragraaf onderzoek ik de opbouw van de tekst. In de derde paragraaf bestudeer ik hoe I Kronieken 21 zich verhoudt tot II Samuel 24. Door de beide teksten synoptisch naast elkaar te zetten visualiseer ik waar en hoe beide teksten van elkaar verschillen en welke stukken de Chronist ongewijzigd overnam. In een uitgebreide synoptische vergelijking beschrijf en interpreteer ik vervolgens de verschillen tussen beide teksten.

2.1 Vertaling

- 1a Satan⁵¹ keerde zich tegen Israël
- 1b en zette David⁵² er toe aan Israël te tellen.
- 2a En David zei tegen Joab en tot de leiders van het volk⁵³:
- 2b 'Gaat,
- 2c telt Israël van Berseba tot Dan
- 2d en brengt tot mij,

---

⁵⁰ Ik volg de tekst van de Codex Leningradensis (begin 11^e eeuw), zoals gepubliceerd in de *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS).

⁵¹ Japhet is van mening dat hier 'een tegenstander' zou moeten worden vertaald omdat het ongebruikelijk zou zijn dat een woord tot eigenaam verwordt wanneer het nog zelfstandig in gebruik is. Het Oude Testament biedt in dit geval echter weinig vergelijkingsmateriaal. Waar van een tegenstander sprake is (I Kon 11:14, I Kon 11:23 en I Kon 11:25) is aangegeven wie de tegenstander is. Hier is dit niet het geval.

⁵² De Septuaginta heeft hier *ὁ βασιλεὺς Δαυὶδ* (de koning David).

⁵³ De Septuaginta heeft hier *πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῆς δυνάμεως* (tegen de bevelhebbers van het leger).

- 2e opdat ik hun getal wete’.
- 3a Toen zei Joab:
- 3b ‘De Heer zal toevoegen aan zijn volk, gelijk zij zijn honderd maal.
- 3c Zijn zij niet, mijn heer de koning, allen mijn heer tot knechten?⁵⁴
- 3d Waarom verzoekt u dit mijn heer?
- 3e Waarom zal het Israël tot schuld zijn? ‘
- 4a Maar het woord van de koning drukte zwaar op Joab.
- 4b En Joab vertrok,
- 4c trok door heel Israël
- 4d en keerde terug te Jeruzalem.
- 5a En Joab gaf de som van de telling van het volk aan David.
- 5b En heel Israël was 1.100.000 man, met het zwaard bewapend en Juda 470.000 man, met het zwaard bewapend.
- 6a Maar Levi en Benjamin inspecteerde⁵⁵ hij niet in het midden van hen,
- 6b want het woord van de koning verafschuwde Joab.
- 7a Deze zaak was slecht in Gods ogen
- 7b en hij sloeg Israël.
- 8a En David zei tegen God:
- 8b ‘Ik heb erg gezondigd,
- 8c dat ik dit⁵⁶ gedaan heb.
- 8d Welnu, zie deze zonde van uw knecht toch door de vingers,
- 8e want ik heb erg dwaas gehandeld.’
- 9a De Heer sprak tot Gad, de ziener van David:
- 10a ‘Ga

⁵⁴ In de Septuaginta staat hier *καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου μου τοῦ βασιλέως βλέποντες* (en de ogen van mijn heer de koning zullen het zien).

⁵⁵ Van: פקד qal pf.: KB geeft 14 mogelijke vertalingen voor פקד in de qal. De vertaling die GN, LV, NBG, SV en WB hebben (‘tellen’) komt in KB niet voor. NBV vertaalt ‘inschrijven’. Van de opties die KB geeft passen twee in deze context: *Aufsuchen, go to see* (onder punt 3) en *ausheben, mustern, pass in review, to muster* (onder punt 7). In de tekstverwijzingen die KB geeft onder punt 3 gaat het om persoonlijke relaties (echtgenote, Richt. 26:16; God, Jes. 26:16; broeders, I Sam 17:18). De onder punt 7 vermelde tekstverwijzingen hebben allen betrekking op grote aantallen en hebben (met mogelijke uitzondering van Ex. 30:12, waar wel sprake is van een telling, maar geen context voor deze wordt gegeven en dus niet duidelijk is om wat voor telling het gaat; het zoengeld staat hier centraal en niet de telling) betrekking op oorlogssituaties (Num 1:3; Joz 8:10; I Sam 11: 8; I Kon 20:15; II Kron 25:5). In de eerstgenoemde Nederlandse vertalingen wordt פקד in deze verzen vertaald met ‘registreren’, ‘tellen’, ‘inspecteren’, ‘het houden van een appèl’ en ‘monsteren’. Aangezien er geen sprake is van een directe, persoonlijke relatie van Joab tot Levi en Benjamin, is het waarschijnlijk dat פקד in I Kron 21:6 volgens punt 7 in KB vertaald dient te worden. Hoewel de hier genoemde vertalingen in dit vers allen ‘tellen’ vertalen, zou hier volgens mij bijvoorbeeld ‘inspecteren’ beter op zijn plaats zijn.

⁵⁶ Letterlijk ‘deze zaak’.

- 10b en je zal tegen David zeggen⁵⁷:
- 10c Zo spreekt de Heer:
- 10d Drie dingen leg ik je voor.
- 10e Kies je er één uit,
- 10f dat ik je die doe.'
- 11a En Gad kwam bij David:
- 11b En hij zei tegen hem:
- 11c 'Zo spreekt de Heer:
- 11d Maak een keuze:
- 12a Of drie jaren honger, of drie maanden weggevaagd worden voor het aangezicht van jouw vijand, terwijl het zwaard van jouw vijanden jou achterhaalt of drie dagen het zwaard van de Heer en de pest⁵⁸ in het land en een vernietigende engel van de Heer in alle gebieden van Israël.
- 12b Welnu,
- 12c wat zal ik degene die mij gezonden heeft antwoorden?'
- 13a En David zei tegen Gad:
- 13b 'Ik ben erg bang.
- 13c Dat ik toch mag vallen in de hand van de Heer,
- 13d want zijn barmhartigheid is zeer groot
- 13e en dat ik niet in de hand van mensen val.'
- 14a En de Heer gaf de pest in Israël
- 14b en er vielen van Israël 70.000 man.
- 15a En God zond een engel naar Jeruzalem om dat te vernietigen.
- 15b Maar toen deze vernietigde, zag de Heer het
- 15c en het kwaad berouwde hem
- 15d en zei hij tegen de vernietigende engel:
- 15e 'Nu is het genoeg.⁵⁹
- 15f Laat je hand zakken!'
- 15g De engel van de Heer stond bij de dorsvloer van Ornan de Jebusiet.
- 16a David sloeg zijn ogen op

---

⁵⁷ Hier wordt de piel van het verbum רבר gebruikt. De werkwoordsvorm die hieraan vooraf gaat is een imperatief. Hier wordt echter geen imperatief gebruikt ('ga en jij zal tegen David zeggen').

⁵⁸ De Septuaginta heeft hier θάνατον (dood). Ook elders wordt dit in de Septuaginta gebruikt, waar de Masoretische tekst רבר (pest) schrijft. In Jeremia wordt een Grieks equivalent ook vaak helemaal weggelaten (o.a 21:9, 27:8/35:8, 35:8, 32:24/39:24).

⁵⁹ De Septuaginta heeft hier *Ἰκανούσθω σοι* (laat het je genoeg zijn).

- 16b en zag de engel van de Heer
16c tussen aarde en hemel staan,
16d het zwaard getrokken in zijn hand,
16e uitgestrekt naar Jeruzalem.
16f David en de oudsten, gehuld in rouwgewaden, wierpen zich op hun aangezicht.
17a En David zei tegen God:
17b ‘Was ik het niet die bevel gaf het volk te tellen?
17c En was ik niet degene die zondigde
17d en zeer kwaad handelde?
17e Maar deze schapen, wat hebben zij gedaan?
17f Heer mijn God, laat uw hand toch tegen mij en tegen het huis van mijn vader zijn
17g en niet tegen uw volk tot plaag.’
18a Toen zei de engel van de Heer tegen Gad tegen David te zeggen
18b dat David moest opgaan om een altaar op te richten op de dorsvloer van Ornan de
Jebusiet.
19a En David ging op volgens het woord van Gad,
19b dat deze gesproken had in de naam van de Heer.
20a Ornan draaide zich om
20b en zag de engel.⁶⁰
20c Zijn vier zonen die bij hem waren verstopten zich.
20d Ornan dorste tarwe.
21a Toen kwam David bij Ornan
21b en Ornan keek op
21c en zag David.
21d Hij ging de dorsvloer af
21e en boog voor David zijn gelaat naar de aarde.
22a Toen zei David tegen Ornan:
22b ‘Geef mij de plaats van de dorsvloer
22c opdat ik er een altaar voor de Heer op bouwe,
22d geef haar mij voor de volle prijs,
22e opdat deze plaag van het volk tot stilstand gebracht wordt.’
23a Maar Ornan zei tegen David:
23b ‘Neem haar.

---

⁶⁰ De Septuaginta heeft hier *καὶ εἶδεν τὸν βασιλέα* (en hij zag de koning).

- 23c Mijn heer de koning zal doen wat in zijn ogen goed is.
- 23d Kijk, ik geef de runderen tot offer, de dorssleden tot hout en het graan tot spijsoffer.
- 23e Alles geef ik.'
- 24a Maar koning David zei tegen Ornan:
- 24b 'Neen, ik wil het zeker kopen voor de volle prijs,
- 24c want ik wil niet iets van u aan de Heer als brandoffer offeren,
- 24d zonder er voor te betalen.'
- 25a David gaf voor de plaats 600 gouden sikkels in gewicht.
- 26a En David bouwde daar een altaar voor de Heer
- 26b en hij bracht brandoffers en vredeoffers
- 26c en hij riep de Heer aan
- 26d en hij antwoordde hem met vuur uit de hemel op het brandofferaltaar.
- 27a En de Heer beval de engel
- 27b en hij bracht zijn zwaard terug in de schede.
- 28a Toen David zag dat de Heer hem geantwoord had op de dorsvloer van Ornan de Jebusiet,
- 28b offerde hij daar.
- 29a Het tabernakel van de Heer, dat Mozes in de woestijn gemaakt had en het brandofferaltaar waren in die tijd op de cultushoogte in Gideon.
- 30a En David kon niet tot zijn aangezicht gaan om God te zoeken,
- 30b want hij werd met schrik vervuld voor het zwaard van de engel van de Heer.

2.2 Structuuranalyse

I Kronieken 21 heeft een narratieve structuur. De gebeurtenissen worden in chronologische volgorde weergegeven en zijn samengevoegd tot een logisch verband. Het eigenlijke verhaal over de volkstelling, de gevolgen en het herstel staat beschreven in de verzen 2-27. Aan deze gebeurtenissen gaat een korte proloog vooraf (v.1). Hierin geeft de auteur weer dat het Satan is die David ertoe verleidt het volk te tellen. De schrijver geeft zo informatie vooraf over wat de aanleiding voor de door David gehouden volkstelling is. Op basis van de inhoud is het centrale deel (v.2-27) op te delen in vier stukken. In het eerste deel (v.2-7) telt David het volk en slaat God Israël. In het tweede deel (v.8-15) vraagt David God hem zijn zonde niet aan te rekenen en slaat God Israël opnieuw door middel van een vernietigende engel. Aan het eind van dit tweede deel krijgt God berouw en stopt hij de engel die zich dan bij de dorsvloer van Ornan de Jebusiet bevindt. Het derde deel (v.16-18) begint met een ommekeer in Davids houding. Hier vraagt hij God hem te straffen in plaats van het volk,

waarop God hem de opdracht geeft een altaar te bouwen op de dorsvloer van Ornan de Jebusiet. Dit tekstdeel vormt zo het tegenover van de verzen 8-15, waar David juist ontzien wilde worden. In het laatste deel (v.19-27) gehoorzaamt David God en voert de opdracht uit. Hij offert op het altaar en de Heer antwoordt hem met vuur uit de hemel. Dan beveelt de Heer de engel zijn zwaard in zijn schede te steken en is het onheil definitief van Israël geweken. Dit versdeel is vergelijkbaar met de verzen 2-7 waarin een tegenovergestelde beweging zichtbaar is wanneer de breuk tussen God en Israël ontstaat als David zondigt. Aan het eind voegt de schrijver nog enkele verzen toe (v.28-30) waarin hij zegt dat David, toen hij zag dat de Heer hem daar geantwoord had, daar offerde terwijl het tabernakel en het brandofferaltaar zich op de cultushoogte in Gibeon bevonden. Deze verzen laten zien wat er na de beschreven gebeurtenis veranderd is. Ze vallen buiten het eigenlijke verhaal, dat dan reeds tot een goed einde gebracht is en vormen een korte epiloog. Juist omdat deze verzen buiten de structuur van het verhaal over de volkstelling vallen, vallen ze op. De schrijver hangt de inhoud van deze verzen als het ware aan de kapstok van het verhaal over de volkstelling. David verkoos het altaar in Jeruzalem boven het brandofferaltaar op de cultushoogte in Gibeon, want hier had God hem op het altaar geantwoord. Zo maakt deze niet alleen duidelijk dat herstel op het altaar plaatsvindt, maar benadrukt hij tevens het belang van dít altaar.

Het verhaal laat een beweging zien waarin de koning, David, zich van God afkeert en naar God terugkeert. De positie van David tot God bepaalt hoe God zich tot Israël verhoudt en omgekeerd. Als David zich tot de zonde van de volkstelling heeft laten verleiden, slaat God Israël en pas wanneer David Gods opdracht tot het bouwen van een altaar tot een goed einde volbracht heeft en op het altaar geofferd heeft, is het onheil daadwerkelijk van Israël geweken. Het kantelpunt in de tekst bevindt zich hier tussenin, wanneer God in v.15 berouw krijgt en het onheil over Israël stopt, waarop David in v.16 en 17 volledig schuld bekent en vraagt niet Israël, maar hem te straffen. Schematisch ziet de tekst er op basis van de inhoud als volgt uit:

Vers 1	Proloog
Vers 2-7	David zondigt God slaat Israël
Vers 8-15	David vraagt God hem zijn zonde niet aan te rekenen God slaat Israël God krijgt berouw
Vers 16-18	David bekent schuld en vraagt God hem te straffen en het volk te ontzien God geeft David opdracht een altaar op te richten op de dorsvloer van Ornan de Jebusiet
Vers 19-27	David gehoorzaamt God Davids offer op het altaar herstelt de relatie tussen God en Israël
Vers 28-30	Epiloog

In het verhaal spelen verschillende personages een rol. De belangrijkste figuur is koning David. Hij is in alle delen van het verhaal aanwezig. De verteller beschrijft hoe hij een volkstelling houdt, de negatieve gevolgen die dit voor Israël heeft en hoe de situatie door zijn interactie hersteld wordt. De belangrijkste tegenspeler van David is God/de Heer. David roept met zijn volkstelling het onheil over Israël af, maar het is God die dit onheil daadwerkelijk over Israël brengt. Israël zelf speelt in het verhaal geen actieve rol. Het wordt geteld en geslagen, maar komt niet in opstand en krijgt geen stem in het verhaal. Alleen Joab, die samen met de leiders van het volk van David de opdracht krijgt de volkstelling te voltrekken, vraagt David waarom dit Israël tot schuld moet zijn. Op deze vraag krijgt Joab geen antwoord. David zet zijn telling door en belaaft Israël zo met schuld. Door het houden van een volkstelling, verstoort David de relatie tussen God en zijn volk. Uiteindelijk is het ook David die, in het contact met God, de relatie tussen God en Israël weer herstelt.

Naast David en God/de Heer verschijnen Joab (de legeraanvoerder van David), de leiders van het volk/oudsten, Gad (de ziener van David), de engel van de Heer en Ornan de Jebusiet en zijn vier zonen op het toneel. In de proloog wordt nog de figuur van Satan genoemd, die David ertoe verleidt de volkstelling te houden. Satan, de leiders van het volk/de oudsten en de vier zonen van Ornan worden wel genoemd, maar hebben geen tekst. De overige personages nemen wel het woord. Hun tekst is ingebed in de narratieve structuur. De schrijver geeft weer wie wat zegt en ook wordt (met uitzondering in v.3) door middel van een לָא – of לְ-constructie kenbaar gemaakt tot wie gesproken wordt.

Vers 2	David tot Joab en de oversten van het volk
Vers 3	Joab (tot David)
Vers 8	David tot God
Vers 9	De Heer tot Gad, de ziener van David
Vers 11-12	Gad tot David
Vers 13	David tot Gad
Vers 15	De Heer tot de vernietigende engel
Vers 17	David tot God
Vers 18	De engel van de Heer tot Gad (indirecte rede)
Vers 22	David tot Ornan
Vers 23	Ornan tot David
Vers 24	Koning David tot Ornan.

Wat opvalt, is dat Joab in v.3 geen antwoord krijgt op zijn vraag waarom David het volk wil tellen en waarom het Israël tot schuld moet zijn. Tevens valt op dat David zich wel rechtstreeks tot God richt, maar geen rechtstreeks antwoord krijgt. In v.8 vraagt David God hem zijn zonde niet aan te rekenen. De Heer zegt hierop tegen Davids ziener Gad dat deze hem drie keuzes moet voorleggen (v.9-10), waarop Gad David drie keuzes voorlegt en hem vraagt wat hij die hem gezonden heeft zal antwoorden (v.11-12). David geeft geen antwoord op Gads vraag, maar zegt hem dat hij bang is en hoopt niet in de hand van mensen, maar in de hand van de Heer te vallen, omdat zijn barmhartigheid groot is (v. 13). Dan geeft de Heer de pest in Israël en stuurt hij een engel naar Jeruzalem om dat te vernietigen. In v. 17 richt David zich opnieuw tot God. Nu vraagt hij niet langer hem te ontzien, maar juist hem te straffen. Wederom krijgt David niet rechtstreeks antwoord, maar laat de auteur de engel van de Heer tegen Gad zeggen, dat deze David moet zeggen dat hij moet opgaan naar de dorsvloer van Ornan de Jebusiet om daar een altaar voor de Heer op te richten (v.18). Wanneer David echter geofferd heeft en de Heer heeft aangeroepen, staat er in v.26 dat deze hem antwoordde met vuur uit de hemel op het altaar. Hier richt David zich dus voor de derde keer tot God. In tegenstelling tot de weergave in de verzen 8 en 17 geeft de auteur hier de woorden van David niet weer en spreekt hij van de Heer in plaats van God. In reactie op Davids vraag in v.8 sprak de Heer tot zijn ziener Gad. In v.18 was het de engel van de Heer die zich, na Davids bede tot Gad richtte. Nu antwoordt de Heer hem rechtstreeks, maar niet met woorden, maar met vuur. Toen David God in v.8 vroeg hem zijn zonde niet aan te rekenen, legde de Heer hem via Gad drie keuzes voor en trof Israël. Toen David God in v.17 vroeg Israël te ontzien en hem te straffen, gaf de engel van de Heer hem via Gad de opdracht een altaar te bouwen op de dorsvloer van Ornan de Jebusiet. Nu David op het altaar geofferd heeft en de Heer heeft aangeroepen antwoordt deze hem rechtstreeks en wijkt het onheil van Israël. Juist door hier Davids woorden niet te vermelden, maakt de schrijver duidelijk dat het niet zozeer de inhoud van Davids bedes is die tot herstel leidt, maar zijn offer op het altaar. Dat de Heer hem hier niet in woorden antwoordt, maar wel rechtstreeks en op het altaar, benadrukt dit.

2.3 Synoptische vergelijking

In deze paragraaf vergelijk ik I Kronieken 21 met II Samuel 24. Beide teksten tonen grote overeenkomsten. Algemeen wordt verondersteld dat het verhaal dat in II Samuel staat ouder is dan de versie in Kronieken en dat de Chronist bij het schrijven van zijn verhaal gebruik gemaakt heeft van de tekst in Samuel.⁶¹ Er is dus sprake van een intertekstuele relatie tussen beide teksten, waarbij de

---

⁶¹ Zie inleiding en hoofdstuk 1.

tekst die centraal staat in dit onderzoek als fenotekst (eindtekst) aan te duiden is en II Samuel 24 als architectekst (grondtekst).⁶² In deze paragraaf vergelijk ik beide teksten met elkaar door in een synoptische vergelijking de overeenkomsten en verschillen weer te geven en deze vervolgens, per tekstdeel, te beschrijven en te analyseren. Een aantal tekstdelen heb ik opgedeeld in fragmenten. Deze tekstdelen behandel ik per fragment. Voor de weergave van de tekst maak ik gebruik van de door van Ruiten gehanteerde methode bij zijn onderzoek naar de herschrijving van Genesis 1-11 in het boek Jubileën.⁶³ Die delen die in beide teksten met elkaar overeen komen, worden hierbij in gewoon lettertype weergegeven. Wat toegevoegd is, wordt weergegeven in hoofdletters en waar iets weggelaten is, wordt dit door middel van twee vierkante haken weergegeven. Variaties worden weergegeven in cursief schrift en daar waar de volgorde veranderd is, wordt de tekst onderstreept. Omwille van de leesbaarheid heb ik de grotere tekstdelen opgedeeld in kleinere fragmenten die ik één voor één bespreek. Voor een synoptische weergave in het hebreuws verwijs ik naar de bijlage.

2.3.1 Het eerste tekstdeel, II Sam 24:1 en I Kron 21:1

II Samuel 24:1		I Kronieken 21:1	
1a	<i>En OPNIEUW ontstak de woede van de Heer tegen Israël</i>	1a	<i>En [ ] Satan keerde zich tegen Israël</i>
1b	en hij zette David TEGEN HEN op DOOR TE ZEGGEN:	1b	en hij zette David er toe aan [ ] [ ]
1c	'GA,		[ ]
1d	<i>tel Israël EN JUDA'.</i>		<i>Israël [ ] te tellen</i>

In beide teksten vormt het eerste vers het begin van de perikoop en tevens een afgebakend tekstdeel. De plaats die II Sam 24:1 inneemt in de structuur van de perikoop is in I Kronieken 21 dezelfde gebleven. Dit vers vormt de opmaat voor wat komen gaat. Hier wordt de directe aanleiding voor de volkstelling gegeven. In beide teksten is deze tegen Israël gericht en is het David die er toe aangezet wordt het volk te tellen. Naast deze overeenkomsten zijn er echter ook verschillen aan te wijzen. In Samuel is het de woede van de Heer die ontsteekt tegen Israël, terwijl het in Kronieken Satan is, die zich tegen Israël keert. In Kronieken wordt geen verband tussen andere gebeurtenissen gelegd; in Samuel gebeurt dat, door aan het begin van de zin gebruik te maken van het werkwoord *פָּקַד* dat in de *hiph'il* 'opnieuw doen' betekent, wel. In II Sam 24:1b wordt David tegen hen (Israël) opgezet, terwijl Kronieken dit niet vermeldt. In Samuel krijgt David de opdracht Israël en Juda te tellen. De Heer zelf spreekt David hier met een imperatief rechtstreeks aan: 'Ga, tel Israël en Juda'.

⁶² Claes, P., *Echo's echo's: De kunst van de allusie* (Amsterdam 1988), p. 51 en 53.

⁶³ Zie J.T.A.G.M. van Ruiten, *Primaeval History Interpreted: The Rewriting of Genesis 1-11 in the Book of Jubilees*, (Leiden 2000).

Deze directe rede zien we hier in Kronieken niet terug.⁶⁴ Wel gebruikt de auteur in I Kron 21:2b een imperatief van hetzelfde werkwoord הלך (gaan), zij het in de meervoudsvorm, wanneer David Joab en de leiders van het volk opdracht geeft het volk te tellen. In Kronieken wordt David er enkel toe aangezet Israël te tellen. Juda is hier weggelaten.

Door de veranderingen die de Chronist in dit vers aanbrengt ten opzichte van de architect ontstaat een nieuw vers met een eigen betekenis. De meest ingrijpende verandering zit direct aan het begin van het vers, waar de Chronist 'de woede van de Heer' vervangt door 'Satan'. Door deze verandering voorkomt de Chronist twee problemen die zich in de architect voordoen. In II Samuel 24 is de Heer zowel degene die de opdracht tot de volkstelling geeft als degene die Israël, in v.15, vervolgens straft vanwege die volkstelling. Aanleiding om David ertoe aan te zetten Israël te tellen, is dat de woede van de Heer (opnieuw) tegen Israël ontstoken was. Een reden voor dit ontbranden van Gods toorn blijft in II Samuel achterwege, waardoor een direct verband tussen het onheil dat Israël treft en een eventuele misstap ontbreekt.⁶⁵ Dit roept de vraag op of JHWH hier wel rechtvaardig handelt. Het tweede probleem hangt met het eerste samen, maar heeft betrekking op de persoon van David: In II Samuel 24 zet de Heer David op tegen Israël door hem de opdracht te geven een volkstelling te houden. In v.10c en v.17b laat de auteur David vervolgens zeggen dat hij gezondigd heeft door dit te doen. David zondigt dan dus door gehoor te geven aan de Heer. Hier is sprake van een contradictio in terminis, die in Kronieken niet meer voor komt.

Hoewel שטן hier meestal vertaald wordt met de eigennaam 'Satan', is het ook mogelijk dit te vertalen met 'een tegenstander'.⁶⁶ Het hier gebruikte שטן komt in deze vorm (zonder lidwoord) hiernaast alleen nog vier keer in I Koningen voor (5:18, 11:14, 23 en 25). In Koningen wordt שטן steeds vertaald met 'een tegenstander'. Met uitzondering van I Koningen 5:18 is er sprake van een concreet gemaakte tegenstander. In deze verzen is het dan ook niet mogelijk שטן met 'Satan' te vertalen. In I Kronieken 21 zou שטן echter wel met 'een tegenstander' vertaald worden. Een enkeling geeft hier zelfs de voorkeur aan.⁶⁷

---

⁶⁴ In I Kronieken 21 spreekt de Heer nergens rechtstreeks tot David, maar telkens via diens ziener Gad.

⁶⁵ Op andere plaatsen in het Oude Testament wordt er wel vaak een aanleiding gegeven, waaruit geconcludeerd kan worden dat men er in het algemeen vanuit ging dat de woede van de Heer doorgaans niet zomaar ontstak. Zie bijvoorbeeld Exod. 32:10-11 waarin de woede van de Heer ontsteekt wanneer het volk een gouden kalf gemaakt heeft, Num. 25:3, waar het dienen van een andere God de oorzaak is, Deut 11:17 en 31:17 waarin gesteld wordt dat het volk zich de woede van de Heer op hals zal halen door andere goden te dienen en zijn verbond te breken en zie Richt 2:20 waarin het volk het verbond geschonden heeft en niet naar de stem van de Heer geluisterd heeft.

⁶⁶ Japhet, *Ideology*, p. 146.

⁶⁷ O.a S. Japhet in *I and II Chronicles: A Commentary* (Old Testament Library, Londen 1993), 374-375 en P. Beentjes in zijn artikel over Satan, God, and the Angel(s) in 1 Chronicles 21', in *Angels: The Concept of Celestial Beings - Origins, Development and Reception* (ed. F.V. Reiterer, T. Nicklas and K. Schöpflin; Berlin 2007), p. 139-140.

Hoewel Japhet er in haar commentaar op I en II Kronieken voor kiest שטן hier met 'Satan' te vertalen, merkt zij op dat het in het algemeen ongebruikelijk is dat een werkwoordsvorm tot eigenaam verwordt, wanneer het nog zelfstandig in gebruik is. Het kan dan enkel als eigenaam gebruikt worden wanneer het vergezeld wordt van het lidwoord. Daar waar de figuur van Satan (elders) in de Bijbel voorkomt (Job en Zacharia), is het dan ook telkens voorzien van dit lidwoord (השטן). Dit geldt volgens Japhet tevens voor buiten-Bijbelse geschriften van jongere datum dan Kronieken. Japhet stelt dan ook dat שטן hier net als in Koningen eigenlijk als 'tegenstander' vertaald zou moeten worden.⁶⁸ Ook Beentjes pleit voor deze vertaling op basis van dezelfde argumenten die Japhet geeft en stelt dat שטן hier verwijst naar een onbekende (militaire) tegenstander van David.⁶⁹ Elders in de tekst zwakt de Chronist de militaire verwijzingen uit Samuel echter juist af.⁷⁰

Bij een synchrone benadering van de tekst zou hier inhoudelijk zowel 'tegenstander' als 'Satan' passen. In vergelijking tot II Samuel 24 is het logischer hier 'Satan' te vertalen. In de oorspronkelijke tekst staat, waar hier שטן staat, 'de woede van de Heer'. Door dit te vervangen door Satan, als personificatie van het kwaad, blijft de Chronist dicht bij de structuur van de architekst dan wanneer deze ervoor kiest hier een niet nader omschreven tegenstander op te voeren. Japhet stelt echter dat het juist deze vergelijking met II Samuel 24 is die maakt dat men geneigd is hier 'Satan' te vertalen. 'Zoals David in Samuel zijn opdracht van een bovennatuurlijk wezen ontvangt, zo zal dat hier ook wel het geval zijn', zou men kunnen denken. Bij een synchrone benadering van de tekst zou deze fout volgens Japhet niet gemaakt worden en zou automatisch 'een tegenstander' vertaald worden.⁷¹ Feit is echter dat de beide teksten niet los van elkaar staan. Voor het schrijven van I Kronieken 21 heeft de Chronist gebruik gemaakt van II Samuel 24, wat de vergelijking tussen beide teksten legitimeert.

Belangrijker dan wie of wat David ertoe aanzet het volk tellen is mijns inziens echter dat de Chronist de Heer vrijpleit van betrokkenheid bij het de totstandkoming van de telling waar hij vervolgens in v. 7 Israël om slaat. Wanneer hier 'een tegenstander' vertaald zou moeten worden, is hier nog wel ruimte voor, daar het in Kronieken niet gebruikelijk is iemand tegen Israël op te laten staan, zonder dat de Heer hier een hand in heeft. Belangrijker dan de vraag wie of wat David er toe aanzet het volk te tellen, is dan ook de constatering dat de Chronist de tekst van Samuel zo verandert dat de Heer hier in ieder geval niet langer verantwoordelijk voor gehouden kan worden. Tot slot kan

---

⁶⁸ Japhet, *I and II Chronicles*, p. 374-375.

⁶⁹ Beentjes, *Satan, God, and the Angel(s)*, p. 139-140.

⁷⁰ Wanneer de Chronist in v. 2 Joab noemt, laat hij de door Samuel gebruikte toevoeging 'opperbevelhebber van het leger' weg. Het verderop in dit vers gebruikte פקדן dat naast 'registreren' en 'tellen' ook 'inspecteren', 'een appèl houden' en 'monsteren' kan betekenen, is vervallen. De in II Sam 24:4a vermelde 'bevelhebbers van het leger' zijn in Kronieken weggelaten en de 'strijdbare mannen' uit v. 9b zijn in Kronieken 'mannen' geworden.

⁷¹ Japhet, *Ideology*, p. 147.

opgemerkt worden dat ‘tegenstander’ en ‘Satan’ in het Nederlands twee woorden zijn die wat betreft uiterlijk en klank niets met elkaar gemeen hebben. In het Hebreeuws gaat het echter om één en hetzelfde woord (al dan niet voorafgegaan door een lidwoord) dat de lezer mogelijk met zowel een (militaire) tegenstander als met de uit Job bekende figuur van Satan associeerde. De associatie met het verhaal dat Job beschrijft wordt versterkt door het hier gebruikte סוּת (verleiden, ertoe aanzetten). Dit werkwoord komt in het hele Oude Testament in totaal slechts negentien keer voor. In Job 2:3 wordt het gebruikt wanneer de Heer Satan zegt dat hij Job tegen hem opgezet heeft.

In II Samuel krijgt David de opdracht Israël en Juda te tellen. Omdat de splitsing in twee koninkrijken pas na de dood van Davids zoon Salomo plaatsvond, is hier sprake van een anachronisme.⁷² In de tijd waarin deze perikop zich afspeelt is er maar één (ongedeeld) koninkrijk Israël dat zowel het latere Noord- als Zuidrijk omvat. De Chronist verplaatst zich in de tijd van David en spreekt hier enkel van Israël. Ook elders in Kronieken verwijst Juda vóór de tijd van Rehobeam niet naar het latere Zuidrijk, maar naar de stam Juda.⁷³ Door dit consequent op deze wijze weer te geven wordt de breuk tussen het eerdere grote rijk van David en Salomo en het latere uiteenvallen van dat rijk in een Noord- en een Zuidrijk in Kronieken nadrukkelijker neergezet dan in Samuel en Koningen.

2.3.2 Het tweede tekstdeel, II Sam 24:2-10a en I Kron 21:2-7

Het tweede tekstgedeelte beschrijft de volkstelling. Dit deel van de tekst is op te delen in vier fragmenten. Deze onderverdeling is voor beide teksten te maken. Het eerste fragment beschrijft hoe David opdracht geeft het volk te tellen en hoe Joab hierop reageert (II Sam 24:2-3 en I Kron 21:2-3), het tweede beschrijft de uitvoering van de telling (II Sam 24:4-8 en I Kron 21:4), het derde fragment de uitkomst van de telling (II Sam 24:9 en I Kron 21:5-6) en tot slot laat het vierde de uitwerking van de gehouden volkstelling zien (II Sam 24:10 en I Kron 21:7). Hoewel de Chronist hier in grote lijnen de

---

⁷² Zien we vaker terug in Samuel (bv in I Sam 11:8, 17:52, 18:16).

⁷³ Als David bijvoorbeeld gezalfd wordt tot koning van Juda, dan is dit de stam Juda (en niet het latere Zuidrijk). Isobet is dan koning van Israël (waarmee alle stammen behalve Juda bedoeld zijn en dus niet het latere Noordrijk). In I Kron. 21:5 worden Israël en Juda wel samen genoemd. Hier moet heel Israël als Israël inclusief de stam Juda gezien worden, waarna Juda een extra vermelding krijgt. Na de splitsing in een twee- en een tienstammen rijk worden in II Kron 11:1 en 10 Juda en Benjamin ieder apart vermeld waar het het twee-stammenrijk Juda betreft. In II Kron 11:3 wordt gesproken van geheel Israël in Juda en Benjamin (waarmee Israëlieten uit het Noordrijk die in de steden van Juda en Benjamin wonen bedoeld kunnen zijn). In II Kronieken 13 wordt Juda wel gebruikt om het hele Zuidrijk weer te geven. In v.16 wordt gesproken over Israël enerzijds en Juda anderzijds. Ook in hoofdstuk 14 wordt Juda gebruikt om te verwijzen naar het hele twee-stammenrijk. In de volgende hoofdstukken van II Kronieken wordt Juda afwisselend op deze manier en als verwijzing naar de stam (in combinatie met Benjamin of Jeruzalem) gebruikt.

Samuëltékst volgt, brengt hij in alle vier de fragmenten veranderingen aan. De verschillen en overeenkomsten beschrijf ik hieronder per fragment.

2.3.2.1 II Sam 24:2-3 en I Kron 21:2-3

	II Samuel 24:2-3		I Kronieken 21:2-3
2a	En <i>de koning</i> zei tegen Joab, [ ] <i>de (opper)bevelhebber van het leger,</i> DIE BIJ HEM WAS: [ ]	2a	En <i>David</i> zei tegen Joab EN TOT <i>de leiders van het volk:</i> [ ]
2b	'Trek nu door alle stammen van Israël <u>van Dan tot Berseba</u>	2b	'GAAT,
2c	<i>en inspecteer het volk</i>	2c	<i>telt Israël</i> <u>van Berseba tot Dan</u>
2d	<i>en ik zal weten het getal van het volk'.</i>	2d	<i>en brengt tot mij,</i>
3a	Toen zei Joab TOT DE KONING:	2e	<i>opdat ik hun getal wete'.</i>
3b	'De Heer UW GOD zal toevoegen aan <i>het volk</i> <i>als deze en als deze</i> honderd maal	3a	Toen zei Joab [ ]:
3c	<i>En de ogen van mijn heer de koning</i> <i>zullen het zien</i>	3b	'De Heer [ ] zal toevoegen aan <i>zijn volk,</i> <i>gelijk zij zijn</i> honderd maal.
3d	<i>Maar, mijn heer DE KONING, waarom scheidt u</i> <i>genoegen in deze zaak?'</i> [ ]	3c	<i>Zijn zij niet, mijn heer de koning,</i> <i>allen mijn heer tot knechten?'</i>
		3d	<i>Waarom verzoekt u dit mijn heer [ ]?</i>
		3e	WAAROM ZAL HET ISRAËL TOT SCHULD ZIJN?'

Het eerste fragment begint in beide teksten met de opdracht tot het houden van de volkstelling. In II Sam 24:2 staat dat de koning tegen Joab, de leider van het leger, die bij hem was, zei door alle stammen van Israël te trekken van Dan tot Berseba en het volk te inspecteren zodat hij het getal van het volk zal kennen. In het parallelle vers in Kronieken (I Kron 21:2) is 'de koning' vervangen door 'David'.⁷⁴ Volgens Kalimi geeft de Chronist als groot bewonderaar van David, David zo een meer prominente rol in het verhaal en geeft hij op deze manier uitdrukking aan zijn persoonlijke, onofficiële houding ten opzichte van David.⁷⁵ Ook verderop in deze perikoop vervangt de Chronist de titel 'koning' uit de Samuëltékst door de eigennaam 'David'.⁷⁶ David geeft in Kronieken niet alleen Joab, maar ook de leiders van het volk de opdracht tot het houden van een volkstelling. De toevoeging שר החיל (overste van het leger) bij 'Joab' is in Kronieken omgevormd tot שרי העם (oversten van het volk). De expliciete verwijzing naar Joabs militaire rol van legerleider in Samuel, is

⁷⁴ De Septuaginta heeft hier *ὁ βασιλεὺς Δαυὶδ* (de koning David).

⁷⁵ Kalimi, *Reshaping*, p. 167 en 170.

⁷⁶ המלך (de koning) wordt in II Samuel 24 veertien keer gebruikt (tien maal zelfstandig en vier keer in combinatie met אדני, 'mijn heer'). Vier maal neemt Kronieken dit over ('mijn heer de koning' in v.3c en v.23c, 'het woord van de koning' in v.4a, en, uitgebreid tot 'koning David', in 24a). In totaal vervangt de Chronist in deze perikoop המלך (de koning) drie maal door דויד (David) en een maal door המלאך (engel). De overige zes keer is המלך in Kronieken weggelaten en niet vervangen door een ander woord. In het in Kronieken ingevoegde v.6 is het ook in v.4a gebruikte דבר המלך ('woord van de koning') toegevoegd. דויד (David) komt 15 keer voor in II Samuel 24 en (gespeld als דויד) 24 keer I Kronieken 21. Kronieken volgt hier dertien keer de architekst. In twee gevallen ('het hart van David' in II Sam 24:10a en het in Kronieken weggelaten versdeel 11a) is 'David' in Kronieken weggelaten. Drie maal vervangt het 'de koning'. Tot slot is 'David' in Kronieken acht keer toegevoegd. Deze toevoegingen staan versdelen die door de Chronist zijn toegevoegd.

hiermee in Kronieken komen te vervallen.⁷⁷ Tegelijkertijd worden de leiders van het volk betrokken bij de telling.⁷⁸ Hiermee verwijst de Chronist mogelijk naar de volkstelling in Numeri 1 waar Mozes van de Heer de opdracht krijgt samen met Aaron het volk te tellen. Hierbij moeten zij vanuit iedere stam door iemand geholpen worden die aan het hoofd van een familie staat. Door David aan dit voorschrift uit Numeri te laten houden, is er minder aan te merken op de telling. Overigens heeft de telling in Numeri juist wel een militaire connotatie. Mozes en Aaron krijgen daar niet de opdracht alle Israëlieten te tellen, maar enkel de weerbare mannen van twintig jaar en ouder te tellen en in te delen op grond van de legerafdeling waartoe zij behoren. Ook tellen met militaire doeleinden is dus niet zondermeer slecht, zoals bijvoorbeeld Johnstone beweert.⁷⁹ Hoewel de telling in Kronieken militair gekleurd is, legt de Chronist hier geen nadruk op. Alle verwijzingen in deze neemt hij van uit de Samueltekst over. Bovendien laat hij een aantal verwijzingen weg.⁸⁰ Hoewel in I Kronieken 21 geen leeftijd wordt genoemd, wordt wel vermeld dat Joab die mannen telde die het zwaard konden voeren. De Chronist volgt hier de tekst van II Samuel 24 waar Joab de *strijdbare* mannen telde die het zwaard konden voeren. De Chronist laat het bijvoeglijke ‘strijdbare’ weg. De Leviëten worden hier in I Kronieken 21, net als in Numeri 1, buiten de telling gehouden. De bijstelling ‘die bij hem was’ bij ‘Joab’ is in Kronieken weggelaten. De relatie tussen David en Joab laat de Chronist hier buiten beschouwing. In Kronieken als geheel valt op dat Joab een veel minder prominente rol speelt dan in Samuel en Koningen. Bijna alle verhalen rondom Joab laat de Chronist weg⁸¹.

De opdracht zelf staat in beide teksten in de directe rede. In Samuel krijgt Joab de opdracht door alle stammen van Israël te trekken, van Dan tot Berseba en het volk te inspecteren zodat de koning het getal zal weten. In Kronieken zegt David tegen Joab en de leiders van het volk: ‘Gaaf, telt Israël van Berseba tot Dan en brengt tot mij, opdat ik hun getal wete’. ‘Trek nu door alle stammen’ is in Kronieken vervangen door ‘telt’. Voor ‘tellen’ gebruikt de Chronist hier het woord ספר en niet het in II Sam 24:2c gebruikte פקד, dat naast ‘tellen’ ook ‘inspecteren’, ‘appèl houden’ en ‘monstere[n]’ kan betekenen. In II Sam 24:2 krijgt Joab de opdracht alle stammen van Israël te doorkruisen van Dan

⁷⁷ Ook elders in I Kronieken 21 zijn militaire verwijzingen weggelaten (שרי החיל, oversten van het leger, in v.4a) of afgezwakt (‘strijdbare mannen’ in II Sam 24:9b is in I Kron 21:5a vereenvoudigd tot ‘mannen’).

⁷⁸ De Septuaginta heeft hier πρὸς τοὺς ἀρχοντας τῆς δυνάμεως (tegen de bevelhebbers van het leger). Dezelfde woorden worden in de Septuaginta in II Sam 24:4a gebruikt om de bevelhebbers van het leger aan te duiden. Net als in de Masoretische tekst komt dit in het parallelle vers in Kronieken (v.4b) niet weer terug.

⁷⁹ Johnstone, *1 and 2 Chronicles*. Volume 1, p. 226.

⁸⁰ De Chronist vermeldt bijvoorbeeld niet expliciet dat Joab de legerleider is en in v.5 wordt wel gesproken van mannen die het zwaard konden voeren, maar niet, zoals in Samuel, over *strijdbare* mannen die het zwaard konden voeren. In Samuel telt Joab samen met de oversten van het leger, in Kronieken wordt enkel gesproken van oversten van het volk.

⁸¹ Behalve in I Kronieken 21 speelt Joab in Kronieken enkel nog een rol van betekenis in het verhaal waarin beschreven wordt hoe hij aanvoerder van het leger wordt (I Kronieken 11) en in de beschrijving van de oorlog tegen de Ammonieten en Arameeërs (I Kronieken 19). In Samuel en Koningen wordt 112 keer naar Joab verwezen, in Kronieken slechts 23 keer.

tot Berseba. De uitdrukking **ועד באר שבע** komt vijf keer in Samuel voor en een keer in Koningen. In I Kron 21:2 krijgt Joab de opdracht Israël te tellen, maar nu van Berseba tot Dan. Volgens Kalimi zijn er in de Tweede Tempel periode drie woordparen die in een andere volgorde voorkomen dan daarvoor. ‘Van Berseba tot Dan’ is één van deze woordparen.⁸² Hij verwijst hierbij naar *Diachronic Chiasmus in Biblical Hebrew* van A. Hurvitz. De hier gehanteerde volgorde⁸³ komt nog op één andere plek voor (II Kron 30:5).⁸⁴ Dan ligt in het noorden van Israël, Berseba in het zuiden. In beide teksten heeft de opdracht die Joab krijgt dus betrekking op heel Israël.⁸⁵ II Sam 24:2d (**את מספר העם**) en I Kron 21:2e (**את מספרם**) stemmen inhoudelijk met elkaar overeen. Het **העם** uit Samuel is in Kronieken vervangen door een mannelijk suffix in de 3^e persoon meervoud dat naar het ‘Israël’ uit v.2c verwijst.

In beide teksten volgt op de opdracht een monoloog van Joab in de directe rede. In Samuel staat vermeld dat hij zich hiermee tot de koning richt. In Kronieken is dit weggelaten.⁸⁶ Uit v.3c en d (‘mijn heer de koning’ en ‘mijn heer’) kan echter opgemaakt worden dat Joab zich ook in Kronieken tot de koning richt. In geen van beide teksten krijgt Joab een reactie op zijn opmerkingen en vragen. In Samuel begint Joab zijn monoloog in v.3b met de opmerking ‘de Heer uw God zal aan het volk toevoegen’. In Kronieken zegt hij: ‘De Heer zal aan zijn volk toevoegen’. Samuel laat Joab benadrukken dat de Heer, Davids God is. Kronieken legt het accent op de verbondenheid van Israël en de Heer door het **אלהיך** (uw God) weg te laten⁸⁷ en **העם** (het volk) te vervangen door **עמו** (zijn volk).⁸⁸ Niet de relatie tussen God en David, maar die tussen de Heer en Israël stelt de Chronist hier centraal. In de opmerking die Joab hier in beide teksten maakt, ziet Johnstone een verwijzing naar Gods belofte aan Abraham in Gen 22:17, waar de Heer Abraham zegt dat hij zijn nageslacht zo talrijk zal maken als de sterren aan de hemel en als het zand aan de oever van de zee.⁸⁹ De woorden van

⁸² De andere zijn ‘goud, zilver en brons’ in plaats van ‘zilver, goud en brons’ en ‘van de grootste tot de kleinste’ in plaats van ‘van de kleinste tot de grootste’.

⁸³ **מבאר שבע ועד דן** (van Berseba tot Dan)

⁸⁴ Kalimi, *Reshaping*, p. 273.

⁸⁵ In II Sam 24:4-8 wordt de route weergegeven die Joab en de bevelhebbers van het leger afleggen. Hierbij treden zij buiten het gebied dat tussen Dan en Berseba ligt. In Kronieken is deze routebeschrijving weggelaten. Hier staat enkel dat Joab door heel Israël trok.

⁸⁶ Dit is de enige plaats in I Kronieken 21 waar de directe rede ingezet wordt zonder te vermelden tot wie de spreker zich richt.

⁸⁷ Elders in Kronieken gebruikt de Chronist de uitdrukking **יהוה אלהיך** wel. In totaal komt dit vijf maal in Kronieken voor tegen vijftien keer in Samuel/Koningen. Omdat de auteur elders wel van deze manier van weergeven gebruik maakt, kan het weglaten ervan in deze tekst als een bewuste keuze worden gezien.

⁸⁸ **העם** (het volk) komt in het Oude Testament ongeveer drie keer zo vaak voor als **עמו** (744 en 253 keer). In Samuel/Koningen komt **העם** bijna vier keer zo vaak voor als in Kronieken (211 en 57 keer). **עמו** (zijn volk) komt in Samuel/Koningen en Kronieken ongeveer even vaak voor (44 keer en 47 keer).

⁸⁹ Johnstone, *1 and 2 Chronicles*. Volume 1, p. 226.

Joab tonen echter meer overeenkomst met Deut 1:11: 'De Heer, de God uwer vaders, voege er aan u nog duizendmaal zoveel toe als gij nu telt en zegene u, zoals Hij u beloofd heeft'.⁹⁰

In zowel II Sam 24:3c als in I Kron 21:3c komt 'mijn heer de koning' voor.⁹¹ In Samuel staat: 'En de ogen van mijn heer de koning zullen het zien'. In Kronieken lezen we: 'Zijn zij niet, mijn heer de koning, allen mijn heer tot knechten?'. Hoewel de schrijver van Kronieken 'אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ' (mijn heer de koning) heeft laten staan, is de functie ervan wel veranderd. In beide verzen klinkt kritiek op de volkstelling door, maar inhoudelijk verschillen ze van elkaar. In Samuel zegt Joab dat de ogen van zijn heer de koning het zullen zien. David zal zien dat de Heer zijn God het volk talrijk zal maken. Een volkstelling is overbodig. In Kronieken laat de schrijver Joab zijn heer de koning door middel van een retorische vraag duidelijk maken dat allen van het volk hem tot knecht zijn.⁹² In II Sam 24:3d duidt Joab David wederom aan met 'mijn heer de koning'. In I Kron 21:3d gebruikt hij 'mijn heer'. In Samuel vraagt Joab waarom zijn heer de koning genoeg in deze zaak scheidt, in Kronieken vraagt hij zijn heer waarom hij dit verzoekt. Inhoudelijk liggen beide verzen dicht bij elkaar. In Samuel vraagt Joab David waarom hij de volkstelling *wil* en in Kronieken waarom hij een volkstelling *houdt*. Kronieken legt Joab hier vervolgens nog de vraag in de mond waarom het Israël tot schuld zal zijn. De Chronist legt hiermee een verband tussen een door de koning gehouden volkstelling en een schuld die daarmee op Israël geladen wordt. Dit versdeel slaat zo een brug naar v.7, waarin God Israël slaat. Zowel in Samuel als in Kronieken krijgt Joab geen antwoord op zijn vragen. Zij hebben niet tot doel Davids overwegingen te verhelderen, maar de lezer duidelijk te maken dat Davids voornemen op gespannen voet staat met Gods belofte aan de aartsvaders en weinig goeds kan betekenen voor Israël. Door Joab op deze manier de vragen aan David voor te leggen wordt tevens duidelijk gemaakt dat David (en niet Joab) verantwoordelijk is voor wat komen gaat.

2.3.2.2 II Sam 24:4-8 en I Kron 21:4

II Samuel 24:4-8		I Kronieken 21:4	
4a	Maar het woord van de koning drukte zwaar op Joab EN OP DE BEVELHEBBERS VAN HET LEGER.	4a	Maar het woord van de koning drukte zwaar op Joab. [ ]

⁹⁰ Het hieraan voorafgaande Deut 1:10 verwijst wel naar de belofte aan Abraham in Gen 22:17.

⁹¹ De uitdrukking 'mijn heer de koning' komt in totaal in het Oude Testament 55 keer voor in 49 verzen: één keer in Jesaja en in Daniel, twee keer in Jeremia en in I Kronieken, drie keer in II Koningen, vier keer in I Samuel, 14 keer in I Koningen en 28 keer in II Samuel. De uitdrukking komt dus vooral in Samuel en Koningen voor (49 keer in totaal) en maar twee maal in Kronieken, beide keren in hoofdstuk 21 en beide keren overgenomen uit het parallelle vers in Samuel. In I Samuel wordt deze uitdrukking drie keer door David tegen Saul gebruikt en een keer door David tegen Achis. In II Samuel heeft 'mijn heer de koning' steeds betrekking op David, maar wordt de aanspreekvorm door meer dan één persoon gehanteerd.

⁹² De Septuaginta volgt hier de Samueltekst en schrijft ook in Kronieken *καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου μου τοῦ βασιλέως βλέποντες* (en de ogen van mijn heer de koning zullen het zien).

4b	En Joab vertrok MET DE BEVELHEBBERS VAN HET LEGER UIT HET ZICHT VAN DE KONING OM HET VOLK ISRAËL TE TELLEN.	4b	En Joab vertrok [ ], [ ] [ ]
5a	EN ZIJ STAKEN DE JORDAAN OVER		[ ]
5b	EN ZIJ LEGERDEN ZICH TE AROËR AAN DE RECHTERHAND VAN DE STAD DIE IN HET MIDDEN VAN HET BEEKDAL VAN GAD LIGT EN BIJ JAZER.		[ ] [ ] [ ]
6a	EN ZIJ KWAMEN BIJ GILEAD EN BIJ HET LAND TACHTIMHODSI		[ ] [ ]
6b	EN ZIJ KWAMEN BIJ DANJAAN EN HET GEBIED BIJ SIDON.		[ ] [ ]
7a	EN ZIJ KWAMEN BIJ DE VESTING VAN TYRUS EN ALLE STEDEN VAN DE HEVIETEN EN DE KANAANIETEN		[ ] [ ] [ ]
7b	EN ZIJ KWAMEN AAN IN HET ZUIDEN VAN JUDA, TE BERSEBA.		[ ] [ ]
8a	EN ZIJ <i>doortrokken het hele land</i>	4c	[ ] <i>trok door heel Israël</i>
8b	EN AAN HET EINDE VAN NEGEN MAANDEN EN TWINTIG DAGEN <i>kwamen zij aan</i> te Jeruzalem.		[ ]
		4d	<i>en keerde terug</i> te Jeruzalem.

In de verzen 4 drukt het woord van de koning zwaar op Joab en vertrekt hij. In Samuel worden hierbij twee maal de *oversten van het leger* genoemd op wie het woord van de koning ook zwaar drukte en die samen met Joab vertrokken. De in I Kron 21:2a genoemde *oversten van het volk* (שרי העם) worden in Samuel niet genoemd. In Kronieken krijgen deze oversten van het volk in v.2 samen met Joab van David de opdracht het volk te tellen. Vervolgens zoomt het verhaal in op Joab die zijn vragen stelt en in v.4 vertrekt en heel Israël doortrekt. Zo lijkt Joab in Kronieken de volkstelling uiteindelijk alleen te voltrekken, waar Samuel vermeldt hoe hij samen met de oversten van het leger het land doorkruist en terugkeert in Jeruzalem. In beide teksten is het Joab die vervolgens de cijfers aan David overhandigt. Vervolgens verdwijnt Joab van het toneel, hoewel Kronieken in v.6 nog wel toevoegt dat Joab Levi en Benjamin niet geteld had. Ook de legeroversten worden in de Samuelttekst verder niet meer genoemd. De in Kronieken reeds naar de achtergrond verdwenen oudsten treden later nog eenmaal op de voorgrond. In v.16 gaan zij, samen met David, gehuld in rouwgewaden, door de knieën. Joab komt ook in Kronieken in deze perikoop niet meer terug.

De telling zelf wordt in Kronieken kort samengevat weergegeven: 'Hij trok door heel Israël en keerde terug te Jeruzalem'. In Samuel is de reis die Joab en de oversten van het leger afleggen uitgebreider weergegeven. Voor de Chronist was deze informatie blijkbaar niet relevant. Volgens Kalimi zou het de lezer afleiden van waar het de schrijver werkelijk om te doen was, de plaag die van Jeruzalem moest wijken en de bouw van het altaar op de dorsvloer van Ornan de Jebusiet, de plaats waar later de tempel zou komen.⁹³ Een aanvullende reden zou volgens hem kunnen zijn dat de Samuelttekst enkele vragen oproept. Zo laat het verslag zien dat zij niet alleen Israël van Dan tot

⁹³ Kalimi, *Reshaping*, p. 91.

Berseba doortrokken, maar zich ook buiten het grondgebied van Israël begaven om het volk Israël te tellen. De lezer zou hieruit kunnen concluderen dat de telling niet op juiste wijze voltrokken was, omdat ook buiten Israël en Juda geteld was. De Chronist past de tekst zo aan, dat de telling op dit punt geen vragen oproept. In Samuel staat vervolgens, nadat de reis en de aankomst te Berseba weergegeven is, in v.8 dat zij het hele land doortrokken. Dit vers sluit niet goed aan op de voorgaande verzen. Aangezien de reis over de grenzen van het land heen ging, kan v.8 niet als een korte samenvatting van het voorgaande dienen. Het is echter ook niet waarschijnlijk dat v.8 verdergaat waar v.7 geëindigd is, daar Joab en de oversten van het leger van David de opdracht gekregen hadden door alle stammen van Israël te trekken van Dan tot Berseba en niet (zoals bijvoorbeeld in Kronieken) van Berseba tot Dan. Kronieken laat de tussenliggende verzen weg en vermeldt enkel dat Joab vertrok, heel Israël doortrok en terugkeerde naar Jeruzalem. Deze vragen heeft de Chronist met zijn aanpassing van de tekst voorkomen. Tot slot vermeldt Kalimi dat het niet onwaarschijnlijk is dat de in Samuel genoemde plaatsen de Chronist vreemd waren.⁹⁴ De vallei van Gad en het land van Tachtimhodosi bijvoorbeeld komen elders in het Oude Testament niet terug. Het weglaten van lastige stukken tekst was volgens Kalimi techniek die de Chronist vaker toepast.⁹⁵ Naast de routebeschrijving is ook de in II Sam 24: 8b vermelde tijdsduur in Kronieken weggelaten, zoals de Chronist ook de in II Sam 24: 11a en 15a vermelde tijdstippen weglaat.

2.3.2.3 II Sam 24:9 en I Kron 21:5-6

II Samuel 24:9		I Kronieken 21:5-6	
9a	En Joab gaf de som van de telling van het volk <i>aan de koning</i>	5a	En Joab gaf de som van de telling van het volk <i>aan David</i> .
9b	En [ ] Israël was 800.000 STRIJD BARE mannen met het zwaard bewapend en DE MANNEN VAN Juda 500.000 mannen. [ ] [ ] [ ] [ ] [ ]	5b	En HEEL Israël was 1.100.000 [ ] mannen, met het zwaard bewapend en [ ] Juda 470.000 mannen, MET HET ZWAARD BEWAPEND.
		6a	MAAR LEVI EN BENJAMIN INSPECTEERDE HIJ NIET IN HET MIDDEN VAN HEN,
		6b	WANT HET WOORD VAN DE KONING VERAFSCHUWDE JOAB.

In II Sam 24:9 en I Kron 21:5 geeft Joab de som van de telling aan respectievelijk de koning en David, zoals hij ook in Samuel de opdracht van de koning kreeg en in Kronieken van David. In Samuel overhandigt Joab de som van het aantal 'strijdbare', met het zwaard bewapende mannen. De toevoeging 'strijdbare' is in Kronieken weggelaten, maar ook hier heeft de som van de telling

⁹⁴ Kalimi, *Reshaping*, p. 122.

⁹⁵ Kalimi, *Ancient Israelite Historian*, p. 103.

betrekking op met het zwaard bewapende mannen. De volkstelling krijgt hiermee een militaire connotatie (die ook al ingegeven was door David de opdracht aan Joab te laten geven, die de aanvoerder van zijn leger is). Deze komt in Samuel echter sterker naar voren dan in Kronieken.

In beide teksten levert de volkstelling verschillende aantallen op. In Samuel wordt een aantal voor Israël (800.000) en een aantal voor Juda (500.000) genoemd en in Kronieken een cijfer voor heel Israël (1.100.000) en een apart voor Juda (470.000). Met heel Israël wordt hier niet het Noordrijk, maar het Noord-en Zuidrijk samen bedoeld.⁹⁶ Het getal dat door de Chronist voor heel Israël gegeven wordt, is (conform v.6) heel Israël minus Levi en Benjamin. Dit zou kunnen verklaren waarom de Chronist hier voor heel Israël een lager aantal weergeeft, dan Samuel voor Israël en Juda samen. Ook het getal voor Juda is in Kronieken lager dan in Samuel. De Chronist heeft wellicht gemeend een lager aantal op te voeren omdat hij Benjamin buiten de telling gehouden heeft. In beide teksten zijn er relatief veel gewapende mannen in Juda.

Levi en Benjamin zijn in Kronieken door Joab niet geteld, 'omdat het woord van de koning hem verafschuwde' (v.6b). Het buiten beschouwing laten van Benjamin is te verklaren vanuit het daar gelegen Jeruzalem. Door Benjamin buiten de telling te laten wordt het in Benjamin gelegen Jeruzalem vrij van schuld gehouden, zoals ook Johnstone opmerkt.⁹⁷ Johnstone stelt echter tevens dat Joab Levi en Benjamin niet telt omdat dan niet precies duidelijk zal worden hoeveel Israëlieten er zijn.⁹⁸ Dit laatste argument lijkt niet waarschijnlijk omdat de telling in Kronieken tot rampspoed voor Israël leidt, ook al zijn Levi en Benjamin niet geteld. Dat de engel halt houdt bij Jeruzalem is voor de Chronist van belang voor de legitimatie van Jeruzalem als stad waar de tempel hoort te zijn. Het is dan niet alleen een antwoord op de vraag waarom God Jeruzalem gespaard heeft, maar ook op de vraag wat Jeruzalem tot geschikte plaats voor de tempel maakt en waarom de tempel in Jeruzalem zou moeten staan. In de tijd van de Chronist legitimeert het Jeruzalem als (enige) plaats voor de tempel. De tempel kan (alleen) in Jeruzalem staan, omdat Jeruzalem zonder schuld gebleven is en omdat God zelf Jeruzalem gespaard heeft en hij (verderop in het verhaal) David daar op het altaar geantwoord heeft (v.26).

Ook het buiten de telling houden van Levi lijkt verband te houden met de latere tempel. In Numeri 1 wordt beschreven hoe Mozes van de Heer de opdracht kreeg samen met Aaron en geholpen door de stamoudsten het volk te tellen. Deze telling heeft een militair karakter. Van iedere stam moeten de mannen van 20 jaar en ouder geteld worden die 'in het leger uitrukken'⁹⁹. De Levieten worden hier volgens Numeri niet geteld, omdat de Heer Mozes geboden had de Levieten

---

⁹⁶ Japhet, *Ideology*, p. 275.

⁹⁷ Johnstone, *1 and 2 Chronicles*. Volume 1, p. 230.

⁹⁸ Idem.

⁹⁹ Num 1:3.

niet te tellen, noch hun aantal onder de Israëlieten op te nemen, maar ze aan te stellen over het tabernakel.¹⁰⁰ Door de Levieten ook hier in I Kronieken 21 buiten de telling te laten, kan David niet verweten worden dit gebod te hebben overtreden en wordt tegelijkertijd geen schuld op de Levieten geladen. Net als Jeruzalem blijven ook de Levieten zo zonder schuld. Hoewel de Chronist hier niet expliciet benoemt waarom de Levieten buiten de telling gehouden worden, klinkt het in Numeri 1 genoemd argument hier door. De Heer zelf heeft verboden de Levieten samen met de rest te tellen, om ze zo te behouden voor de cultus rondom het tabernakel. Dit wil niet zeggen dat de Levieten helemaal niet geteld mogen worden. In I Kronieken 23 staat beschreven hoe Salomo de Levieten telt. Deze telling veroorzaakt geen rampspoed. Volgens Steins staat dit hoofdstuk op gespannen voet met de woorden van Joab in I Kronieken 21.¹⁰¹ In de telling in I Kronieken 23 ontbreekt echter de militaire component die wel in Numeri 1 en Kronieken 21 aanwezig is. Het tellen van de Levieten is niet zondermeer slecht. Dat Joab, als legerleider, de Levieten niet wil tellen is echter, op grond van Numeri 1 legitiem. Door de Levieten hier in I Kronieken 21 op deze manier vrij te waren van schuld en te verwijzen naar hun exclusieve en door de Heer zelf gelegitimeerde rol in de cultus, wordt hun positie in de tijd van de Chronist versterkt. De schrijver van Kronieken benadrukt zo de exclusiviteit van Jeruzalem, als plaats van de tempel, en van de Levieten, als dienaren in die tempel.

2.3.2.4 II Sam 24:10a en I Kron 21:7

II Samuel 24:10a		I Kronieken 21:7	
10a	<u>En het hart van David sloeg hem</u> NADAT HIJ HET VOLK HAD GETELD.	7a	DEZE ZAAK WAS SLECHT IN GODS OGEN
		7b	<u>en hij sloeg Israël.</u> [ ]

II Sam 24:10a en I Kron 21:7 vormen het laatste fragment van dit tekstdeel. Hier wordt kort beschreven wat het voorgaande teweeg gebracht heeft. In Kronieken lezen we dat deze zaak slecht was in Gods ogen (7a) en dat hij Israël slaat (7b). V.7a is toegevoegd door de schrijver van Kronieken en verwijst naar de gehouden volkstelling. In Samuel is het de Heer die David opdracht geeft het volk te tellen. Vervolgens straft hij het volk vanwege de door hemzelf geïnitieerde volkstelling. Dit roept de vraag op waarom de Heer straft voor iets dat hij zelf geboden heeft. De Chronist heeft de tekst zodanig aangepast dat de volkstelling niet langer van de Heer, maar van Satan uitgaat. Zo voorkomt

¹⁰⁰ Num 1:49-50.

¹⁰¹ Steins, G., *Die Chronik als kanonisches Abschlussphänomen. Studien zur Entstehung und Theologie von 1/2 Chronik* (BBB 93, Weinheim 1995), p. 293.

hij dat hier Gods rechtvaardigheid ter discussie gesteld wordt. Toch blijft ook in Kronieken de vraag staan waarom deze zaak slecht was in Gods ogen.

Het houden van een volkstelling wordt in het Oude Testament niet zondermeer als zondig gezien. Op meerdere plaatsen in het Oude Testament worden volkstellingen gehouden zonder dat dit rampzalige gevolgen heeft en soms is het, net als in II Samuel 24, de Heer zelf die de telling gebiedt. Ook in Kronieken worden tellingen gehouden zonder dat dit tot rampspoed leidt.¹⁰² Dat David een volkstelling houdt, verklaart dan ook niet Gods woede. Toch is het onheil dat Israël treft onlosmakelijk verbonden met de telling die David laat houden. De oorzaak van Gods woede moet gezocht worden in de manier waarop de telling plaatsvindt en/of de motivatie achter de telling.

Wie de boeken van het Oude Testament er op na slaat, ontdekt dat niet het houden van een volkstelling op zichzelf verkeerd is, maar dat het een proces is dat zorgvuldig moet geschieden en met een goede reden. In Exodus en Numeri worden voorschriften gegeven voor het houden van een volkstelling. In Ex 30:12-16 zegt de Heer tegen Mozes dat, wanneer hij onder de Israëlieten een volkstelling houdt, ieder van hen een zoenoffer van een halve sikkkel aan de Heer moet geven, als losgeld voor hun leven, opdat er geen plaag onder het volk komt. In Num 1:3 geeft de Heer Mozes opdracht alle weerbare mannen van twintig jaar en ouder te tellen. De stam Levi moet hij volgens v.49 buiten de telling laten, omdat de Levieten (v.50) voor de dienst in het tabernakel bedoeld zijn.¹⁰³ In I Kronieken 21 houdt Joab de Levieten buiten de telling, waardoor de volkstelling plaatsvindt conform de voorschriften van Numeri 1.

Het in Exodus 30 verplicht gestelde zoenoffer wordt in Kronieken niet vermeld. Daar Israël getroffen wordt door een plaag waarvoor in Exodus gewaarschuwd wordt, is het aannemelijk dat het achterwege laten van het zoenoffer hier een rol speelt.¹⁰⁴ Dat het uiteindelijk een offer is dat de plaag doet ophouden sterkt deze redenatie. Wel blijft dan de vraag staan waarom Joab David niet op het verplichte offer wijst. Door middel van een offer zou de plaag die Israël bedreigt immers

---

¹⁰² In I Kronieken 23 en 24 worden de Levieten geteld en in hoofdstuk 27 de overige Israëlieten. Personen onder de 20 jaar telt David hier volgens v.23 niet mee, omdat de Heer beloofd had het volk even talrijk te maken als de sterren aan de hemel. In II Kronieken 25 telt koning Amasja de Judeeërs en Benjaminieten die in het leger konden uitrukken. Hij was een koning die volgens v.2 deed wat recht was in de ogen van de Heer, maar niet met een volkomen toegewijd hart. Niet het tellen, maar het verderop in de perikop vermelde vereren van andere goden doet hier Gods toorn ontbranden.

¹⁰³ Het is overigens niet zo dat de Levieten helemaal niet geteld zouden mogen worden. In Numeri 3 gebiedt de Heer Mozes juist de Levieten (de mannelijke van één maand en ouder) te tellen. Hier gaat het echter niet om militaire doeleinden (zoals in Numeri 1), maar om de dienst in het tabernakel. De Heer eigent zich de Levieten en hun vee toe, in plaats van alle eerstgeboren Israëlieten en eerstgeborenen van het vee. Mozes telt 22.000 mannelijke Levieten van één maand en ouder. Vervolgens geeft de Heer Mozes de opdracht alle eerstgeboren Israëlieten te tellen. Mozes telt er 22.273. Voor de resterende 273 Israëlieten die niet door de Levieten vrijgekocht worden, moet losgeld betaald worden.

¹⁰⁴ Johnstone, *1 and 2 Chronicles*. Volume 1, p. 228.

voorkomen kunnen worden. Een zoenoffer lijkt hier echter geen uitkomst te bieden. Joab gaat er in vers 3 echter van uit dat de telling hoe dan ook schuld op Israël zal laden. Met zijn retorische vragen verwijst hij naar de woorden van Mozes in Deut 1: 'De Heer, uw God heeft u vermenigvuldigd en zie, heden zijt gij zo talrijk als de sterren van de hemel. De Heer, de God uwer vaders, voege er aan u nog duizendmaal zoveel toe als gij nu telt en zegene u zoals Hij u beloofd heeft' (Deut 1:10-11). Joab stelt hier Davids motivatie ter discussie. Joab onderstreept zijn kritiek met de opmerking dat zij toch allen Davids knechten zijn. Waarom zou hij het volk willen tellen? God heeft immers beloofd het volk talrijk te maken. Volgens Genesis 15 en I Koningen 3 zal het zelfs niet te tellen zijn. Door het volk hier toch te tellen, trekt David Gods trouw in twijfel.

Ook militaire doeleinden zouden een achterliggende motivatie kunnen vormen. David zou dan zelfstandig oorlogsplannen smeden. David betreft zijn legeroverste Joab bij de telling. Joab telt niet heel het volk, maar zij die met het zwaard bewapend zijn. Hoewel de tekst zo voldoende elementen bevat om een geplande militaire expeditie als achtergrond van de volkstelling te zien, moet opgemerkt worden dat deze elementen in de tekst allen overgenomen zijn uit Samuel. Door daarnaast enkele elementen weg te laten, zwakt de Chronist het militaire karakter van de telling juist af, waarmee het niet aannemelijk is dat hier voor de schrijver van Kronieken de nadruk op ligt.

V.7b toont enige verwantschap met II Sam 24:10a waarin niet God Israël slaat, maar waarin Davids hart hem slaat, nadat hij het volk geteld heeft. Verzoening en herstel beginnen in Kronieken niet met berouw van David, maar met Gods vergelding. Hoe God Israël slaat wordt niet vermeld. II Sam 24:10a doet vermoeden dat er nog meer volgt. Het verhaal is nog niet af. I Kron 21:1-7 zou een afgeronde perikoop kunnen vormen wanneer de auteur enkel zou willen weergeven dat het houden van een volkstelling zoals David hier gedaan heeft zondig is. Ook de Kroniekentekst eindigt hier echter niet. De kern van de boodschap van de Chronist is dan ook niet dat het niet op juiste wijze houden van een volkstelling tot straf van God leidt.

2.3.3 Het derde tekstdeel, II Sam 24:10b-16 en I Kron 21:8-15

In dit derde tekstgedeelte staat het onheil dat Israël treft centraal. Net als het tweede tekstdeel is ook dit gedeelte van de tekst op te delen in meerdere fragmenten. In het eerste fragment (II Sam 24:10b-f en I Kron 21:8) spreekt David tot de Heer (Samuel)/God (Kronieken). Hij zegt te hebben gezondigd en vraagt hem dit niet aan te rekenen. In het tweede fragment spreekt de Heer tot Davids ziener Gad. Hij geeft hem de opdracht David drie dingen voor te leggen waaruit hij één ding moet kiezen (II Sam 24:11-12 en I Kron 21:9-10). In het derde fragment komt Gad vervolgens bij David, legt

hem drie dingen voor en vraagt hem wat hij de Heer moet antwoorden (II Sam 24:13 en I Kron 21:11-12). In het vierde fragment antwoordt David Gad niet rechtstreeks, maar zegt dat hij erg bang is en spreekt de wens uit niet in de handen van mensen, maar in de hand van Heer te vallen, omdat diens barmhartigheid groot is (II Sam 24:14 en I Kron 21:13). Hierop breekt, in fragment vijf, de pest uit in Israël (II Sam 24:15 en I Kron 21:14). Het zesde en tevens laatste fragment (II Sam 24:16 en I Kron 21:15) concentreert zich op Jeruzalem dat dreigt te worden verwoest. Op dat moment krijgt de Heer berouw en gebiedt de vernietigende engel zijn hand te laten zakken. De engel van de Heer staat dan bij de dorsvloer van Arauna (Samuel)/Ornan (Kronieken) de Jebusiet.

Net als in het vorige tekstdeel houdt de Chronist ook hier vast aan de structuur van de Samueltekst. In beide teksten is dit deel opgebouwd uit zes fragmenten die inhoudelijk grotendeels met elkaar overeen komen. Is er in de architekst sprake van de directe rede, dan zien we dit in de fenotekst terug. Ook stemmen de personages die in de verschillende fragmenten het woord voeren overeen, evenals degenen tot wie zij spreken. In beide teksten is er ondanks het gebruik van de directe rede nergens sprake van een dialoog. Naast de overeenkomsten zijn er echter ook in dit tekstdeel de nodige verschillen aan te wijzen. Deze variëren van kleine veranderingen tot het weglaten en toevoegen van hele versdelen.

2.3.3.1 II Sam 24:10b-f en I Kron 21:8

II Samuel 24:10b-f		I Kronieken 21:8	
10b	En David zei tegen <i>de Heer</i> :	8a	En David zei tegen <i>God</i> :
10c	'Ik heb erg gezondigd	8b	'Ik heb erg gezondigd,
10d	<i>door wat ik gedaan heb</i>	8c	<i>dat ik deze zaak gedaan heb.</i>
10e	Welnu HEER, zie deze zonde van uw knecht toch door de vingers,	8d	Welnu [ ] zie deze zonde van uw knecht toch door de vingers,
10f	want ik heb erg dwaas gehandeld'.	8e	want ik heb erg dwaas gehandeld'.

Deze beide tekstfragmenten stemmen grotendeels overeen. Het in II Sam 24:10b gebruikte יהוה (de Heer) is in I Kron 21: 8a veranderd in האלהים (God) en het יהוה (de Heer) uit II Sam 24:10e is in Kronieken weggelaten. Hoewel in Kronieken 'JHWH' (de Heer) veel vaker gebruikt wordt dan 'elohim' (God), is in totaal op 30 plaatsen het tetragrammaton vervangen door 'elohim'. Omdat de Septuaginta in een aantal van deze gevallen in Kronieken wel κύριος (Heer) gebruikt, meent Japhet dat de verschillen in de Masoretische tekst niet van hand van de Chronist zijn, maar tijdens het overschrijven zijn ontstaan.¹⁰⁵ Hier schrijft echter ook de Septuaginta in I Kron 21: 8a θεός (God) en is het waarschijnlijk dat de verandering wel door de Chronist zelf aangebracht is. Een zelfde verandering zien we in v.17a terug. Ook daar geldt dat de Septuaginta dezelfde verandering laat zien.

¹⁰⁵ Japhet, *Ideology*, p. 37.

Johnstone is van mening dat de Chronist hier de meer intieme Godsnaam achterwege laat om de ontstane afstand tussen David en de Heer aan te geven.¹⁰⁶ In v.8c heeft Kronieken את הרבר הזה (deze zaak) toegevoegd. Inhoudelijk levert dit geen verschil op ten opzichte van de architekst. I Kron 21:8c is een variatie op het parallelle versdeel in Samuel. Door in Kronieken voor deze formulering te kiezen verbindt de auteur v.8c met het in het voorgaande tekstdeel toegevoegde vers 7a ('deze zaak was slecht in Gods ogen'). In dit door de Chronist toegevoegde versdeel gebruikt hij hetzelfde הזה הרבר (deze zaak) als we hier in v.8c terug zien. Door de inhoud van beide verzen op deze wijze aan elkaar te verbinden maakt de Chronist duidelijk dat de zonde die David meent te hebben begaan inderdaad de gehouden volkstelling was, welke in v.7b aanleiding voor God was om Israël te slaan. De verbinding tussen het tellen van het volk, de schuld die daarmee op Israël geladen wordt en de rol die David hierin speelt wordt hier (ook in combinatie met 3e, waarin Joab naar David toe suggereert dat Davids plan het volk te tellen Israël tot schuld zal zijn) duidelijker gelegd dan in Samuel. In Samuel hoeft het 'wat' waar David in v.10d op duidt niet zonder meer naar de telling te verwijzen. Dat het in Samuel de Heer zelf is die David de opdracht geeft het volk te tellen maakt het tevens lastig het tellen *an sich* als zonde te zien.

Naast de kleine veranderingen die de Chronist in dit fragment aanbrengt, vallen een aantal overeenkomsten op. In beide teksten stelt David dat hij erg gezondigd heeft (הטאתי מאד). De uitspraak הטאתי komt in het Oude Testament in totaal 36 keer voor, waarvan tien keer in Samuel, twee keer in Koningen en twee keer in Kronieken.¹⁰⁷ De Chronist volgt hierin beide keren de Samuelttekst. Hoewel David hier aangeeft dat hij heeft gezondigd, duidt hij zichzelf tegelijkertijd aan met עבדך (uw knecht). Het gebruik van deze aanduiding komt vaker voor in Samuel en Koningen dan in Kronieken.¹⁰⁸ In Kronieken wordt de term slechts zestien keer gebruikt, waarvan tien keer in Davids gebed in I Kronieken 17 waar David, net als hier, de term gebruikt om naar zichzelf te verwijzen. In II Kronieken 6 is het Salomo die deze aanduiding voor zichzelf, maar ook voor zijn vader David gebruikt. In beide teksten sluit David dit fragment af met de opmerking dat hij dwaas gehandeld heeft.¹⁰⁹ Dwaas handelen heeft iets onnadenkends, alsof wat gebeurd is, per ongeluk is

¹⁰⁶ Johnstone, *1 and 2 Chronicles*. Volume 1, p. 230.

¹⁰⁷ Andere vindplaatsen van הטאתי zijn bijvoorbeeld Exod 9:27 (waarin farao zegt dat hij gezondigd heeft en dat hij en zijn volk schuldig zijn), Num 22:34 (Bileam tegen de engel van de Heer)¹⁰⁷, I Sam 15:24 (waar Saul de woorden uitsprekt wanneer hij de Amalekieten niet volledig met de ban heeft geslagen)¹⁰⁷ en II Sam 12:13 (wanneer David Uria de dood ingejaagd heeft en Bathseba tot vrouw genomen heeft).

¹⁰⁸ In Samuel en Koningen komt עבדך 78 keer voor, in Kronieken zestien keer.

¹⁰⁹ De hier gebruikte vorm van het werkwoord סכל (dwaas handelen) komt alleen in deze beide verzen voor. Hiernaast worden andere vormen in totaal 14 keer in het Oude Testament gebruikt, zowel in seculiere context (bijvoorbeeld wanneer Laban in Gen 31:28 Jakob verwijt dat hij dwaas gehandeld heeft door te vertrekken zonder Laban afscheid van zijn dochters te laten nemen), als in religieuze (Samuel die stelt dat Saul dwaas gehandeld heeft door niet op hem te wachten maar zelf een brandoffer te voltrekken).

gebeurd. Wie beter nagedacht had, had anders gehandeld. In I Kronieken 21 is deze opvatting echter onhoudbaar. De Chronist heeft Joab in v.3 aan David laten vragen waarom hij dit verzoekt, mede omdat het schuld op Israël zal laden. Door de toevoeging van v.3e in I Kronieken 21 is het gevoel dat Davids uitspraak bij de lezer oproept veranderd. In plaats van met David mee te leven en hem enigszins te ontzien, kan de lezer nu niet anders dan David deze opmerking nog eens extra aan te rekenen. Gezien het voorgaande kan het niet dat David de gevolgen van zijn handelen niet had overzien. In plaats van werkelijk schuld te bekennen, zoals hij in 8b lijkt te doen, probeert David hier zichzelf vrij te pleiten. Heel v.8 krijgt zo een andere kleur. In de Samuelttekst is het nog mogelijk hier een oprechte schuldbekentenis in te lezen. Kronieken laat hier geen ruimte voor. Hoewel de Chronist in dit fragment dus slechts enkele veranderingen ten opzichte van de architekst aanbrengt, is het gevoel dat dit vers oproept wel degelijk veranderd en daarmee ook de functie binnen het geheel van de perikoop. Door de in eerdere verzen aangebrachte veranderingen wordt in dit vers in Kronieken de kloof tussen God en David nog groter, terwijl hier in Samuel een eerste stap richting verzoening zou kunnen worden gelezen.

2.3.3.2 II Sam 24:11-12 en I Kron 21:9-10

II Samuel 24:11-12		I Kronieken 21:9-10	
11a	EN DAVID STOND OP IN DE MORGEN		[ ]
11b	<i>En het woord van de Heer kwam tot DE PROFEET Gad, de ziener van David zeggende:</i>	9a	<i>De Heer sprak tot [ ] Gad, de ziener van David zeggende:</i>
12a	'Ga	10a	'Ga
12b	en spreek tot David [ ]:	10b	en spreek tot David ZEGGENDE:
12c	Zo spreekt de Heer:	10c	Zo spreekt de Heer:
12d	Drie dingen leg ik je voor.	10d	Drie dingen leg ik je voor.
12e	Kies je er één uit,	10e	Kies je er één uit,
12f	Dat ik je die doe'.	10f	dat ik je die doe'.

In dit tekstfragment reageert de Heer op Davids bede hem zijn zonde te vergeven. In Samuel gaat hier (v.11a) nog de mededeling aan vooraf dat David in de ochtend opstond. Hiermee vervolgt het verhaal in de Samuelttekst op de dag nadat David zich tot de Heer gericht heeft. De Chronist heeft dit versdeel weggelaten. Daar sluiten de beide tekstfragmenten inhoudelijk goed op elkaar aan. David richt zich tot de Heer en deze richt zich vervolgens weer tot David. Hij spreekt David echter niet rechtstreeks aan, maar communiceert via diens ziener Gad. Hij geeft hem de boodschap voor David. In II Sam 24:11b staat dat 'het woord van de Heer kwam tot de profeet Gad, de ziener van David'. In Kronieken is dit vereenvoudigd tot 'en de Heer sprak tot Gad, de ziener van David'. Hiertoe heeft de schrijver de persoonsvorm *היה* ('was') weggelaten en het zelfstandig naamwoord *דבר* (woord)

veranderd in een werkwoordsvorm van de stam דבר (spreken). In beide teksten wordt Gad ‘de ziener van David’ genoemd.¹¹⁰ In Samuel wordt Gad tevens profeet genoemd. De Chronist heeft dit weggelaten. In beide teksten krijgt Gad de opdracht David drie dingen voor te leggen, waaruit die er één moet kiezen. Welke drie dingen hij David precies voor moet leggen, wordt hier niet vermeld.

2.3.3.3 II Sam 24:13 en I Kron 21:11-12

II Samuel 24:13		I Kronieken 21:11-12	
13a	En Gad kwam bij David.	11a	En Gad kwam bij David.
13b	EN HIJ DEELDE HET HEM MEE.		[ ]
13c	En hij zei tegen hem:	11b	En hij zei tegen hem:
	[ ]	11c	‘ZO SPREEKT DE HEER:
	[ ]	11d	MAAK EEN KEUZE:
13d	‘ZAL ER TOT JOU KOMEN		[ ]
	[ ] <i>zeven</i> jaren honger IN HET LAND	12a	OF <i>drie</i> jaren honger [ ],
13e	of drie maanden <i>vluchten</i>		of drie maanden <i>weggevaagd</i> worden
	voor het aangezicht van jouw vijanden,		voor het aangezicht van jouw vijanden,
13f	terwijl <i>deze</i>		terwijl <i>het zwaard van jouw vijanden</i>
	je <i>achtervolgt</i> ?		jou <i>achterhaalt</i>
13g	Of ZAL ER drie dagen		of [ ] drie dagen
	[ ] pest ZIJN in <i>jouw</i> land?		HET ZWAARD VAN DE HEER EN DE pest in <i>het</i> land
	[ ]		EN EEN VERNIETIGENDE ENGEL VAN DE HEER
	[ ]		IN ALLE GEBIEDEN VAN ISRAËL.
13h	<u>Nu</u> , BEMERK en zie,	12b	<u>En nu</u> , [ ] zie,
13i	wat zal ik degene die mij gezonden heeft	12c	wat zal ik degene die mij gezonden heeft
	antwoorden?’		antwoorden?’

II Samuel 24 begint dit fragment met een korte weergave van de inhoud: ‘En Gad kwam bij David en hij deelde het hem mee’. Het eerste deel van deze zin (v.13a) neemt Kronieken over, het tweede (13b) laat de Chronist weg. Het hier gebruikte ויגד (en hij deelde mee) komt in deze vorm in Samuel/Koningen 36 keer voor. In Kronieken komt het slechts drie keer voor. In totaal komt ויגד 138 keer in Samuel/Koningen voor en 14 keer in Kronieken. Hoewel Kronieken het op een enkele plaats wel gebruikt, is het hier, zoals op de meeste plaatsen, niet overgenomen. Beide teksten leiden vervolgens de directe rede in met ‘en hij zei tegen hem’. De Chronist leidt in het toegevoegde vers 11c de keuze die David voorgelegd wordt, overeenkomstig I Kron 21:10c, in met de woorden ‘zo spreekt de Heer’¹¹¹. Hiermee wijkt de Chronist af van de Samuelttekst. Hij laat Gad benadrukken dat de boodschap die hij brengt van de Heer afkomstig is. Niet Gad adviseert David een mogelijkheid om

¹¹⁰ De ziener Gad komt in Samuel/Koningen en in Kronieken beide nog één maal buiten deze perikoop voor (I Sam 22:5 en I Kron 29:29). Buiten deze boeken komt de ziener Gad niet voor.

¹¹¹ De uitdrukking כה אמר יהוה (zo spreekt de Heer) komt in Samuel/Koningen 41 keer voor en in Kronieken 12 maal (in I Samuel is het Samuel die de woorden respectievelijk tot Eli, tot Israël en tot Saul spreekt, in II Samuel 4 maal Natan en 1 keer Gad, beide tot David). In I Kronieken 17 krijgt Natan de opdracht tegen David te spreken (17:4 en 7) en in hoofdstuk 21 is het Gad die de opdracht krijgt tot David te spreken en vervolgens tot David spreekt.

zijn schuld te vereffenen, maar de Heer zelf draagt hem op een straf te kiezen. Deze inleiding is opmerkelijk, daar de woorden die de Heer gesproken heeft, door de Chronist in v.10 door middel van de directe rede letterlijk zijn weergegeven, maar niet precies overeenstemmen met de woorden die hij hier op 'zo spreekt de Heer' laat volgen. Vervolgens laat de Chronist Gad tegen David zeggen dat hij een keuze moet maken.¹¹² Hier gebruikt de Chronist niet hetzelfde werkwoord als in v.10e (בחר), maar een vorm van קבל. Dit werkwoord wordt weinig gebruikt. In totaal komt het in het Oude Testament 15 keer voor.¹¹³ Veelal vertaald met 'in ontvangst nemen', 'aannemen'. Het 'drie dingen leg ik je voor' uit I Kron 21:10d herhaalt de schrijver niet hier, tussen v.11c en 11d, maar in v.12 waar David drie dingen voorgelegd krijgt.

In II Sam 24:13d-i en I Kron 21:12 legt Gad David de drie opties voor. Hoewel het in beide teksten om hongersnood, een vijand en de pest gaat, valt op dat de Chronist in de inleiding, weergave en uitwerking van de strafopties veel veranderingen aanbrengt. In Samuel is de eerste keuze zeven jaren honger.¹¹⁴ In Kronieken is dit drie jaren. Daarnaast is de weergave in Kronieken vereenvoudigd. Het 'zal er tot jou zeven jaren honger komen in het land' is ingekort tot 'of drie jaren honger'. De tweede keuze is aangescherpt in Kronieken. In Samuel kan David er voor kiezen drie maanden te vluchten voor het aangezicht van zijn vijanden, terwijl hij in Kronieken drie maanden weggevaagd wordt voor het aangezicht van zijn vijanden waarbij het zwaard van zijn vijanden hem achterhaalt¹¹⁵. De laatste optie omvat in beide teksten een tijdspanne van drie dagen. In Samuel kan David kiezen voor de pest in zijn land. In Kronieken is de straf uitgebreider en wordt er naast de pest in het land (in plaats van *zijn* land in Samuel) ook gesproken van het zwaard van de Heer en een vernietigende engel in alle gebieden van Israël. Deze engel wordt in de Samueltekst vier keer genoemd. De Chronist noemt hem in deze perikoop negen keer. Hierdoor is de engel in Kronieken prominenter aanwezig.¹¹⁶

'Het zwaard van de Heer' en 'de pest' worden hier doorgaans als één en hetzelfde gezien. Beentjes merkt daarbij op dat dit de enige plek in het Oude Testament is waar de pest als 'het zwaard van de Heer' aangeduid wordt.¹¹⁷ Daar דבר (de pest) tevens voorafgegaan wordt door het voegwoord 'ו' (en) zouden het zwaard van de Heer en de pest hier ook twee verschillende

¹¹² In de Masoretische tekst is dit toegevoegd ten opzichte van II Samuel 24. De Septuaginta schrijft hier zowel in Kronieken als in Samuel *Ἐκλεξαι σεαυτῷ* (kies voor jezelf).

¹¹³ Drie maal in Ester, twee maal in Exodus, I Kronieken, II Kronieken en Job en één maal in II Koningen, Ezra, Spreuken en Ezechiël.

¹¹⁴ De Septuaginta heeft hier ook in de Samueltekst *τρία ἔτη* (drie jaar).

¹¹⁵ צרריך (jouw vijanden) komt vijf maal elders voor: Gen 14:20 ('geprezen zij God, de allerhoogste, die uw vijanden in uw macht heeft overgeleverd...'), Jes 26:11, Jer 30:16, Klaag 2:17 en Mic 5:8.

¹¹⁶ Japhet, *Ideology*, p. 139.

¹¹⁷ Beentjes, Satan, God, and the Angel(s), p. 144.

onderdelen van de straf kunnen zijn. Op basis van v.14 is het echter toch waarschijnlijker dat ‘het zwaard van de Heer’ hier de pest aanduidt. In v.14a staat dat de Heer de pest in Israël gaf. Het zwaard van de Heer wordt hier niet meer genoemd. Het vers vervolgt door te noemen hoeveel man er van Israël gevallen zijn. Hierbij heeft de Chronist het in de architekst gebruikte ‘sterven’ veranderd in ‘vielen’. In plaats van aan te geven hoeveel man er door de pest stierven, noemt de auteur hoeveel man er, wanneer de Heer de pest in het land gegeven heeft, gevallen zijn. Daar ‘vallen door de pest’ ongebruikelijk is, zou hier ‘gevallen door het zwaard van de Heer’ gelezen moeten worden, waarbij ‘het zwaard van de Heer’ hier, mogelijk als overbodig gevoelde toevoeging, is weggelaten.

Het Hebreeuwse woord voor ‘engel’ is מלאך. Dit woord wordt vaak gebruikt om een boodschapper aan te duiden. Het Hebreeuws maakt hierbij geen onderscheid tussen een hemelse en een aardse boodschapper. Hoewel de engel in I Kronieken 21 aangeduid wordt als מלאך, wordt deze niet gezonden om een boodschap te brengen, maar om onheil te brengen. Kronieken spreekt hier in v.12 van een vernietigende engel. Eynikel merkt op dat dit het enige oudtestamentische verhaal is (zowel hier als in II Sam 24 weergegeven) waarin een engel zich tegen Israël keert. Engelen treden vaak op als vertegenwoordigers van God. Hoewel zij de mensen soms angst inboezemen, zijn zij gezonden om Israël te redden.¹¹⁸ Als veroorzaker van de plaag die Israël hier treft, onderscheidt deze engel zich van bijvoorbeeld de twee engelen die in Genesis 19 bij Lot komen om hem te waarschuwen voor het onheil dat Sodom zal treffen. De daadwerkelijke ramp wordt daar niet door de engelen, maar door de Heer zelf voltrokken, terwijl in Kronieken de engel niet komt waarschuwen voor de ophanden zijnde ramp, maar deze juist zelf voltrekt. Toch gebruikt de Chronist hier het woord מלאך. Een ander woord voor ‘engel’ kent het Hebreeuws niet. Met uitzondering van de in Jesaja 6 genoemde ‘serafs’ (שרף, wezens met zes vleugels) gebruikt het Hebreeuws geen verschillende woorden om de verschillende engelen of engelen met verschillende functies te onderscheiden. Wel wordt er vaak een toevoeging gebruikt zoals מלאך יהוה of (zoals hier in v.12) מלאך יהוה משהית (een vernietigende engel van de Heer).

De aan David voorgelegde straffen nemen in Kronieken in hevigheid toe en in tijdspanne af. Drie jaren worden drie maanden en drie maanden worden drie dagen. Hongersnood wordt weggevaagd worden door het zwaard van de vijand en weggevaagd worden door het zwaard van de vijand wordt getroffen worden door het zwaard des Heren, de pest en een vernietigende engel. Een zelfde beweging zien we ook in Samuel terug. De Chronist past de duur van de hongersnood aan die

---

¹¹⁸ Eynikel, E., ‘The Angel in Samson’s Birth Narrative Judg 13’, in *Angels: The Concept of Celestial Beings - Origins, Development and reception* (ed. F.V. Reiterer, T. Nicklas and K. Schöpflin; Berlin 2007), p. 112-113.

van de andere twee strafopties aan.¹¹⁹ Door drie maal het getal drie te gebruiken (drie jaren, drie maanden en drie dagen), brengt de Chronist de verschillende tijdsspannen met elkaar in verband. Hierdoor neemt de eerste optie (hongersnood) in duur af (van zeven naar drie jaren). Tegelijkertijd zet de Chronist de beide andere straffen sterker aan. ‘Vluchten voor de vijand’ wordt veranderd in ‘achterhaald worden door het zwaard¹²⁰ van die vijand’ en ‘de pest’¹²¹ wordt uitgebreid met ‘het zwaard van de Heer en een vernietigende engel’.¹²²

¹¹⁹ De Septuaginta spreekt ook in de Samueltekst van *τρία ἔτη λιμὸς* (drie, in plaats van zeven, jaren hongersnood).

¹²⁰ Voor het in I Kron 21:12a gebruikte **חָרֶב** (zwaard) zie ook: Lev 26:25 (zwaard, pest, overgeleverd aan vijanden); Richt 7:20 (het zwaard van de Heer en van Gideon); I Kron 21:30 (het zwaard van de engel van de Heer); II Kron 20: 9 (zwaard, gericht, pest of honger); Job 5:20 (hongersnood en zwaard); Jer 12:12 (het zwaard van de Heer, **לַיהוָה חָרֶב**), 14:13 en 15 (zwaard en honger), 21:7 (de pest, het zwaard en de honger), 47:6 (het zwaard van de Heer, **לַיהוָה חָרֶב**); Klaag 1:20 (buiten maakt het zwaard kinderloos, binnenshuis de pest), 4:9 (zwaard en honger); Ezech 14:21 (‘Maar zo zegt de Here Here: en toch, al zend ik ook mijn vier zware gerichten, het zwaard, de honger, het wild gedierte en de pest naar Jeruzalem om daar mens en dier uit te roeien’). Zie verder ook Job 40:19 (over Behomot) en Exod 5:3 (‘... laat ons toch drie dagreizen ver de woestijn in trekken om aan de Here onze God te offeren, anders zou hij ons treffen met de pest of met het zwaard’). **בַּחָרֶב** wordt veel gebruikt in Jeremia en Ezechiël: Jer 11:22, 14:15 en 44:12 (door het zwaard en door de honger), Jer 14:12, 21:9, 27:8, 27:13 29:18, 32:36, 38:2, 42:17, 42:22, 44:13 en Ezech 6:11, 6:12 en 7:15 (het zwaard, de honger en de pest) en Ezech 33:27 (door het zwaard, door de dieren, door de pest). **לַיהוָה חָרֶב** In combinatie met **לַיהוָה**, komt nog op vier andere plaatsen voor: Richt 7:20, Jes 34:6, Jer 12:12 en 47:6. **הַחָרֶב** (met lidwoord) komt in totaal 29 keer voor, en betekent vaak gewoon ‘zwaard’. Jer 9:15 (‘ik verstrooi hen onder volkeren die zij niet kennen, zij noch hun vaderen, ik zend hun het zwaard achterna, totdat ik aan hen een eind zal gemaakt hebben.’ Jer 15:3 (‘Ja, ik zal over hen vierderlei bezoeking brengen, luidt het woord des Heren: Het zwaard om te doden, de honden om weg te slepen, het gevogelte des hemels en het gedierte der aarde om te verslinden en te verscheuren). Jer 21:7 (‘en daarna, luidt het woord des Heren, zal ik Sedekia, de koning van Juda, zijn dienaren en het volk, ja wie in deze stad van de pest, het zwaard en de honger zullen zijn overgebleven, overgeven in de macht van Nebukadnessar, de koning van Babel, ja in de macht van hun vijanden, en van wie hen naar het leven staan; die zal hen slaan met de scherpte des zwaards, zonder hen te sparen, zonder erbarmen, zonder mededogen’). Hier wordt, net als in I Kronieken 21 onderscheid gemaakt tussen het zwaard dat in het rijtje pest, zwaard en honger staat en het slaan met het zwaard door Nebukadnessar (dat na pest, zwaard en honger gebeurt). In Jer 21:5 en 6 zegt de Heer, de God van Israël, dat hij tegen hen strijd zal voeren met uitgestrekte hand en sterke arm in toorn, gramschap en grote verbolgenheid en dat hij de inwoners van de stad zal slaan, zowel mens als dier; aan een hevige pest zullen zij sterven. In de verzen 8, 9 en 10 dan staat: ‘En tot dit volk zult gij zeggen: Zo zegt de Heer: Ik stel u de weg des levens en des doods voor: Wie in de stad blijft zal door het zwaard, de honger of de pest sterven, maar wie er uitgaat en naar de Chaldeeën, die jullie belegeren overloopt, zal leven en zijn leven zal hem tot buit zijn. Want ik heb mijn aangezicht tegen deze stad gekeerd, ten kwade en niet ten goede, luidt het woord des Heren; in de macht van de koning van Babel zal zij worden overgegeven, die haar met vuur zal verbranden’. Jer 24:10 (‘Ik zal onder hen het zwaard, de honger en de pest zenden, totdat zij geheel vergaan zijn van de bodem, die ik hun en hun vaderen gegeven had’), 25:16 en 27 (‘... het zwaard dat ik onder hen zend’), 29:17, 32:24, (zwaard, honger en pest), 34:17 (zwaard, pest en honger), 42:16 (‘Dan zal het zwaard waarvoor gij bevreesd zijt u daar in het land Egypte achterhalen en de honger waarvoor gij beangstigt zijt u daar in Egypte op de hielen zitten en daar zult gij sterven’), 49:37 (‘...ik zend het zwaard hun achterna, totdat ik hun verdeld heb’) en Ezech 7:15 (zwaard, pest en honger).

¹²¹ De pest komt in Samuel/Koningen drie maal voor en in Kronieken vijf keer. Hiernaast komt het met name vaak in Jeremia voor, waar het in de meeste gevallen in combinatie met ‘zwaard’ en ‘honger’ gebruikt wordt, en in Ezechiël, waar het ook vaak gebruikt wordt in dezelfde combinatie, maar waar zwaard, honger en pest met meer tekst omschreven worden en waar de weergaves van vers tot vers verschillen en op sommige plekken ook met andere rampen gecombineerd worden. Zie ook Exod 5:3, waarin Aaron en Mozes de Farao vragen naar de woestijn te mogen gaan om te offeren (‘Toen zeiden zij: De God der Hebreëen heeft ons ontmoet; laat ons toch drie dagreizen ver de woestijn in trekken om aan de Here, onze God, te offeren, anders

De straffen waar David uit kan kiezen zijn niet ongebruikelijk in het Oude Testament. Johnstone duidt ze aan als de standaard instrumenten van goddelijke vergelding.¹²³ Aangevuld met het verscheurd worden door wilde dieren vormen hongersnood, onderworpen worden aan een vijand en ziekte de grote rampen die kunnen gebeuren. רעב (hongersnood) komt bijvoorbeeld 33 keer voor¹²⁴. Bij een dergelijke ramp is het gebruikelijker dat die, zoals in de Samueltekst, zeven jaren duurt, dan de door Kronieken weergegeven drie jaren¹²⁵. Een ramp die, zoals de tweede optie, drie maanden duurt, is niet gebruikelijk¹²⁶.

---

zou Hij ons treffen met de pest of met het zwaard') en Exod 9:1-3 waar de Heer Mozes de opdracht geeft tegen de farao te zeggen dat de Heer zegt dat hij zijn volk moet laten gaan om hem te vereren en dat er een hevige pest uit zal breken onder het vee wanneer hij blijft weigeren. In v.15 moet hij tegen de farao zeggen dat Hij zijn hand allang had kunnen uitstrekken naar de farao en hem en zijn volk met de pest kunnen treffen. Zie ook Lev 26:25 ('en over u een zwaard brengen, dat wraak neemt over het verbond; wanneer gij dan in uw steden bijeenkomt, dan zal ik de pest onder u zenden en gij zult aan uw vijand overgeleverd worden'. In het volgende vers wordt beschreven hoe er honger zal worden geleden). In Num 14:12 zegt de Heer tegen Mozes dat hij het volk met de pest zal treffen en zal verhinderen het land binnen te gaan. In Deuteronomium 28 geeft Mozes bij het volk onder andere aan welke vervloekingen er komen als het de Heer hun God niet gehoorzaamt en zijn wetten en geboden niet nauwkeurig naleeft. Een van de vervloekingen is dat de Heer het volk zal treffen met de pest tot het geheel en al weggevaagd is uit het land dat het in bezit zal nemen (v.21). II Kron 20:9 ('Indien ons een onheil overkomt: zwaard, gericht, pest of honger, dan zullen wij ons voor dit huis en voor uw aangezicht stellen, want uw naam is in dit huis; wanneer wij in onze benauwdheid tot u roepen, zult gij horen en helpen'. Woorden waarmee volgens v.8 eerder de tempel ingewijd was). Amos 4:10 ('Ik heb onder u de pest gezonden, zoals in Egypte. Ik heb uw jonge manschappen met het zwaard gedood bij het buitmaken van uw paarden. En de stank van uw legerplaats deed ik opstijgen in uw neus. Toch hebt gij u niet tot Mij bekeerd, luidt het woord des Heren').

¹²² מלאך יהוה komt in het Oude Testament 48 keer voor en מלאך יהוה negen keer. Zie bijvoorbeeld: Genesis 16 (de engel des Heren verschijnt aan Hagar in de woestijn), 22 (het offer van Izaak), Exodus 3 (de brandende braamstruik), Numeri 22 (Bileam en de ezel), Richteren 6 (Gideon wordt geroepen, de engel van de Heer en de Heer spreken beiden tot hem, offer ontbrandt spontaan, etymologie voor de plaats van het altaar in Ofra, krijgt opdracht een altaar te bouwen), Richteren 13 (de geboorte van Simson, veel overeenkomst met Richteren 6, o.a. geitenbokje, offer dat spontaan ontvlamt, besef met engel van de Heer/de Heer van doen te hebben, angst om te sterven), I Koningen 19 (Elia), II Koningen 1 (spreekt tot Elia), II Koningen 19 en Jesaja 37 (doodt 185.000 man in het kamp van de Assyriërs), Zacharia 3 (visioen van Jozua voor de engel van de Heer, terwijl de Satan tegen hem pleit).

¹²³ Johnstone, *1 and 2 Chronicles*. Volume 1, p. 232.

¹²⁴ Vgl. Gen 41:27 (zeven magere, lelijke koeien voorspellen zeven jaren hongersnood), II Sam 21:1 (gedurende drie jaren heerst er een hongersnood omdat er een bloedschuld rust op Saul en Sauls huis wanneer hij de Gibeonieten gedood heeft), I Kon 8:37 (in dit vers wordt een aantal plagen genoemd, o.a. hongersnood in het land en de pest), Jer 14:18 (gevelden door het zwaard en hongersnood), Klaag ('beter verging het hen die vielen door het zwaard dan die geveld werden door de honger'), Ezechiël 5:17 ('ik zal honger en verscheurend gedierte over u doen komen die u van kinderen zullen beroven; pest en bloedvergieten zullen over u komen en het zwaard zal over u komen...'), Ezech 7:15 ('Het zwaard buiten, de pest en de honger binnen!). Wie op het veld is zal door het zwaard sterven; en wie in de stad is zullen door de honger en de pest verteren'), 14:13 ('menskind, wanneer een land tegen mij gezondigd heeft door ontrouw te worden en ik mijn hand daartegen uitstrek, het de straf des broods verbreek en er de hongersnood zend...') en 34:29 ('... zodat niemand in het land meer door honger zal worden weggerukt en zij de smaad van de volkeren niet langer te dragen hebben').

¹²⁵ In totaal zijn er 33 rampen die zeven jaren duren en slechts drie, die drie jaren duren. Zie bijvoorbeeld Gen 41:27 (zeven koeien), Richt 6:1 (De Israëlieten deden wat kwaad was in de ogen van de Heer en daarom gaf hij hen over in de macht van Midjan gedurende zeven jaren) en II Kon 8:1 waar een door Elisa voorspelde hongersnood komt gedurende zeven jaren over het land komt.

¹²⁶ Een tijdspanne van drie maanden (שלושה חדשים) komt voor in II Sam 6:11 (de ark bleef drie maanden in het huis van de Gethiet Obed-Edom), II Kon 23:31 (Joachaz regeerde drie maanden te Jeruzalem), II Kon 24:8

2.3.3.4 II Sam 24:14 en I Kron 21:13

II Samuel 24:14		I Kronieken 21:13	
14a	En David zei tegen Gad:	13a	En David zei tegen Gad:
14b	'Ik ben erg bang	13b	'Ik ben erg bang.
14c	Dat ik toch mag vallen in de hand van de Heer,	13c	Dat ik toch mag vallen in de hand van de Heer,
14d	want zijn barmhartigheid is [ ] groot	13d	want zijn barmhartigheid is ZEER groot
14e	en dat ik niet in de hand van mensen val'.	13e	en dat ik niet in de hand van mensen val'.

II Sam 24:14 en I Kronieken 21:13 stemmen bijna geheel overeen. In beide verzen maakt David geen keuze, maar zegt tegen Gad zeer bang te zijn.¹²⁷ Hij spreekt de wens uit toch in de hand van de Heer te vallen, omdat zijn barmhartigheid (zeer) groot is en dat hij niet in de hand van mensen zou vallen.¹²⁸ Beentjes leest hierin dat David de tweede optie (het zwaard van de vijanden) nadrukkelijk afwijst.¹²⁹ Een echte keuze maakt David in ieder geval niet. Hij lijkt zijn lot volledig in Gods hand te leggen. Volgens Kalimi benadrukt de Chronist hier het beeld van een gelovige David.¹³⁰ Dit vers zou echter ook in het verlengde van v.8 gezien kunnen worden, waar David God vraagt hem zijn zonde niet aan te rekenen. Hier wijst David in reactie op wat God hem voorstelt op diens zeer grote barmhartigheid, welke hij door het toevoegen van מְאֹד (zeer) nog eens extra benadrukt. Zou hij voor één van de straffen kiezen, dan zou Israël hem hiervoor verantwoordelijk kunnen stellen en veroordelen. Uit het niet echt maken van een keuze zou daarom ook geconcludeerd kunnen worden dat David geen verantwoordelijkheid wil nemen voor wat Israël gebeuren gaat, uit angst niet in handen van mensen te vallen. Ook in de Septuaginta, waar II Sam 24: 14 eindigt met *καὶ ἐξελέξατο ἑαυτῷ Δαυὶδ τὸν θάνατον* (en David koos voor hemzelf de dood/pest), maakt David in Kronieken geen keuze. Door niet te kiezen en tevens te wijzen op de (zeer) grote barmhartigheid van de Heer zegt hij als het ware dat God Israël niet hoeft te straffen. David legt Israëls lot zo in handen van de barmhartige Heer. Wordt Israël dan toch getroffen, zo lijkt het, dan is het niet David, maar de Heer zelf te verwijten.

(Jojachin regeerde drie maanden te Jeruzalem), I Kron 13:14 (de ark bleef drie maanden bij het gezin van Obed-Edom, in zijn huis), II Kron 36:2 (Joachaz regeerde drie maanden te Jeruzalem), 36:9 (Jojachin regeerde drie maanden en tien dagen te Jeruzalem) en Amos 4:7.

¹²⁷ In de Septuaginta geeft David in Samuel aan dat hij van alle kanten ingesloten is (*Στενά μοι πάντοθεν σφόδρα ἐστὶ*). In Kronieken voegt hij hier de drie keuzes aan toe (*Στενά μοι καὶ τὰ τρία σφόδρα*).

¹²⁸ De uitdrukking בַּיַּד-יְהוָה (in/door de hand van de Heer) komt acht keer voor. יַד-יְהוָה (de hand van de Heer) 20 keer: o.a. Exod 9:3 ('dan zal de hand van de Heer tegen uw vee zijn...-een zeer zware pest'). I Sam 5:6 ('...hij sloeg hen met builen...') en 9 ('...zodat builen bij hen uitbraken'). Op andere plekken veroorzaakt de hand des Heren andere dingen. בַּיַּד-אָדָם (in de hand van mensen) komt alleen in deze twee verzen voor.

¹²⁹ Beentjes, Satan, God, and the Angel(s), p. 144.

¹³⁰ Kalimi, *Reshaping*, p. 342.

2.3.3.5 II Sam 24:15 en I Kron 21:14

II Samuel 24:15		I Kronieken 21:14	
15a	En de Heer gaf de pest in Israël, VANAF DE MORGEN TOT AAN DE VASTGESTELDE TIJD	14a	En de Heer gaf de pest in Israël [ ] [ ]
15b	<i>en er stierven van het volk</i> VAN DAN TOT BERSEBA 70.000 man.	14b	<i>en er vielen van Israël</i> [ ] 70.000 man.

In II Sam 24:15 en I Kron 21:14 laat de Heer vervolgens de pest uitbreken in Israël. Samuel geeft aan dat de pest woedde vanaf de morgen tot de vastgestelde tijd. Deze tijdspanne is in Kronieken weggelaten.¹³¹ In Samuel zijn dan van het volk, van Dan tot Berseba 70.000 gestorven. In Kronieken zijn 70.000 man van Israël gevallen. Het וימת (en er stierven) uit v.15b is in Kronieken ויפל (en er vielen) geworden. Door hier een vorm van het werkwoord נפל (vallen) te gebruiken verbindt de auteur dit versdeel met de woorden die David in v.13 uitspreekt. David spreekt daar de hoop uit in de hand van de Heer te vallen en niet in de hand van mensen te vallen waarop er in v.14 van Israël 70.000 man vallen (door het zwaard van de Heer).¹³² 'Van het volk' is hier vervangen door 'van Israël'. 'Van Dan tot Berseba' heeft de Chronist weggelaten.

2.3.3.6 II Sam 24:16 en I Kron 21:15

II Samuel 24:16		I Kronieken 21:15	
16a	<i>En de engel strekte zijn hand uit</i> naar Jeruzalem om <i>het</i> te vernietigen [ ]	15a	<i>En God zond een engel</i> naar Jeruzalem om <i>dat</i> te vernietigen.
16b	Maar <i>de Heer</i> had berouw over het kwaad	15b	MAAR TOEN DEZE DAT DEED, ZAG DE HEER HET
16c	en hij zei tegen de engel die vernietiging bracht ONDER HET VOLK:	15c	en <i>hij</i> had berouw over het kwaad
16d	'Nu is het genoeg.	15d	en zei hij tegen de engel die vernietiging bracht: [ ]
16e	Laat je hand zakken!	15e	'Nu is het genoeg.
16f	En de engel van de Heer <i>was</i> bij de dorsvloer van <i>Arauna</i> de Jebusiet.	15f	Laat je hand zakken!
		15g	De engel van de Heer <i>stond</i> bij de dorsvloer van <i>Ornan</i> de Jebusiet.

Wanneer 70.000 man in Israël aan de pest zijn overleden, concentreert het verhaal zich op Jeruzalem. In II Sam 24:16 staat dat de engel zijn hand uitstreckte naar Jeruzalem om dat te vernietigen. Het is de eerste keer dat deze engel in II Samuel 24 genoemd wordt. Het gebruik van het bepaald lidwoord (וישלח ידו המלאך), 'en de engel strekte zijn hand uit' impliceert echter dat de

¹³¹ Zie ook II Sam 24:11a waar David in de morgen opstaat. Ook dit versdeel heeft de Chronist weggelaten.

¹³² Zie voor 'het zwaard van de Heer' en 'de pest' ook 2.3.3.3 II Sam 24:13 en I Kron 21:11-12.

engel hier geen nieuwe verschijning is, maar tevens degene die de pest in Israël veroorzaakte.¹³³ Deze engel strekt nu zijn hand uit naar Jeruzalem om dat te vernietigen. In tegenstelling tot II Sam 24:16 wordt מַלְאֲכֵי (engel) in Kronieken niet voorafgegaan door het bepaald lidwoord. Hier maakt de schrijver reeds in v.12 onderscheid tussen de pest en de vernietigende engel door de derde keuze voor te stellen als het zwaard van de Heer, de pest én een vernietigende engel van de Heer. Aan het begin van dit tekstfragment is in Kronieken dan ook geen sprake van een engel die al 70.000 man omgebracht heeft om zich nu op Jeruzalem te richten. Hier vormen de pest en de vernietigende engel twee onderdelen van de straf. De pest is over Israël gekomen en heeft 70.000 man het leven gekost. Nu zendt God een engel naar Jeruzalem om dat te vernietigen. In vergelijking tot de in I Kron 21: 12 genoemde engel valt op dat deze daar aangeduid wordt als een vernietigende engel *van de Heer* en dat het in dit vers *God* is die een engel naar Jeruzalem stuurt. Ook valt op dat er in v.12 gesproken wordt van een engel die in alle gebieden van Israël zal zijn en dat de engel in v.15 door God specifiek naar Jeruzalem wordt gestuurd. De auteur heeft bij het opstellen van dit versgedeelte de verschillende elementen uit II Sam 24:16a tot een nieuwe zin samengesmeed. In Samuel is het de engel die zijn hand uitstrekt. In Kronieken staat dat God de engel zendt. De engel is van subject object geworden. De engel in Kronieken is minder autonoom dan die in Samuel.¹³⁴ Hoewel de engel hier geen boodschap brengt, is hij wel door God gezonden. De Chronist past de tekst aan om dit te benadrukken. Een zelfde verandering voert hij door in II Kron 32:21 waar de Heer een engel naar het kamp van de Assyriërs stuurt om deze te vernietigen.¹³⁵ Voor het zenden van de engel in Kronieken is hetzelfde werkwoord gebruikt als voor het uitstrekken van de hand in Samuel. In beide teksten is voor het vernietigen van Jeruzalem de infinitief van de *pi'el* van het werkwoord שָׁחַת (vernietigen) gebruikt waar een vrouwelijk suffix in de derde persoon enkelvoud aan toegevoegd is dat naar Jeruzalem verwijst. Ditzelfde werkwoord wordt gebruikt wanneer God in Genesis 6 tegen Noach zegt de aarde te gaan verwoesten en wanneer hij in Genesis 18 Sodom wil vernietigen. Bij de verwoesting van Jeruzalem kan dan ook gedacht worden aan een totale verwoesting van de stad te vergelijken met hoe het Sodom en Gomorra vergaan is. Het hier gebruikte שָׁחַת werd in v.12 gebruikt om de 'vernietigende engel' te duiden. Verzelfstandigd wordt שָׁחַת (vernietigen) in Exod 12:23 gebruikt om de verderver aan te duiden die langs de Egyptische huizen zal trekken om de eerstgeborenen te doden.¹³⁶

¹³³ Ook in de Septuaginta wordt in Samuel een bepaald lidwoord gebruikt. De Septuaginta vermeldt tevens dat het de engel van God is (ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ).

¹³⁴ Japhet, *Ideology*, p. 140.

¹³⁵ Japhet, *Ideology*, p. 140.

¹³⁶ Johnstone, *1 and 2 Chronicles*. Volume 1, p. 232.

In II Sam 24:16b-e en I Kron 21:15c-f staat dat de Heer berouw had en de engel opdracht geeft zijn hand te laten zakken. Hieraan voorafgaand heeft de Chronist toegevoegd dat toen de engel Jeruzalem vernietigde de Heer het zag (en hij had berouw over het kwaad). In tegenstelling tot in Samuel, wordt hier niet geheel Jeruzalem gespaard. Pas wanneer de engel begonnen is Jeruzalem te vernietigen en de Heer het ziet, berouwt het hem. Deze toename van geweld in Kronieken is volgens Japhet te verklaren uit het feit dat God hier zelf de engel naar Jeruzalem zendt om dat te vernietigen. Het zou vreemd zijn hem vervolgens al weer te laten stoppen nog voor hij aan zijn opdracht begonnen is.¹³⁷ Naast deze toevoeging van v.15b, heeft de Chronist in v.15d בַּעַם (onder het volk) weggelaten. In Samuel stopt de Heer de engel die vernietiging onder het volk bracht, terwijl hij in Kronieken de engel stopt die Jeruzalem aan het vernietigen is. In Samuel krijgt de Heer berouw nadat 70.000 man door de pest gestorven zijn, in Kronieken wanneer de engel begonnen is Jeruzalem te verwoesten. In Kronieken wordt zo niet in de eerste plaats het volk, maar de stad gespaard.

In beide teksten staat vervolgens dat de Heer zegt dat het genoeg is en de engel gebiedt zijn hand te laten zakken.¹³⁸ De engel van de Heer bevindt zich dan bij de dorsvloer¹³⁹ van Arauna (Samuel) of Ornan (Kronieken) de Jebusiet. Deze Jebusiet komt buiten dit verhaal niet voor. De naamsverandering zou verklaard kunnen worden uit de associatie die het in II Samuel 24 gebruikte אַרְוֵנָה (Arauna) oproept met het Hebreeuwse woord אָרֶן waarmee de ark (des verbonds) aangeduid wordt. Dit verband zou de Chronist niet hebben willen leggen. Hij verandert de naam in Ornan (אֶרְנָן¹⁴⁰). Deze naam lijkt te zijn afgeleid van het werkwoord רָנַן dat jubelen betekent en in de 1^e persoon enkelvoud in de *hiph'il* de hier gebruikte vorm aanneemt. Ornan is degene die doet jubelen. De Septuaginta maakt geen onderscheid en spreekt in beide teksten van *Orna* (Orna).

2.3.4 Het vierde tekstdeel, II Sam 24:17-18 en I Kron 21:16-18

II Samuel 24:17-18	I Kronieken 21:16-18
[ ]	16a DAVID SLOEG ZIJN OGEN OP
[ ]	16b EN ZAG DE ENGEL VAN DE HEER
[ ]	16c TUSSEN AARDE EN HEMEL STAAN,

¹³⁷ Japhet, *Ideology*, p. 140.

¹³⁸ In de Septuaginta verschillen Samuel en Kronieken op dit punt wel. In Samuel staat *Πολὺν ὄν* (het is genoeg), in Kronieken *Ἰκανούσθω σοι* (laat het genoeg zijn voor jou).

¹³⁹ Het hier gebruikte אָרֶן (dorsvloer) komt op 23 plaatsen in het Oude Testament voor: o.a. in Ruth 3 (de dorsvloer van Boaz), maar ook in II Sam 6:6 en I Kron 13:9 waar Uzza bij de dorsvloer van Nakon/Kidon zijn hand uitsteekt naar de ark van God en haar grijpt omdat de runderen uitglijden. Voor het uitsteken van de hand is in deze beide teksten hetzelfde werkwoord gebruikt als in II Sam 24:16a waar de engel zijn hand uitsteekt om Jeruzalem te vernietigen.

¹⁴⁰ אֶרְנָן wordt in I Kron 21 vertaald als eigennaam: Ornan. In totaal komt deze vorm 23 keer voor (waarvan 8 keer in I Kron 21) en verwijst o.a. naar een berg/beek in Moab. In I Kron 3:21 wordt onder de afstammelingen van David ene Arnan genoemd. Dit verhaal speelt zich chronologisch na I Kron 21 af. In Job 29:13, Psalm 63:8 en 92:5 komt deze vorm voor als *hiph'il* imp. 1 sing. van het werkwoord רָנַן (jubelen). In Kronieken wordt dit werkwoord alleen gebruik in I Kron 16:33.

[ ]	16d	HET ZWAARD GETROKKEN IN ZIJN HAND,
[ ]	16 e	UITGESTREKT NAAR JERUZALEM.
[ ]	16f	DAVID EN DE OUDSTEN,
[ ]		GEHULD IN ROUWGEWADEN,
[ ]		WIERPEN ZICH OP HUN AANGEZICHT.
17a	17a	En David zei tegen <i>God</i> [ ]:
		[ ]
		[ ]
	17b	'WAS IK HET NIET DIE BEVEL GAF
		HET VOLK TE TELLEN?
17b	17c	[ ] <i>En ik was het, ik heb gezondigd.</i>
17c	17d	<i>En [ ] ik heb zeer kwaad gehandeld.</i>
17d	17 e	Maar deze schapen, wat hebben zij gedaan?
17e	17f	HEER MIJN GOD, laat uw hand toch tegen mij
		en tegen het huis van mijn vader zijn
		[ ]
18a	17g	EN NIET TEGEN UW VOLK TOT PLAAG'.
18b	18a	<u><i>En de engel van de Heer zei tegen Gad</i></u> [ ]
18c		<i>tegen David te zeggen</i>
18d	18b	<i>dat David moest opgaan</i>
		<i>om een altaar op te richten voor de Heer</i>
		<i>op de dorsvloer van Ornan de Jebusiet.</i>

Dit tekstdeel beschrijft een keerpunt in het verhaal. Was het in het voorgaande tekstdeel de Heer die berouw krijgt, hier is het David die volledig van zijn misstap doordrongen lijkt en God vraagt niet het volk, maar hem te straffen. Daarop krijgt David de opdracht naar de dorsvloer van Arauna/Ornan de Jebusiet te gaan om daar een altaar voor de Heer op te richten. Wat betreft de plaats die dit tekstdeel inneemt in de structuur van de perikoop, volgt de Chronist de Samueltekst. In de manier waarop hij de situatie beschrijft en daarmee in de accenten die hij legt, zijn echter een groot aantal verschillen aan te wijzen. Deze verschillen beschrijf ik hieronder.

In beide teksten zegt David in v.17 dat hij gezondigd heeft en vraagt hij het volk te sparen. De Chronist verandert de Samueltekst hier in v.17d zo dat hier dezelfde stam רע (slecht doen) als in v.7 terugkomt. Deze stam wordt verder in Kronieken niet gebruikt.¹⁴¹ Hieraan voorafgaand schrijft de Chronist in v.16 dat David zijn ogen ophief en de engel van de Heer tussen hemel en aarde zag staan met het zwaard getrokken in zijn hand, uitgestrekt naar Jeruzalem, waarop David en de oudsten, gehuld in rouwgewaden, zich op hun aangezicht werpen. Dit vers staat niet in II Sam 24 van de Masoretische tekst. Ook in de Septuaginta komt dit vers niet voor. In de in Qumran gevonden versie van II Samuel 24 (4Qsam^a) staat dit vers echter wel.¹⁴² Het is dan ook niet uitgesloten dat ook de door de Chronist gebruikte Vorlage van II Samuel 24 dit vers bevatte en dat het hier niet om een toevoeging van de Chronist zelf gaat. De hier genoemde engel van de Heer is een variatie op de engel die verderf bracht onder het volk in II Sam 24:17a. Dat de engel door de Heer gezonden is, is voor de

¹⁴¹ Johnstone, *1 and 2 Chronicles*. Volume 1, p. 234.

¹⁴² Kalimi, *Reshaping*, p. 245.

Chronist belangrijker, dan wat hij doet en niet het volk dat getroffen wordt zet hij centraal, maar het onheil dat Jeruzalem bedreigt. De hier genoemde oudsten zijn door de Chronist toegevoegd. Hij lijkt hier te verwijzen naar de in I Kron 21:2a genoemde שרֵי הָעָם (leiders van het volk) die daar samen met Joab de opdracht krijgen het volk te tellen. De Chronist laat ze rouwkleden dragen en verbindt hen op deze manier met de omgekomen Israëlieten. Hoewel David de opdracht gaf het volk te tellen, werd zijn familie niet getroffen, terwijl de oudsten die de opdracht kregen wel verlies geleden hebben. Zij zijn de arme schapen waarop David in v.17e doelt.¹⁴³ De Septuaginta heeft in II Sam 24:17c καὶ ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ἐκακοποίησα (ik ben de herder die slecht gehandeld heeft).

Het zien van de engel en daarmee van de ramp die Jeruzalem te wachten staat, speelt in Kronieken een belangrijke rol in het proces waarin David tot berouw komt. In v.8 zegt David te hebben gezondigd, maar dringt er bij God meteen op aan hem zijn zonde niet aan te rekenen. Wanneer deze hem vervolgens drie strafopties voorlegt die Israël zullen treffen, maakt David niet echt een keuze, maar legt hij de beslissing terug bij de Heer. 70.000 Israëlieten sterven door de pest en nog laat de Chronist David niet ingrijpen. Maar wanneer David de engel tussen aarde en hemel ziet staan met getrokken zwaard, dan gaat David in Kronieken door de knieën. Hij vraagt God niet meer zijn zonde door de vingers te zien en hij stelt dat het volk er niets mee te maken heeft. Niet het volk moet gestraft worden, maar hij en zijn familie, want hij was het die de fout inging.¹⁴⁴

Ook in Samuel zegt David dat hij fout zat en dat de mensen gespaard moeten worden en hij en zijn familie moeten worden gestraft en ook in Samuel speelt het zien van de engel hierbij een rol. Deze rol is echter veel minder prominent dan in Kronieken. De schrijver van de Samueltekst, vermeldt het zien van de engel in een bijzin ('en David zei tegen de Heer, toen hij hem zag, de engel die verderf bracht en hij zei: ...'), terloops haast, terwijl de Chronist een heel vers toevoegt om dit beeld gestalte te geven. Het uitwerken van deze scene en de nadruk die hierdoor komt te liggen op de rol van het zien van de engel speelt aan het einde van de perikoop een belangrijke rol. Waar de Samueltekst eindigt, voegt de Chronist daar nog twee verzen toe (v.29 en 30). Hierin voert hij Davids angst voor de engel op als antwoord op de mogelijke vraag waarom David ten tijde van de ramp niet naar Gibeon vertrok om zich daar in het tabernakel tot de Heer te wenden.

In Kronieken richt David zich in v.17a tot God, waar hij in de architekst tot de Heer spreekt.¹⁴⁵ In II Sam 24:17b en I Kron 21:17c zegt David te hebben gezondigd. In Samuel brengt hij dit als constatering ('ik heb gezondigd'). Kronieken kiest voor een andere formulering. Daar vormt dit vers

¹⁴³ Vergelijk II Kron 18:16 waar Israël vergeleken wordt met een kudde schapen zonder herder.

¹⁴⁴ Beentjes geeft aan dat 'ik' in 'was ik het niet' mogelijk een verschrijving is. Oorspronkelijk zou er 'herder' kunnen hebben gestaan. Dat zou een mooi dubbel parallelisme opleveren (ik gaf opdracht, ik zondigde, de herder heeft slecht gedaan, deze schapen wat hebben zij gedaan). Beentjes volgt hier 4Qsam^a en LXX II Sam 24:17. Beentjes, Satan, God, and the Angel(s), p. 146.

¹⁴⁵ Zie 2.3.3.1.

het antwoord op de in 17b toegevoegde retorische vraag of hij (David) het niet was die bevel gegeven had het volk te tellen. Hij was het die gezondigd had. Door David te laten formuleren wat hij fout gedaan heeft, maakt de Chronist duidelijk dat de zonde die begaan is, het tellen van het volk is.¹⁴⁶ Door Davids uitspraak in II Sam 24:17c ('ik heb ongerechtigheid gedaan') in Kronieken te veranderen in 'ik ben zeer kwaad gehandeld' (v.17d) zet de schrijver Davids berouw nog iets sterker aan en vergroot zo het contrast met 'de arme schapen' in v.17e die toch eigenlijk niets gedaan hebben. Zij hebben slechts gehoor gegeven aan hun herder. Dit versdeel heeft de Chronist letterlijk overgenomen van de Samueltekst waar David ook vraagt wat deze schapen hebben gedaan. Door in v.16 de oudsten, gehuld in rouwgewaden, op te voeren, is de inhoud van deze zin wel veranderd. In Samuel verwijst David hier naar het volk, in Kronieken naar de oudsten. David die de opdracht tot de telling gaf en niet direct getroffen is door het onheil wordt hier vergeleken met de oudsten die enkel zijn opdracht uitvoerden en nu in rouwgewaden gehuld gaan vanwege het verlies dat zij geleden hebben. Wat hun en hun families overkomen is, had David en zijn familie moeten overkomen. 'Laat uw hand toch tegen mij en tegen het huis van mijn vader zijn en niet tegen uw volk tot plaag', smeekt David dan ook. 'En niet tegen uw volk tot plaag' heeft de Chronist toegevoegd. In Kronieken wordt Davids bede voorafgegaan door 'Heer, mijn God', waarmee de Chronist Davids terugkeer naar de Heer benadrukt. Het hier gebruikte יהוה אלֹהֵי (Heer, mijn God) wordt elders in Kronieken vaak (maar niet altijd) gevolgd door ישראל (Israël). Er staat dan 'Heer, God van Israël'. In Samuel komt יהוה אלֹהֵי alleen in deze combinatie met ישראל voor, met uitzondering van II Sam 24:24. De Chronist volgt daar de Samueltekst niet, maar heeft het 'Heer, mijn God' uit II Sam 24:24 in de perikoop naar voren gehaald.

In beide teksten wordt David in v.18 opnieuw door Gad toegesproken. Samuel geeft dit met een directe rede weer, Kronieken gebruikt de indirecte rede. In Samuel staat dat Gad op die dag bij David kwam. Deze bepaling van tijd heeft de Chronist weggelaten, zoals hij ook de tijdsbepaling uit v.11a ('en David stond op in de morgen') en 15a ('vanaf de morgen tot aan de vastgestelde tijd') niet overgenomen heeft. Daarnaast voegt de Chronist 'de engel van de Heer' toe. Zo wordt duidelijk dat de opdracht die David krijgt van de Heer afkomstig is en niet van Gad zelf. In beide teksten luidt deze opdracht dat hij op moet gaan naar de dorsvloer van Arauna/Ornan de Jebusiet om daar een altaar voor de Heer op te richten.

---

¹⁴⁶ Zie voor 'tellen' ook 2.3.2.4.

2.3.5 Het vijfde tekstdeel, II Sam 24: 19-25 en I Kron 21:19-27

Dit vijfde tekstdeel beschrijft de afloop van het verhaal. De spanningsboog is het hoogtepunt voorbij. Nu doet David wat hem opgedragen is. Hij gaat op naar de dorsvloer van Arauna/Ornan de Jebusiet (II Sam 24:19 en I Kron 21:19), koopt de dorsvloer en bouwt er een altaar voor de Heer op (II Sam 24:24d-25a en I Kron 21:25-26a). Hij brengt offers, roept de Heer aan en de plaag stopt (II Sam 24: 25b-d en I Kron 21: 26b-27). In de tussengelegen verzen staat de ontmoeting tussen Arauna/Ornan en David beschreven. Dit deel van de tekst is op te delen in twee stukken. In het eerste (II Sam 24:20 en I Kron 21:20-21) staat beschreven dat Arauna/Ornan David ziet naderen, op hem toe stapt en voor hem buigt. Het tweede deel geeft het gesprek tussen Arauna/Ornan en David over het kopen van de dorsvloer in de directe rede weer (II Sam 24:21-24c en I Kron 21:22-24). In totaal is dit tekstdeel dus op te delen in vijf fragmenten. De Chronist houdt vast aan de structuur van de Samueltekst. In grote lijnen stemmen de beide teksten met elkaar overeen. Desondanks zijn er een groot aantal verschillen aan te wijzen. Deze verschillen bespreek ik hieronder per tekstfragment.

2.3.5.1 II Sam 24:19 en I Kron 21:19

II Samuel 24:19	I Kronieken 21:19
19a En David ging op <i>overeenkomstig</i> het woord van Gad,	19a En David ging op <i>volgens</i> het woord van Gad,
19b <i>zoals de Heer geboden had.</i>	19b <i>dat deze gesproken had in de naam van de Heer.</i>

Deze beide verzen stemmen bijna geheel met elkaar overeen. In v. 19a verandert de Chronist גַּד כַּרְבֵּר ('overeenkomstig het woord van Gad') in בְּרַבֵּר גַּד ('volgens het woord van Gad'). Inhoudelijk is er geen verschil. Hier zou mogelijk ook nog sprake kunnen zijn van een verschrijving daar beide letters wat vorm betreft erg op elkaar lijken. In v.19b staat in Samuel **כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה** ('zoals de Heer geboden had'). Deze formulering sluit aan bij de gebiedende wijs die Gad in v. 18 gebruikt wanneer hij David de opdracht geeft op te gaan naar de dorsvloer van Arauna de Jebusiet. De Chronist, die de opdracht aan David in v.18 op narratieve wijze weergegeven heeft, heeft dit **כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה** veranderd in **אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּשֵׁם יְהוָה** ('dat deze gesproken had in de naam van de Heer').

2.3.5.2 II Sam 24:20 en I Kron 21:20-21

II Samuel 24:20	I Kronieken 21:20-21
20a <i>En Arauna keek naar beneden</i>	20a <i>En Ornan draaide zich om</i>
20b <i>en hij zag de koning</i>	20b <i>en hij zag de engel.</i>
EN ZIJN DIENAREN NAAR HEM TOEKOMEN	[ ]
[ ]	20c ZIJN VIER ZONEN, DIE BIJ HEM WAREN,
[ ]	VERSTOPTEN ZICH.

	[ ]	20d	ORNAN DORSTE TARWE.
	[ ]	21a	TOEN KWAM DAVID BIJ ORNAN
	[ ]	21b	EN ORNAN KEEK OP
	[ ]	21c	EN ZAG DAVID.
20c	<i>En Arauna ging uit</i>	21d	<i>En hij ging de dorsvloer af</i>
20d	en boog voor <i>de koning</i> zijn gelaat naar de aarde.	21 e	en boog voor <i>David het</i> gelaat naar de aarde.

Hoewel de Chronist hier sommige gedeeltes van II Sam 24:20 heeft overgenomen, overheersen de veranderingen. In Samuel staat in v.20a 'en Arauna keek naar beneden'. De Chronist heeft Arauna in Ornan veranderd.¹⁴⁷ Hij laat hem niet naar beneden kijken, waar in Samuel de koning met zijn dienaren nadert. De Chronist laat Ornan zich omdraaien terwijl hij tarwe aan het dorsen is. Hij kijkt zo niet langer van bovenaf op David neer, maar kijkt juist omhoog waar hij de engel ziet. Davids dienaren worden in Kronieken niet genoemd. Wel voegt de Chronist hier een stuk tekst toe waarin hij beschrijft dat Ornans vier zonen bij hem waren. Terwijl Ornan tarwe dorste, verstopten deze zonen zich. Vervolgens voegt hij toe dat David naar Ornan kwam, dat Ornan opkeek en David zag. In Samuel kijkt Arauna naar beneden en ziet hij David en zijn dienaren naar hem toe komen, terwijl hij in Kronieken David pas ziet wanneer die naar hem toe gekomen is. Ornan kijkt daar dan ook niet naar beneden (de heuvel af), maar kijkt op (van het dorsen) en ziet David. De Chronist verandert zo het beeld van de Jebusiet die van boven op David neerkijkt in de Jebusiet die (letterlijk) opkijkt naar de koning. In II Sam 24:20c gaat Arauna uit zodra hij David en zijn dienaren naar hem toe ziet komen. Hij treedt ze tegemoet en buigt voor de koning. In Kronieken stapt Ornan van de dorsvloer (waar hij tarwe aan het dorsen was) en buigt dan voor hem, waarbij 'de koning' is gewijzigd in 'David'. In de Septuaginta ontbreken v.21b en 21c.

2.3.5.3 II Sam 24:21-24c en I Kron 21:22-24

II Samuel 24:21-24c		I Kronieken 21:22-24	
21a	EN ARAUNA ZEI:		[ ]
21b	'WAAROM KOMT MIJN HEER DE KONING TOT ZIJN DIENAAR?'		[ ]
21c	En David zei [ ]:	22a	En David zei TEGEN ORNAN:
21d	<i>'Om de dorsvloer van u te kopen</i>	22b	<i>'Geef mij de plaats van de dorsvloer</i>
21e	<i>om een altaar voor de Heer te bouwen</i>	22c	<i>opdat ik er een altaar voor de Heer op bouwe,</i>
	[ ]	22d	GEEF HAAR MIJ VOOR DE VOLLE PRIJS,
21f	opdat de plaag ophoudt van over het volk'.	22 e	opdat de plaag ophoudt van over het volk'.
22a	En Arauna zei tegen David:	23a	En Ornan zei tegen David:
22b	<i>'Mijn heer de koning neme [ ]</i>	23b	<i>'Neem HAAR .</i>
	<i>en offere</i>	23c	<i>En mijn heer de koning zal doen</i>
	wat goed is in zijn ogen.		wat goed is in zijn ogen.
22c	Zie,	23d	Zie,
	[ ] de runderen tot brandoffer	23e	IK GEEF de runderen tot brandoffer

¹⁴⁷ Zie paragraaf 2.3.3.6.

	en de dorssleden EN HET RUNDERTUIG tot hout. [ ]		en de dorssleden [ ] tot hout EN HET GRAAN TOT SPIJSOFFER.
23a	<i>Dit alles geeft Arauna, DE KONING, AAN DE KONING'.</i>	23f	<i>Dit alles geef ik [ ]'.</i> [ ]
23b	EN ARAUNA ZEI TEGEN DE KONING:		[ ]
23c	'DE HEER UW GOD ZAL ZICH IN U VERHEUGEN'.		[ ]
24a	Maar <i>de koning</i> zei tegen <i>Arauna</i> :	24a	Maar <i>koning David</i> zei tegen <i>Ornan</i> :
24b	'Nee, want ik wil het zeker VAN U kopen voor <i>een</i> prijs.	24b	'Nee, want ik wil het zeker [ ] kopen voor <i>de volle</i> prijs,
24c	<i>En</i> ik wil niet [ ] aan de Heer MIJN GOD [ ]	24c	<i>want</i> ik wil niet IETS OPDRAGEN aan de Heer [ ] DAT VAN U IS
	een brandoffer brengen dat me niets kost'.	24d	en een brandoffer brengen dat me niets kost'.

Dit fragment geeft het gesprek weer dat Arauna/Ornan en David voeren over de dorsvloer. In Samuel is het Arauna die het gesprek aangaat. Hij vraagt David, die hij aanduidt met 'mijn heer de koning' waarom hij tot hem ('zijn dienaar') komt. David antwoordt Arauna door te zeggen dat hij gekomen is om de dorsvloer van hem te kopen om er een altaar voor de Heer op te bouwen opdat de plaag die het volk treft ophoudt. In Kronieken is het David die het initiatief neemt. In plaats van (conform II Sam 24: 21) tegen Ornan te zeggen dat hij gekomen is om zijn dorsvloer te kopen, maakt David hier vanaf het begin gebruik van de imperatief: 'Geef mij de plaats van de dorsvloer opdat ik er een altaar voor de Heer op bouwe'. Vervolgens voegt de Chronist de zin 'geeft haar mij voor de volle prijs' toe.¹⁴⁸ Aanduidingen die zoals in Samuel een wederkerige relatie aanduiden ('mijn heer de koning', 'uw dienaar'), laat de Chronist weg. De rol van Ornan is in Kronieken nadrukkelijker ondergeschikt aan die van David. In Samuel is Arauna één van de spelers in het verhaal. In Kronieken fungeert Ornan meer als figurant. Niet hoe Ornan handelt, maar hoe David zich gedraagt staat centraal. Daarom is het belangrijk dat het niet Ornan, maar David is die het initiatief tot het gesprek neemt. Kronieken zet een David neer die in deze fase van het verhaal niet reactief, maar proactief handelt. Het gebruik van de gebiedende wijs door David en het weglaten van de titel 'koning' bij Ornan maken duidelijk dat de positie van de Jebusiet voor de Chronist niet vergelijkbaar is met die van koning David.¹⁴⁹ Ook in Kronieken is Davids motivatie het stoppen van de plaag.

In beide teksten wil Arauna/Ornan de dorsvloer aan David geven. In Samuel zegt hij tevens tegen David te offeren wat goed is in zijn ogen. Dit 'offeren' is in Kronieken weggelaten. Daar zegt Ornan tegen David te doen wat goed is in zijn ogen. David wordt hier zowel in Samuel als in Kronieken aangeduid met 'mijn heer de koning'. Niet alleen wil Arauna/Ornan David de dorsvloer cadeau doen. Hij is tevens bereid in het offer te voorzien. In beide teksten biedt hij runderen als brandoffer aan. Zijn dorssleden (en in Samuel ook het rundertuig) kunnen als hout (voor het vuur) gebruikt worden en in Kronieken biedt Ornan David ook nog graan voor het spijsoffer aan. 'Dit alles

¹⁴⁸ Zie Gen 23:9 waar Abraham de volle prijs zegt te willen betalen voor de spelonk van Makpela om zijn vrouw Sarah daar te kunnen begraven.

¹⁴⁹ De Septuaginta duidt Orna in II Sam 24:23a ook niet als koning aan (*τὰ πάντα ἔδωκεν Orna τῷ βασιλεῖ*).

geeft Arauna, de koning, aan de koning' (II Sam 24:23a). In Kronieken is dit gereduceerd tot: 'Dit alles geef ik'. Ornan wordt hier niet als koning aangeduid. Ook elders in Kronieken wordt over Ornan niet meer gezegd dan dat hij een Jebusiet was. De functie van Ornan is voor de Chronist niet van belang. Waar het om gaat is dat David alles gratis zou kunnen verkrijgen omdat Ornan bereid is alles te geven, maar er desondanks bewust voor kiest dat alles voor de volle prijs te kopen. II Sam 24:23b en 23c (En Arauna zei tegen de koning: 'De Heer uw God zal zich in u verheugen') zijn in Kronieken weggelaten.

In beide teksten wijst David Arauna's/Ornans voorstel af. Hij wil geen brandoffer brengen dat hem niets gekost heeft. De Chronist brengt een aantal kleine veranderingen aan. In II Sam 24: 24b zegt David: 'Ik wil het zeker *van u* kopen voor een prijs'. 'Van u' is in Kronieken weggelaten. 'Voor een prijs' wordt in Kronieken 'voor de volle prijs', waarmee het eerder tussengevoegde v.22d hier nogmaals naar voren gehaald wordt. Niet alleen is David bereid voor de dorsvloer te betalen. Hij staat er ook op voldoende te betalen. Niet alleen wil David niet iets aan de Heer opdragen dat hem niets gekost heeft, maar hij wil in Kronieken tevens niet iets opdragen dat van Ornan is (v.24c). David spreekt in Samuel van 'de Heer mijn God'. De Chronist heeft dit vereenvoudigd tot 'de Heer'.

2.3.5.4 II Sam 24: 24d-25 en I Kron 21:25-27

II Samuel 24:24d-25		I Kronieken 21:25-27	
24d	En David <i>kocht de dorsvloer</i> EN DE RUNDEREN voor 50 zilveren sikkels [ ].	25a	<i>David gaf Ornan voor de plaats 600 gouden sikkels</i> IN GEWICHT.
25a	En David bouwde daar een altaar voor de Heer	26a	En David bouwde daar een altaar voor de Heer
25b	en hij bracht brandoffers en vredeoffers.	26b	en hij bracht brandoffers en vredeoffers.
25c	<i>En de Heer werd gesmeekt</i> TEN GUNSTE VAN HET LAND [ ] [ ] [ ] [ ] [ ] [ ]	26c	<i>En hij riep de Heer aan.</i> [ ]
25d	EN DE PLAAG WERD OPGEHOUDEN VAN OVER ISRAËL.	26d	EN HIJ ANTWOORDDE HEM MET VUUR UIT DE HEMEL OP HET BRANDOFFERALTAAR.
		27a	EN DE HEER BEVAL DE ENGEL.
		27b	EN HIJ BRACHT ZIJN ZWAARD TERUG IN DE SCHEDE. [ ] [ ]

In II Samuel 24 koopt David de dorsvloer en de runderen van Arauna. Kronieken kiest voor een andere formulering en laat de runderen buiten beschouwing. Het bedrag dat David in Kronieken betaalt (600 gouden sikkels in gewicht) ligt aanzienlijk hoger dan de in Samuel betaalde 50 zilveren sikkels. Zoals de Chronist eerder twee maal toevoegt dat David de volle prijs voor de dorsvloer wil betalen, wil hij ook hier nogmaals duidelijk maken dat het bedrag dat David betaald heeft voldoende was. Daarbij is het heel goed mogelijk dat 50 zilveren sikkels in de tijd waarin Kronieken geschreven werd niet (meer) als redelijke prijs gezien werd voor de aanschaf van een dergelijke plaats. In II

Kronieken 1: 17 schrijft de Chronist bijvoorbeeld dat ten tijde van Salomo in Egypte voor een wagen 600 zilveren sikkels betaald werden en voor een paard 150.

Nadat David de dorsvloer gekocht had, bouwde hij er een altaar voor de Heer en bracht hij brandoffers en vredeoffers. In de Septuaginta is na v.25b in de Samueltekst ingevoegd dat Salomo vervolgens dit altaar vergrote omdat het oorspronkelijke altaar te klein was (*καὶ προσέθηκεν Σαλωμων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἐπ' ἐσχάτω, ὅτι μικρὸν ἦν ἐν πρώτοις.*). In Samuel staat dan in v.25c en 25d dat de Heer gesmeekt werd ten gunste van het land en dat de plaag werd opgehouden van over Israël. Opvallend is dat deze zin in Samuel in een passieve vorm staat en dat David hier niet als onderwerp aangehaald wordt. Hierin wijkt dit versdeel af van de voorgaande verzen. Kronieken kiest in v.26c wel voor een actieve vorm door te stellen dat hij (David) de Heer aanriep. Kronieken vermeldt vervolgens expliciet dat de Heer David antwoordt met vuur uit de hemel op het brandofferaltaar en dat de Heer de engel beval, waarop deze zijn zwaard terug bracht in de schede.¹⁵⁰ Hoewel de letterlijke weergave van II Sam 24:25d door de Chronist niet overgenomen is, kan hieruit wel opgemaakt worden dat ook in Kronieken hiermee de plaag van Israël geweken was. Met de beëindiging van de plaag, eindigt de perikoop in II Samuel. De Chronist voegt nog enkele zinnen toe. Deze kunnen als epiloog beschouwd worden, omdat het eigenlijke verhaal over de rampspoed die David en Israël getroffen heeft, hier reeds ten einde is.

2.3.6 Het zesde tekstdeel, I Kron 21:28-30

	I Kronieken 21:28-30
[ ]	28a TOEN DAVID ZAG
[ ]	DAT DE HEER HEM GEANTWOORD HAD
[ ]	OP DE DORSVLOER VAN ORNAN DE JEBUSIET
[ ]	28b OFFERDE HIJ DAAR.
[ ]	29a HET TABERNAKEL VAN DE HEER,
[ ]	DAT MOZES IN DE WOESTIJN GEMAAKT HAD
[ ]	EN HET BRANDOFFERALTAAAR
[ ]	WAREN IN DIE TIJD
[ ]	OP DE CULTUSHOOGTE IN GIBEON.
[ ]	30a EN DAVID KON NIET TOT ZIJN AANGEZICHT GAAN
[ ]	OM GOD TE ZOEKEN
[ ]	30b WANT HIJ WERD MET SCHRIK VERVULD
[ ]	VOOR HET ZWAARD VAN DE ENGEL VAN DE HEER.

Wanneer de ramp tot een goed einde gebracht is, voegt de schrijver van Kronieken nog drie verzen toe. Hierin geeft hij aan dat David op de dorsvloer van Ornan, de Jebusiet, offerde. David offerde daar waar de Heer hem geantwoord had en niet (zoals voor de hand lag) op Mozes' brandofferaltaar

¹⁵⁰ Vergelijk II Kron 7:1 waar vuur uit de hemel de offers verteerd zodra Salomo zijn gebed beëindigd heeft.

dat zich in die tijd in Gibeon bevond. Het was volgens de Chronist de angst voor het zwaard van de engel van de Heer dat hem belemmerde hier naar toe gaan¹⁵¹.

Deze verzen passen niet in de oorspronkelijke structuur van het verhaal over koning David die een volkstelling gebiedt en zo een ramp over Israël afroept. De zonde die David begaan heeft is immers vergeven en de ramp is tot een goed einde gebracht. Het verhaal is afgerond. Toch voegt de auteur hier deze verzen toe, alsof hij verwacht dat de lezer nog enkele vragen heeft die hij graag zou willen beantwoorden. De vraag die in deze epiloog centraal staat is waarom David niet volgens gewoonte offert in het tabernakel dat in die tijd in Gibeon stond. De Chronist antwoordt hierop dat het daar op de dorsvloer was dat de Heer David geantwoord had. De Chronist stelt zo als het ware dat de Heer zelf deze plek als offerplaats gelegitimeerd heeft. Daarnaast was David zo bang voor de engel van de Heer dat hij ook niet naar Gibeon durfde te gaan. Op deze manier verklaart de Chronist waarom David ook in eerste instantie (nog voor de Heer hem geantwoord had) niet besloot het tabernakel in Gibeon te bezoeken. Kalimi merkt op dat dit vers niet als historische informatie gelezen moet worden. In geen van de eerdere boeken wordt gezegd dat het tabernakel in Gibeon zou zijn. Als dit het geval was, zou het niet logisch zijn dat de Deuteronomist hier geen melding van zou maken of dat het hem ontgaan zou zijn. Als heilige hoogte wordt Gibeon wel genoemd (I Kon 3:4). Volgens de Chronist bracht David de ark naar Jeruzalem, maar liet hij het tabernakel en het bronzen altaar in Gibeon. Kalimi volgt Liver in zijn opvatting dat dit niet logisch is. Als David alleen de ark naar Jeruzalem brengt, dan betekent dat dat het tabernakel er niet meer is. Het maakt volgens hem duidelijk waarom de Chronist deze verzen toevoegt. Volgens hem kon hij niet anders. Dat God zelf geboden had het altaar op de dorsvloer van Ornan de Jebusiet te bouwen, was voor de Chronist blijkbaar niet genoeg.¹⁵² Japhet voegt hier aan toe dat het vervolgens David is die in I Kron 22:1 zegt dat dit het huis van de Heer God is en het brandofferaltair voor Israël.¹⁵³ Steins, tot slot, merkt op dat de Chronist hier een historisch verband neerzet tussen het Sinai-heiligdom en de latere tempel. Het tabernakel is dan de voorganger van de tempel geweest is. De tempel ligt in het verlengde hiervan en vervangt de tent.¹⁵⁴

Juist door de toevoeging van deze verzen wordt duidelijk wat de schrijver wil zeggen. Niet het oorspronkelijke verhaal over de volkstelling staat hier centraal, maar het legitimeren van Jeruzalem als plaats voor de tempel. Bij het bepalen van deze plaats speelt in Kronieken David een grote rol. Zoals ook blijkt uit de verwijzing van de Chronist naar deze gebeurtenis, wanneer Salomo in

---

¹⁵¹ Vgl. Numeri 22 waarin ook een engel met getrokken zwaard de weg verspert.

¹⁵² Kalimi, *Reshaping*, p. 145-147.

¹⁵³ Japhet, *Ideology*, p. 141.

¹⁵⁴ Steins, G., *Die Chronik als kanonisches Abschlussphänomen*, p. 420.

II Kron 3:1 aan de bouw van de Tempel begint.¹⁵⁵ Het is zijn angst voor de engel die hem belette naar Gibeon te gaan en het zijn zijn woorden in I Kron 22:1 die uiteindelijk bepalen dat daar op de dorsvloer van Ornan de Jebusiet de tempel gebouwd zal worden. De vragen die de auteur beantwoordt door deze laatste verzen toe te voegen zijn geen vragen die dit verhaal zonder meer oproept, maar het zijn vragen die leven in de tijd waarin de Chronist schrijft en waarop deze antwoordt geeft. Hij doet dit door gebruik te maken van het bij de lezer en toehoorder bekende verhaal over de volkstelling van David. I Kronieken 21 is niet een verhaal over de volkstelling van David, geen verhaal over zonde en straf, maar een verhaal over verzoening en de rol die het offer op een door de Heer zelf gelegitimeerde plaats hierin speelt. De straf die Israël treft kan de begane zonde nooit geheel vergelden. Het is het offer dat tot verzoening leidt. Daar het de Heer zelf is die de dorsvloer van Ornan de Jebusiet aangewezen heeft als offerplaats en David daar ook daadwerkelijk geantwoord heeft, kan deze plek ook in de tijd waarin de Chronist schrijft een plek van verzoening worden. Met deze herschrijving van de volkstelling van David pleit de Chronist in de tijd na de ballingschap nadrukkelijk voor het belang van de tempel in Jeruzalem.

2.4 Samenvatting

Kort samengevat zijn dit de belangrijkste veranderingen die de Chronist in de tekst aanbrengt:

- Door in het eerste vers 'de woede van de Heer' te vervangen door 'Satan' is de Heer niet langer verantwoordelijk voor de telling, waar hij Israël om straft. Op deze manier vermijdt de Chronist de vraag in hoeverre de Heer een rechtvaardige God is wanneer hij, zoals in II Samuel 24, eerst aanzet tot een volkstelling en vervolgens straft wanneer deze voltrokken is.
- Hoewel het houden van een volkstelling in het Oude Testament niet zondermeer als slecht beschouwd wordt, kan deze wel tot zonde worden, wanneer bepaalde voorwaarden niet in acht genomen worden. II Samuel 24 laat in het midden wat er mis is met de volkstelling. De Chronist brengt hier wel duidelijkheid in aan. Door een aantal militaire connotaties af te zwakken en achterwege te laten, zorgt de schrijver dat er geen nadruk op het militaire karakter van de telling komt te liggen. Door Levi buiten de telling te houden en de leiders van het volk bij de telling te voltrekken, voldoet de gevolgde procedure aan de in Numeri 1 door God aan Mozes gegeven voorschriften voor het tellen van de manschappen. Niet alleen in

---

¹⁵⁵ Toen begon Salomo met de bouw van de tempel te Jeruzalem op de berg Moria, waar de Heer aan zijn vader David verschenen was; op de plaats die David daarvoor had bestemd, op de dorsvloer van Ornan de Jebusiet.

Numeri 1, maar ook in Exodus 30 worden voorschriften gegeven voor het houden van een telling. Hier staat beschreven dat voor ieder die geteld wordt een zoenoffer afgedragen moet worden, opdat er geen plaag over Israël komt. Dit zoenoffer laat David achterwege en Israël wordt getroffen door een plaag. De schrijver verbindt de zonde van de telling (met achterwege laten van een offer) met de uiteindelijke verzoening op het altaar (met het brengen van offers).

- In v.3 voegt de Chronist aan de woorden van Joab de vraag toe waarom Davids wens Israël tot schuld moet zijn. Met deze toevoeging maakt de schrijver duidelijk dat David weet wat hij doet. Deze verandering heeft gevolgen voor de lezing van v.8 waar David God vraagt hem zijn zonde niet aan te rekenen daar hij dwaas gehandeld heeft. De woorden van Joab maken duidelijk dat David hier geen oprecht berouw toont, maar vergelding voor zijn zonde probeert te ontlopen.
- Net als in II Samuel 24 krijgt David in Kronieken drie opties voorgelegd waaruit hij er één moet kiezen. Ook hier maakt hij geen duidelijke keuze. God zendt dan de pest en 70.000 Israëlieten sterven. In II Samuel 24 is het vervolgens de engel die de pest brengt en die zijn hand naar Jeruzalem uitstrekt. Kronieken haalt beide elementen uit elkaar. Als er 70.000 mensen gestorven zijn, zendt God zelf een engel naar Jeruzalem om dat te vernietigen.
- Dan krijgt God berouw. Hoewel Kronieken geen grote veranderingen aanbrengt in de interactie tussen de heer en David, krijgt deze een andere kleur in Kronieken door Joabs waarschuwing vooraf aan het adres van David dat wat David van plan is schuld op zal Israel zal laden. In Kronieken gaat David dus willens en wetens de fout in ten koste van Israel. Wat in Samuel verzoenpogingen van David lijken te zijn, geven in Kronieken hierdoor de indruk van een David die niet alleen de fout in is gegaan, maar nu ook de gevolgen van zijn daad hoopt te ontlopen. De eerste stap in het werkelijke herstel van de relatie wordt in kronieken niet door David, maar door de Heer gezet die berouw toont.
- In II Samuel 24 stopt God de engel als deze zijn hand naar Jeruzalem uitstrekt, in I Kronieken 21 is de engel al aan de verwoesting van de stad begonnen wanneer God hem een halt toeroept. In II Samuel 24 blijft heel Jeruzalem dus onaangeroerd, terwijl dit in I Kronieken 21 slechts voor een deel van de stad geldt. Met deze aanpassing van de tekst komt meer nadruk te liggen op de exclusiviteit van de dorsvloer van Ornan de Jebusiet, de plek waar Salomo later zijn tempel zal bouwen. De uiteindelijke verzoening vindt dus niet plaats in de vergelding, maar op het altaar.
- Kronieken voegt vervolgens toe dat David opkijkt en de engel ziet. Deze heeft zijn zwaard getrokken in de hand. Hoewel God de engel gestopt heeft, is het onheil nog niet definitief geweken. Als de Heer David vervolgens de opdracht geeft een altaar te bouwen, dan is dat in

Kronieken niet om de Heer te danken dat hij Jeruzalem ontzien heeft en de engel gestopt, maar een noodzakelijke stap om de ramp tot een einde te brengen.

- In beide teksten gaat David vervolgens op naar dorsvloer om deze te kopen. In Samuel zegt Arauna David te nemen wat goed is in zijn ogen. Kronieken wijst hier nadrukkelijk op de dorsvloer. In beide teksten wijst David het aanbod af. Ook biedt Arauna/Ornan hem offergaven aan. In II Samuel 24 zegt hij niet iets te willen offeren wat hem niets gekocht heeft en koopt hij met de dorsvloer ook de runderen. In Kronieken zegt David niet iets van Ornan te willen offeren zonder er voor te betalen en koopt hij enkel de dorsvloer.
- In beide teksten bouwt David het altaar en brengt hij er dank- en vredeoffers op. In Samuel bidt hij de Heer ten gunste van het land en wordt de plaag zo gestopt. Kronieken vermeldt wel dat David de Heer aanroept, maar niet dat hij hem vraagt de plaag te stoppen. Vervolgens voegt Kronieken toe dat de Heer hem met vuur op het altaar antwoordde. Tweemaal eerder bad David in I Kronieken 21 tot God en beide keren kreeg hij geen rechtstreeks antwoord. Hier op het altaar antwoordt de Heer hem wel rechtstreeks. Op deze manier benadrukt de Chronist de uniciteit van het altaar.
- Tot slot voegt de Chronist nog drie verzen toe die niet goed in de narratieve structuur van het verhaal passen, maar er als een soort epiloog aan vast hangen. In deze verzen geeft de schrijver aan dat David vanaf toen daar offerde omdat de Heer hem daar geantwoord had, ook al bevond het tabernakel zich op de cultushoogte in Gibeon. Met deze toevoeging benadrukt de Chronist dat het de Heer zelf was die dit altaar op deze plek gekozen heeft en dat deze plek te verkiezen is boven de cultushoogte in Gibeon waar David niet heen kon gaan omdat het zwaard van de engel van de Heer hem angst inboezemde.

CONCLUSIE

Uit de veranderingen die de Chronist bij het schrijven van I Kronieken 21 aanbrengt in de inhoud en de structuur van II Samuel 24, blijkt dat niet de volkstelling hier voor hem het belangrijkste thema is, maar de verzoening op het altaar in Jeruzalem. De schrijver heeft het hem bekende verhaal over de volkstelling van David als kapstok gebruikt om zijn boodschap over te brengen. Door de telling aan te passen aan de eisen die Numeri 1 hier aan stelt, geschiedt de telling hier zorgvuldiger dan in Samuel. Het enige voorschrift waar niet aan voldaan wordt is het in Exodus 30 verplicht gestelde zoenoffer. Door dit na te laten, roept David de woede van de Heer over Israël af. Zoals het nalaten van een offer tot de rampspoed in Israël leidt, zo is het uiteindelijk ook een offer dat deze relatie weer herstelt. Door het verhaal zo te herschrijven benadrukt de Chronist dat een verstoorde relatie tussen de Heer en Israël op het altaar hersteld kan worden. De plaats waar dit altaar zou moeten staan is volgens de Chronist Jeruzalem. Hij onderbouwt dit door in zijn verhaal te laten zien dat God zelf Jeruzalem gespaard heeft en David opdracht heeft gegeven daar een altaar te bouwen. Het is op die plek dat de Heer Davids offer aangenomen heeft en hem op het altaar heeft geantwoord dat zijn zoon Salomo later de tempel bouwt.

In de tijd waarin de Chronist zijn verhaal schrijft, staat deze tempel er niet meer. De Babyloniërs hebben de tempel en de ark verwoest toen zij de stad innamen. Wanneer de Chronist zijn verhaal schrijft, staat de Tweede Tempel er al. De ark is er niet meer. Door toe te voegen dat toen de Heer David opdracht gaf op de dorsvloer van Ornan de Jebusiet te offeren, het tabernakel (en dus ook de ark) zich elders bevonden, benadrukt de Chronist dat er ook zonder de ark verzoening mogelijk is. Zo legitimeert de Chronist deze plaats als de door God zelf gekozen plek om een altaar op te richten waar verzoening tot stand gebracht kan worden. Delen van de tekst die voor het overbrengen van deze boodschap niet van belang zijn laat hij weg. Zo schrapt de Chronist de beschrijving van de route die Joab aflegt als hij het land doortrekt om het volk te tellen en laat hij ook de verschillende tijdsbepalingen uit de Samuelttekst weg. Wat zijn boodschap kan ondersteunen, zoals Joabs woorden in v.3, voegt hij toe. Ook betreffende de telling zelf brengt hij enkele veranderingen aan die zijn boodschap versterken. Door Levi niet te tellen en de oudsten van het volk bij de telling te betrekken, wordt de telling uitgevoerd conform het voorschrift dat in Numeri 1 gegeven wordt. Dit heeft als extra voordeel dat de Levieten vrij van schuld zijn en dus zonder probleem de tempelcultus kunnen vervullen. Door Benjamin niet te laten tellen, blijft ook Jeruzalem vrij van schuld en daarmee de juiste plek voor de tempel. Zo schept de Chronist ruimte en gelegenheid voor een tempelcultus in Jeruzalem in zijn eigen tijd.

BIBLIOGRAFIE

- Ackroyd, P.R., *The Chronicler in His Age* (JSOTSup 101, Sheffield 1991).
- Adler, J.J., 'Chronicles: The Neglected Books of the Bible', *JBQ* 37 (2009) 113-117.
- Beentjes, P., 'Satan, God, and the Angel(s) in 1 Chronicles 21', in *Angels: The Concept of Celestial Beings - Origins, Development and reception* (ed. F.V. Reiterer, T. Nicklas and K. Schöpflin; Berlin 2007), 139-154.
- Claes, P., *Echo's echo's: De kunst van de allusie* (Amsterdam 1988).
- Eynikel, E., 'The Angel in Samson's Birth Narrative Judg 13', in *Angels: The Concept of Celestial Beings - Origins, Development and reception* (ed. F.V. Reiterer, T. Nicklas and K. Schöpflin; Berlin 2007), 109-124.
- Graf, K.H., 'Das Buch der Chronik als Geschichtsquelle' in *Die geschichtlichen Bücher des Alten Testaments: Zwei historisch-kritische Untersuchungen* (Leipzig 1866), 114-247.
- Japhet, S., *I and II Chronicles: A Commentary* (Old Testament Library, Londen 1993).
- Japhet, S., *The Ideology of the Book of Chronicles and Its Place in Biblical Thought* (BEATAJ 9; Frankfurt 1997).
- Johnstone, W., *1 and 2 Chronicles. Volume 1. I Chronicles 1 - 2 Chronicles 9: Israel's Place among the Nations* (JSOTSup 253, Sheffield 1997).
- Kalimi, I., *The Reshaping of Ancient Israelite History in Chronicles* (Winona Lake, Indiana, 2005).
- Kalimi, I., *An Ancient Israelite Historian: Studies in the Chronicler, His Time, Place and Writing* (SSN 46 Assen, 2005).
- Kegler, J. & Augustin, M., *Synopse zum Chronistischen Geschichtswerk* (BEATAJ 1, 2. Auflage, Frankfurt, 1991).
- Noth, M., *The Chronicler's History*, (JSOTSup 50, Sheffield 1987).
- Rad, von G., *Das Geschichtsbild des Chronistischen Werkes* (Stuttgart 1930).
- Rothstein, J. W., *Kommentar zum ersten Buch der Chronik* (Leipzig 1927).
- Ruiten van, J.T.A.G.M., *Primaeval History Interpreted: The Rewriting of Genesis 1-11 in the Book of Jubilees*, (Leiden 2000).
- Steins, G., 'Die Bücher der Chronik', in E. Zenger u.a., *Einleitung in das Alte Testament* (3. Auflage, Stuttgart 1998), 223-234.
- Steins, G., *Die Chronik als kanonisches Abschlussphänomen. Studien zur Entstehung und Theologie von 1/ 2 Chronik* (BBB 93, Weinheim 1995).
- Wellhausen, J, *Prolegomena zur Geschichte Israels* (Berlin 1878).
- Wette, de W.M.L., 'Historisch-kritische Untersuchung über die Bücher der Chronik', in *Beiträge zur Einleitung in das Alte Testament*, Volume 1(Halle 1806).
- Willi, T., *Die Chronik als Auslegung: Untersuchungen zur literarischen Gestaltung der historischen Überlieferung Israels* (FRLANT 106 Göttingen 1972).
- Willi, T., 'Zwei Jahrzehnte Forschung an Chronik und Esra-Nehemia', *ThR* 67 (2002) 61-104.

BIJLAGES

Synopsis II Samuel 24 – I Kronieken 21 Masoretische Tekst

II Samuel 24	I Kronieken 21
<p>1a ויסף אף-יהוה לחרות בישראל</p> <p>1b ויסת את-דוד בהם לאמר</p> <p>1c לך</p> <p>1d מנה את-ישראל ואת-יהודה</p>	<p>1a ויעמד שטן על-ישראל</p> <p>1b ויסת את-דוד</p> <p>למנות את-ישראל</p>
<p>2a ויאמר המלך אל-יואב שר-החיל אשר-אתו</p> <p>2b שוט-נא בכל-שבטי ישראל מדרן ועד-באר שבע</p> <p>2c ופקדו את-העם</p> <p>2d וידעתי את מספר העם</p> <p>3a ויאמר יואב אל-המלך</p> <p>3b ויוסף יהוה אלהיך אל-העם כהם וכהם מאה פעמים</p> <p>3c ועיני אדני-המלך ראות</p> <p>3d ואדני המלך למה חפץ בדבר הזה</p> <p>4a ויחזק דבר-המלך אל-יואב ועל שרי החיל</p> <p>4b ויצא יואב ושרי החיל לפני המלך לפקד את-העם את-ישראל</p> <p>5a ויעברו את-הירדן</p> <p>5b ויחנו בערוער ימין העיר אשר בתוך-הנחל הגד ואל-יעזר</p> <p>6a ויבאו הגלעדה ואל-ארץ תחתים חדשי</p> <p>6b ויבאו דנה יען וסביב אל-צידון</p> <p>7a ויבאו מבצר-צר וכל-ערי החוי והכנעני</p> <p>7b ויצאו אל-גב יהודה באר שבע</p> <p>8a וישטו בכל-הארץ</p>	<p>2a ויאמר דוד אל-יואב ואל-שרי העם</p> <p>2b לכו</p> <p>2c ספרו את-ישראל מבאר שבע ועד-דן</p> <p>2d והביאו אלי</p> <p>2e ואדעה את-מספרם</p> <p>3a ויאמר יואב</p> <p>3b יוסף יהוה על-עמו כהם מאה פעמים</p> <p>3c כלם לאדני לעבדים הלא אדני המלך</p> <p>3d למה יבקש זאת אדני</p> <p>3e למה יהיה לאשמה לישראל</p> <p>4a ודבר-המלך חזק על-יואב</p> <p>4b ויצא יואב</p> <p>4c ויתהלך בכל-ישראל</p>

<p>8b ויבאו מקצה תשעה חרשים ועשרים יום ירושלים</p> <p>9a ויתן יואב את-מספר מפקד-העם אל-המלך</p> <p>9b ותהי ישראל שמנה מאות אלף איש-חיל שלף חרב ואיש יהודה חמש-מאות אלף איש</p> <p>10a ויך לב-דוד אתו אחרי-כן ספר את-העם</p>	<p>4d ויבא ירושלים</p> <p>5a ויתן יואב את-מספר מפקד-העם אל-דוד</p> <p>5b והיו כל-ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שלף חרב ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש שלף חרב</p> <p>6a ולוי ובנימן לא פקד בתוכם</p> <p>6b כי-נתעב דבר-המלך את-יואב</p> <p>7a וירע בעיני האלהים על-הדבר הזה</p> <p>7b ויך את-ישראל</p>
<p>10b ויאמר דוד אל-יהוה</p> <p>10c חטאתי מאד</p> <p>10d אשר עשיתי</p> <p>10e ועתה יהוה העבר-נא את-עון עבדך</p> <p>10f כי נסכלתי מאד</p> <p>11a ויקם דוד בבקר</p> <p>11b ודבר-יהוה היה אל-גד הנביא חזה דוד לאמר</p> <p>12a הלוך</p> <p>12b ודברת אל-דוד</p> <p>12c כה אמר יהוה</p> <p>12d שלש אנכי נושל עליך</p> <p>12e בחר-לך אחת-מהם</p> <p>12f ואעשה-לך</p> <p>13a ויבא-גד אל-דוד</p> <p>13b ויגד-לו</p> <p>13c ויאמר לו</p> <p>13d התבוא לך שבע שנים רעב בארצך</p> <p>13e אם-שלשה חרשים נספח מפני-צריך</p>	<p>8a ויאמר דוד אל-האלהים</p> <p>8b חטאתי מאד</p> <p>8c אשר עשיתי את-הדבר הזה</p> <p>8d ועתה העבר-נא את-עוון עבדך</p> <p>8e כי נסכלתי מאד</p> <p>9a וידבר יהוה אל-גד חזה דוד לאמר</p> <p>10a לך</p> <p>10b ודברת אל-דוד לאמר</p> <p>10c כה אמר יהוה</p> <p>10d שלוש אני נטה עליך</p> <p>10e בחר-לך אחת מהנה</p> <p>10f ואעשה-לך</p> <p>11a ויבא גד אל-דוד</p> <p>11b ויאמר לו</p> <p>11c כה-אמר יהוה</p> <p>11d קבל-לך</p> <p>12a אם-שלוש שנים רעב ואם-שלשה חרשים נספח מפני-צריך וחרב אויבך למשנת</p>

<p>13f והוא רדפך</p> <p>13g ואם-היות שלשת ימים דבר בארצך</p> <p>13h עתה דע וראה</p> <p>13i מה-אשיב שלחי דבר</p> <p>14a ויאמר דוד אל-גד</p> <p>14b צר-לי מאד</p> <p>14c נפלה-נא ביד-יהוה</p> <p>14d כי-רבים רחמו</p> <p>14e וכיד-אדם אל-אפלה</p> <p>15a ויתן יהוה דבר בישראל מהבקר ועד-עת מועד</p> <p>15b וימת מן-העם מרן ועד-באר שבע שבעים אלף איש</p> <p>16a וישלח ידו המלאך ירושלם לשחתה</p> <p>16b וינחם יהוה אל-הרעה</p> <p>16c ויאמר למלאך המשחית בעם</p> <p>16d רב עתה</p> <p>16e הרף ירך</p> <p>16f ומלאך יהוה היה עם-גרן האורנה היבסי</p>	<p>ואם-שלשת ימים חרב יהוה ודבר בארץ ומלאך יהוה משחית בכל-גבול ישראל</p> <p>12b ועתה ראה</p> <p>12c מה-אשיב את-שלחי דבר</p> <p>13a ויאמר דויד אל-גד</p> <p>13b צר-לי מאד</p> <p>13c אפלה-נא ביד-יהוה</p> <p>13d כי-רבים רחמיו מאד</p> <p>13e וכיד-אדם אל-אפל</p> <p>14a ויתן יהוה דבר בישראל</p> <p>14b ויפל מישראל שבעים אלף איש</p> <p>15a וישלח האלהים מלאך לירושלם להשחיתה</p> <p>15b וכהשחית ראה יהוה</p> <p>15c וינחם על-הרעה</p> <p>15d ויאמר למלאך המשחית</p> <p>15e רב עתה</p> <p>15f הרף ירך</p> <p>15g ומלאך יהוה עמד עם-גרן ארנן היבסי</p>
<p>17a ויאמר דוד אל-יהוה בראתו</p> <p>את-המלאך המכה בעם ויאמר</p> <p>17b הנה אנכי חטאתי</p>	<p>16a וישא דויד את-עיניו</p> <p>16b וירא את-מלאך יהוה</p> <p>16c עמד בין הארץ ובין השמים</p> <p>16d וחרבו שלופה בידו</p> <p>16e נטויה על-ירושלם</p> <p>16f ויפל דויד והזקנים מכסים בשקים על-פניהם</p> <p>17a ויאמר דויד אל-האלהים</p> <p>17b הלא אני אמרתי למנות בעם</p> <p>17c ואני-הוא אשר-חטאתי</p>

<p>17c ואנכי העויתי</p> <p>17d ואלה הצאן מה עשו</p> <p>17e תהי נא ירך בי ובבית אבי</p> <p>18a ויבא-גד אל-דוד ביום ההוא</p> <p>18b ויאמר לו</p> <p>18c עלה</p> <p>18d הקם ליהוה מזבח בנרן ארניה היבסי</p>	<p>17d והרע הרעותי</p> <p>17e ואלה הצאן מה עשו</p> <p>17f יהוה אלהי תהי נא ירך בי ובבית אבי</p> <p>17g ובעמך לא למנפה</p> <p>18a ומלאך יהוה אמר אל-גד</p> <p>לאמר לדויד</p> <p>18b כי יעלה דויד</p> <p>להקים מזבח ליהוה בנרן ארנן היבסי</p>
<p>19a ויעל דוד כדבר-גד</p> <p>19b כאשר צוה יהוה</p> <p>20a וישקף ארונה</p> <p>20b וירא את-המלך</p> <p>ואת-עבדיו עברים עליו</p> <p>20c ויצא ארונה</p> <p>20d וישתחו למלך אפיו ארצה</p> <p>21a ויאמר ארונה</p> <p>21b מדוע בא ארני-המלך אל-עבדו</p> <p>21c ויאמר דוד</p> <p>21d לקנות מעמך את-הגרן</p> <p>21e לבנות מזבח ליהוה</p> <p>21f ותעצר המנפה מעל העם</p> <p>22a ויאמר ארונה אל-דוד</p> <p>22b יקח</p> <p>ויעל ארני המלך השוב בעינו</p>	<p>19a ויעל דויד כדבר-גד</p> <p>19b אשר דבר בשם יהוה</p> <p>20a וישב ארנן</p> <p>20b וירא את-המלאך</p> <p>20c וארבעת בניו עמו מתחבאים</p> <p>20d וארנן דש חטים</p> <p>21a ויבא דויד עד-ארנן</p> <p>21b ויבש ארנן</p> <p>21c וירא את-דויד</p> <p>21d ויצא מן-הגרן</p> <p>21e וישתחו לדויד אפים ארצה</p> <p>22a ויאמר דויד אל-ארנן</p> <p>22b חנה-לי מקום הגרן</p> <p>22c ואבנה-בו מזבח ליהוה</p> <p>22d בכסף מלא תנהו לי</p> <p>22e ותעצר המנפה מעל העם</p> <p>23a ויאמר ארנן אל-דויד</p> <p>23b קח-לך</p> <p>23c ויעש ארני המלך השוב בעינו</p>

<p>22c ראה</p> <p>הבקר לעלה</p> <p>והמורגים וכלי הבקר לעצים</p> <p>23a הכל נתן ארונה המלך למלך</p> <p>23b ויאמר ארונה אל-המלך</p> <p>23c יהוה אלהיך ירצך</p> <p>24a ויאמר המלך אל-ארונה</p> <p>24b לא כי-קנו אקנה מאותך במחיר</p> <p>24c ולא אעלה ליהוה אלהי</p> <p>עלות חנם</p> <p>24d ויקן דוד את-הגרון ואת-הבקר בכסף שקלים חמשים</p> <p>25a ויבן שם דוד מזבח ליהוה</p> <p>25b ויעל עלות ושלמים</p> <p>25c ויעתר יהוה לארץ</p> <p>25d ותעצר המנפה מעל ישראל</p>	<p>23d ראה</p> <p>23e נתתי הבקר לעלות</p> <p>והמורגים לעצים</p> <p>והחטים למנחה</p> <p>23f הכל נתתי</p> <p>24a ויאמר המלך דויד לארנן</p> <p>24b לא כי-קנה אקנה בכסף מלא</p> <p>24c כי לא-אשא אשר-לך ליהוה</p> <p>24d והעלות עולה חנם</p> <p>25a ויתן דויד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות</p> <p>26a ויבן שם דויד מזבח ליהוה</p> <p>26b ויעל עלות ושלמים</p> <p>26c ויקרא אל-יהוה</p> <p>26d ויענהו באש מן-השמים על מזבח העלה</p> <p>27a ויאמר יהוה למלאך</p> <p>27b וישב חרבנו אל-נרנה</p>
	<p>28a בעת ההיא בראות דויד כי-ענהו יהוה בגרון ארנן היבوسی</p> <p>28b ויזבח שם</p> <p>29a ומשכן יהוה אשר-עשה משה במדבר ומזבח העולה בעת</p> <p>ההיא בכמה בנבעון</p> <p>30a ולא-יכל דויד ללכת לפניו לדרש אלהים</p> <p>30b כי נבעת מפני חרב מלאך יהוה</p>

<p>9b <i>aan de koning</i> En [ ] Israël was 800.000 STRIJDBARE mannen met het zwaard bewapend en DE MANNEN VAN Juda 500.000 mannen. [ ] [ ] [ ] [ ] [ ]</p> <p>10a <u>En het hart van David sloeg hem</u> NADAT HIJ HET VOLK HAD GETELD.</p>	<p>5b <i>aan David.</i> En HEEL Israël was 1.100.000 [ ] mannen, met het zwaard bewapend en [ ] Juda 470.000 mannen, MET HET ZWAARD BEWAPEND.</p> <p>6a MAAR LEVI EN BENJAMIN INSPECTEERDE HIJ NIET IN HET MIDDEN VAN HEN,</p> <p>6b WANT HET WOORD VAN DE KONING VERAFSCHUWDE JOAB.</p> <p>7a DEZE ZAAK WAS SLECHT IN GODS OGEN</p> <p>7b <u>en hij sloeg Israël.</u> [ ]</p>
<p>10b En David zei tegen <i>de Heer</i>:</p> <p>10c 'Ik heb erg gezondigd</p> <p>10d <i>door wat ik gedaan heb</i></p> <p>10e Welnu HEER, zie deze zonde van uw knecht toch door de vingers,</p> <p>10f want ik heb erg dwaas gehandeld'.</p> <p>11a EN DAVID STOND OP IN DE MORGEN</p> <p>11b <i>En het woord van de Heer kwam tot DE PROFEET Gad, de ziener van David zeggende:</i></p> <p>12a 'Ga</p> <p>12b en spreek tot David [ ]:</p> <p>12c Zo spreekt de Heer:</p> <p>12d Drie dingen leg ik je voor.</p> <p>12e Kies je er één uit,</p> <p>12f Dat ik je die doe'.</p> <p>13a En Gad kwam bij David.</p> <p>13b EN HIJ DEELDE HET HEM MEE.</p> <p>13c En hij zei tegen hem: [ ] [ ]</p> <p>13d 'ZAL ER TOT JOU KOMEN [ ] zeven jaren honger IN HET LAND</p> <p>13e of drie maanden <i>vluchten</i> voor het aangezicht van jouw vijanden,</p> <p>13f terwijl <i>deze</i> je <i>achtervolgt</i>?</p> <p>13g Of ZAL ER drie dagen [ ] pest ZIJN in <i>jouw</i> land? [ ] [ ]</p> <p>13h <u>Nu, BEMERK en zie,</u></p> <p>13i wat zal ik degene die mij gezonden heeft antwoorden?'</p> <p>14a En David zei tegen Gad:</p> <p>14b 'Ik ben erg bang</p> <p>14c Dat ik toch mag vallen in de hand van de Heer,</p> <p>14d want zijn barmhartigheid is [ ] groot</p> <p>14e en dat ik niet in de hand van mensen val'.</p> <p>15a En de Heer gaf de pest in Israël, VANAF DE MORGEN</p>	<p>8a En David zei tegen <i>God</i>:</p> <p>8b 'Ik heb erg gezondigd,</p> <p>8c <i>dat ik deze zaak gedaan heb.</i></p> <p>8d Welnu [ ] zie deze zonde van uw knecht toch door de vingers,</p> <p>8 e want ik heb erg dwaas gehandeld'. [ ]</p> <p>9a <i>De Heer sprak tot [ ] Gad, de ziener van David zeggende:</i></p> <p>10a 'Ga</p> <p>10b en spreek tot David ZEGGENDE:</p> <p>10c Zo spreekt de Heer:</p> <p>10d Drie dingen leg ik je voor.</p> <p>10 e Kies je er één uit,</p> <p>10f dat ik je die doe'.</p> <p>11a En Gad kwam bij David. [ ]</p> <p>11b En hij zei tegen hem:</p> <p>11c 'ZO SPREEKT DE HEER:</p> <p>11d MAAK EEN KEUZE: [ ]</p> <p>12a OF <i>drie</i> jaren honger [ ], of drie maanden <i>weggevaagd worden</i> voor het aangezicht van jouw vijanden, terwijl <i>het zwaard van jouw vijanden</i> jou <i>achterhaalt</i> of [ ] drie dagen HET ZWAARD VAN DE HEER EN DE pest in <i>het</i> land EN EEN VERNIETIGENDE ENGEL VAN DE HEER IN ALLE GEBIEDEN VAN ISRAËL.</p> <p>12b <u>En nu, [ ] zie,</u></p> <p>12c wat zal ik degene die mij gezonden heeft antwoorden?'</p> <p>13a En David zei tegen Gad:</p> <p>13b 'Ik ben erg bang.</p> <p>13c Dat ik toch mag vallen in de hand van de Heer,</p> <p>13d want zijn barmhartigheid is ZEER groot</p> <p>13e en dat ik niet in de hand van mensen val'.</p> <p>14a En de Heer gaf de pest in Israël [ ]</p>

<p>TOT AAN DE VASTGESTELDE TIJD</p> <p>15b <i>en er stierven van het volk VAN DAN TOT BERSEBA</i> 70.000 man.</p> <p>16a <i>En de engel strekte zijn hand uit</i> naar Jeruzalem om <i>het</i> te vernietigen [ ]</p> <p>16b Maar <i>de Heer</i> had berouw over het kwaad</p> <p>16c en hij zei tegen de engel die vernietiging bracht ONDER HET VOLK:</p> <p>16d 'Nu is het genoeg.</p> <p>16e Laat je hand zakken!'</p> <p>16f En de engel van de Heer <i>was</i> bij de dorsvloer van <i>Arauna</i> de Jebusiet.</p>	<p>[ ]</p> <p>14b <i>en er vielen van Israël</i> [ ] 70.000 man.</p> <p>15a <i>En God zond een engel</i> naar Jeruzalem om <i>dat</i> te vernietigen.</p> <p>15b MAAR TOEN DEZE DAT DEED, ZAG DE HEER HET</p> <p>15c en <i>hij</i> had berouw over het kwaad</p> <p>15d en zei hij tegen de engel die vernietiging bracht: [ ]</p> <p>15e 'Nu is het genoeg.</p> <p>15f Laat je hand zakken!'</p> <p>15g De engel van de Heer <i>stond</i> bij de dorsvloer van <i>Ornan</i> de Jebusiet.</p>
<p>[ ]</p> <p>[ ]</p> <p>[ ]</p> <p>[ ]</p> <p>[ ]</p> <p>[ ]</p> <p>[ ]</p> <p>[ ]</p> <p>17a En David zei tegen <i>de Heer</i>, TOEN HIJ HEM ZAG, DE ENGEL DIE VERDERF BRACHT ONDER HET VOLK EN HIJ ZEI: [ ]</p> <p>17b 'ZIE, <i>ik</i>, <i>ik heb gezondigd</i>.</p> <p>17c <i>En ÍK, ik heb ongerechtigheid gedaan</i>.</p> <p>17d Maar deze schapen, wat hebben zij gedaan?</p> <p>17e [ ] laat uw hand toch tegen mij en tegen het huis van mijn vader zijn'. [ ]</p> <p>18a <i>En Gad kwam bij David</i> OP DIE DAG</p> <p>18b <i>En hij zei tegen hem:</i></p> <p>18c 'Ga op</p> <p>18d <i>Richt een altaar op voor de Heer</i> op de dorsvloer van <i>Arauna</i> de Jebusiet'.</p>	<p>16a DAVID SLOEG ZIJN OGEN OP</p> <p>16b EN ZAG DE ENGEL VAN DE HEER</p> <p>16c TUSSEN AARDE EN HEMEL STAAN,</p> <p>16d HET ZWAARD GETROKKEN IN ZIJN HAND,</p> <p>16 e UITGESTREKT NAAR JERUZALEM.</p> <p>16f DAVID EN DE OUDSTEN, GEHULD IN ROUWGEWADEN, WIERPEN ZICH OP HUN AANGEZICHT.</p> <p>17a En David zei tegen <i>God</i> [ ]: [ ]</p> <p>17b 'WAS IK HET NIET DIE BEVEL GAF HET VOLK TE TELLEN?</p> <p>17c [ ] <i>En ik was het, ik heb gezondigd</i>.</p> <p>17d <i>En [ ] ik heb zeer kwaad gehandeld</i>.</p> <p>17 e Maar deze schapen, wat hebben zij gedaan?</p> <p>17f HEER MIJN GOD, laat uw hand toch tegen mij en tegen het huis van mijn vader zijn EN NIET TEGEN UW VOLK TOT PLAAG'.</p> <p>17g</p> <p>18a <i>En de engel van de Heer zei tegen Gad</i> [ ] <i>tegen David te zeggen</i> <i>dat David moest opgaan om een altaar op te richten voor de Heer op de dorsvloer van Ornan de Jebusiet</i>.</p>
<p>19a En David ging op <i>overeenkomstig</i> het woord van Gad,</p> <p>19b <i>zoals de Heer geboden had</i>.</p> <p>20a <i>En Arauna keek naar beneden</i></p> <p>20b en hij zag <i>de koning</i> EN ZIJN DIENAREN NAAR HEM TOEKOMEN [ ] [ ] [ ] [ ] [ ]</p> <p>20c <i>En Arauna ging uit</i></p> <p>20d en boog voor <i>de koning</i> zijn gelaat naar de aarde.</p>	<p>19a En David ging op <i>volgens</i> het woord van Gad,</p> <p>19b <i>dat deze gesproken had in de naam van de Heer</i>.</p> <p>20a <i>En Ornan draaide zich om</i></p> <p>20b en hij zag <i>de engel</i>. [ ]</p> <p>20c ZIJN VIER ZONEN, DIE BIJ HEM WAREN, VERSTOPTEN ZICH.</p> <p>20d ORNAN DORSTE TARWE.</p> <p>21a TOEN KWAM DAVID BIJ ORNAN</p> <p>21b EN ORNAN KEEK OP</p> <p>21c EN ZAG DAVID.</p> <p>21d <i>En hij ging de dorsvloer af</i></p> <p>21 e en boog voor <i>David</i> het gelaat naar de aarde.</p>

INDEX REFERENTIES BIJBELTEKSTEN

Genesis		21:10-42	4	24:18	49, 50
6	45			24:19	50
14:20	39	Richteren		24:19-25	50
15	34	2:20	22	24:20	50, 51
16	42	6	42	24:21	52
18:	45	6:1	42	24:21-24	50, 51
19	40	7:20	41	24:23	52, 53
22	42	13	42	24:24	49, 53
22:17	27	26:16	14	24:24-25	50, 53
23:9	52			24:25	50, 54
31:28	36	I Samuel			
41:27	42	5:6	43	I Koningen	
		5:9	43	3	34
Exodus		11:8	14, 24	3:4	55
3	42	15:24	36	5:18	22
5:3	41	17:18	14	8:37	42
9:1-3	42	17:52	24	11:14	13, 22
9:3	43	18:16	24	11:23	13, 22
9:15	42	22:5	38	11:25	13, 22
9:27	36			19	42
12:23	45	II Samuel		20:15	14
30	33, 57, 59	6:6	46		
30:12	14	6:11	42	II Koningen	
30:12-16	33	12:13	36	1	42
32:10-11	22	21:1	42	8:1	42
		24	20, 22, 25	19	42
Leviticus		24:1	21	23:31	42
26:25	41, 42	24:2	25, 26, 27	24:8	42
		24:2-3	24, 25		
Numeri		24:2-10	24	Jesaja	
1	26, 31, 32, 33, 56, 57, 59	24:3	28	6	40
1:3	14, 33	24:4	23, 26	26:11	39
1:49	33	24:4-8	24, 27, 28	26:16	14
1:50	33	24:7	30	34:6	41
3	33	24:8	30	37	42
14:12	42	24:9	23, 24, 26, 30	Jeremia	
22	42, 55	24:10	22, 24, 25, 32, 34, 35, 36	9:15	41
22:34	36			11:22	41
25:3	22	24:10-16	34	12:12	41
		24:11	25, 30, 37, 49	14:12	41
Deuteronomium				14:13	41
1	34	24:11-12	34	14:15	41
1:10	28	24:13	5, 35, 38, 39	14:18	42
1:10-11	34			15:3	41
1:11	28	24:14	35, 43	21:5-6	41
11:17	22	24:15	22, 30, 35, 44, 49	21:7	41
28	42			21:8-10	41
28:21	42	24:16	35, 44, 45, 46	21:9	15, 41
31:17	22			24:10	41
		24:17	22, 47, 48, 49	25:16	41
Jozua				25:27	41
8:10	14	24:17-18	46	27:8	15, 41
				27:13	41

29:17	41	3	46	21:4	24, 25, 26,
29:18	41				28, 29
30:16	39	Klaagliederen		21:5	24, 26, 30
32:24	15, 41	1:20	41	21:5-6	24, 30
32:36	41	2:17	39	21:6	14, 31
34:17	41			21:7	23, 24, 28,
35:8	15	Ezra			32, 34, 36,
38:2	41	1:7	8		47
39:24	15	2:68	8	21:8	19, 20, 34,
42:16	41	3:2	8		35, 36, 37,
42:17	41	3:4-6	8		43, 48, 57
42:22	41	3:7	8	21:8-15	17, 18, 34
44:12	41	3:10	8	21:9	19
44:13	41	6:9	8	21:9-10	20, 34
47:6	41	7:17-18	8	21:10	38, 39
49:37	41	7:19	8	21:11	5, 38, 39
		7:22	8	21:11-12	19, 20, 35,
Ezechiél		8:25-30	8		38
6:11	41	8:33-34	8	21:12	39, 40, 41,
6:12	41	8:35-36	8		45
7:15	41, 42			21:13	19, 20, 35,
14:13	42	Nehemia			43
14:21	41	9:5-6	8	21:14	35, 40, 44
15:17	42			21:15	18, 19, 35,
33:27	41	I Kronieken			44, 45, 46
34:29	42	3:21	46	21:16	5, 18, 29,
		6:39-66	4		47, 49
Amos		11	26	21:16-18	17, 46
4:7	43	12:24-38	3	21:17	18, 19, 20,
4:10	42	13:9	46		35, 47, 48
		13:14	42	21:18	19, 20, 49,
Micha		15:19	8		50
5:8	39	16:5-6	8	21:18-22:1	8
		16:7-36	4	21:19	50
Zacharia		16:33	46	21:19-27	18, 50
3	42	17	36	21:20-21	50
4:10	7	18	3	21:21	51
8:10	7	17	38	21:22	19, 53
		17:4	38	21:22-24	50, 51
Maleachi		17:7	38	21:23	19, 25
1:9	7	19	26	21:24	19, 25, 53
		19:18	3	21:25-26	50
Psalmen		21	11, 17, 20,	21:25-27	53
63:8	46		25, 33	21:26	20, 31, 54
92:5	46	21:1	17, 21	21:26-27	50
96:1-13	4	21:1-7	34	21:28-30	18, 54
105:1-5	4	21:2	19, 22, 23,	21:29	48
106:1	4		25, 27, 29,	21:30	41, 48
106:47-48	4		48	22:1	55, 56
		21:2-3	24, 25	22:8	11
Job		21:2-7	17, 24	23	32, 33
2:3	24	21:2-27	17, 18	23:2-5	3
5:20	41	21:3	19, 20, 25,	24	33
29:13	46		27, 28, 34,	25:1	8
40:19	41		36, 37, 57,	25:6	8
			59	26:26	8
Ruth				27	33

27:1-15	3	36:9	43
27:23	33		
27:24	4, 9		
28:3	11		
28:13-19	8		
29:7	7		
29:10-19	8		
29:21	8		
29:29	4, 9		

II Kronieken

1:17	54
2:1	3
2:3	8
2:9	8
2:15	8
2:16	3, 8
3:1	56
5:1	8
5:12-13	8
6	36
7:1	54
8:13	8
9:25	3
9:29	4, 9
11:1	24
11:3	
11:10	24
12:15	4, 9
13	24
13:16	24
13:22	4, 9
14	24
15:5	7
16:9	7
18:16	48
20:8	42
20:9	41, 42
20:34	4, 9
22:2	8
22:4	8
22:15	8
24:27	4, 9
25	33
25:2	33
25:5	14
27:7	4, 9
29:21	8
29:29	38
29:32	8
30:5	27
30:9	7
32:21	45
33:18	4, 9
33:19	4, 9
36	11
36:2	43